

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНА ТА РЕЛІГІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПИСКОПА СОФРОНА МУДРОГО (1923–2014 рр.)»

Студента 2 курсу, групи СОІз-2м
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (історія)»

Мужика Ростислава Петровича

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент **Єгрешій**

Олег Ігорович Рецензент:

доктор історичних наук, професор

Пилипів Ігор Васильович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.....	12
1.1. Історіографія проблеми.....	12
1.2. Джерельна база дослідження.....	23
1.3. Методологічні засади дослідження	34
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ДІАСПОРНИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ СОФРОНА МУДРОГО (1923–1994 РР.).....	39
2.1. Соціальне походження та формування світогляду Степана Мудрого на батьківщині (1923–1944 рр.).....	39
2.2. Становлення особисті на еміграції, духовна формація та богословська освіта отця Степана-Софрона Мудрого (1944–1955 рр.).....	50
2.3. Становлення та діяльність о. Софрона Мудрого у римський період (1955– 1994 рр.).....	57
2.3.1. Богословські студії о. Софрона Мудрого в Римі (1955–1968 рр.)	57
2.3.2. Віце-ректор Української Папської колегії святого Йосафата в Римі (1960– 1974 рр.).....	61
2.3.3. Ректор Української Папської колегії святого Йосафата в Римі (1974– 1994 рр.).....	67
2.3.4. Співробітник української секції Ватиканського радіо (1965–1994 рр.).....	71
2.3.5. Професор Папського Східного інституту та член Комісії для підготовки Кодексу канонів Східних Церков (1965–1994 рр.).....	78
РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ ОТЦЯ І ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО НА БАТЬКІВЩИНІ (1994–2014 РР.).....	83
3.1. Заходи отця Софрона Мудрого щодо розвитку Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту УГКЦ у 1994–1996 рр.....	83
3.2. Єпископське служіння Софрона Мудрого (1996–2005 рр.)	89

3.2.1. Служіння Софрона Мудрого як єпископа-помічника Івано-Франківської єпархії УГКЦ (1996–1997 рр.).....	89
3.2.2. Діяльність владики Софрона Мудрого як єпископа-ординарія Івано-Франківської єпархії УГКЦ (1997–2005 рр.).....	93
3.3. Діяльність владики Софрона Мудрого щодо розвитку богословської освіти УГКЦ (1996–2014 рр.).....	101
3.4. Вшанування особистості та пам'яті владики Софрона Мудрого	105
РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ГУРТКОВІЙ РОБОТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	112
ВИСНОВКИ	119
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	128
ДОДАТКИ.....	151

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ІГ – Ініціативна група по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з Російською Православною Церквою
- Кан., канн. – канон, канони
- ККСЦ – Кодекс канонів Східних Церков
- НКДБ – Народний комісаріат державної безпеки (02.-07.1941, 1943–1946 рр.)
- О., о. – отець (священик)
- РПЦ – Російська Православна Церква
- РСРК – Рада у справах релігійних культур
- РСРПЦ – Рада у справах Російської Православної Церкви
- С., с. – сестра (черниця)
- СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
- УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква (офіційна назва з 1991, у період 1772–1991 – Греко-Католицька Церква)
- УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
- ЧСВВ – Чин Святого Василя Великого, або Отці Василяни

ВСТУП

Актуальність проблеми. Процес становлення української нації сьогодні, особливо в умовах повномасштабної війни російської федерації проти України (з 2014 р.), поставив на порядок денний питання про роль і значення традиційних українських Церков у формуванні національної ідентичності та громадянського суспільства. Сьогодні, можемо констатувати, Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) відіграє важливу роль у процесі становлення Української держави, нації та громадянського суспільства, зокрема, в контексті виконання Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [114]. За таких обставин зростає суспільний, науковий теоретичний і практичний інтерес до історії цієї конфесії, уважного дослідження та використання історичного досвіду УГКЦ у процесі розвитку державно-церковних відносин, залучення ієрархії та духовенства до вирішення новітніх викликів.

У сучасній вітчизняній історіографії часто значно увагу приділяють багатій спадщині відомих митрополитів Андрея Шептицького, Йосифа Сліпого, Івана Мирослава Любачівського, Любомира Гузара [див., наприклад: 222; 223]. Тим часом дещо «в тіні» залишаються життєписи багатьох інших ієрархів УГКЦ, кожен з яких упродовж ХХ ст. відігравав відповідну до свого часу, території і статусу роль у розвитку релігійно-духовних цінностей, збереженні національної ідентичності української нації. Серед них, на нашу думку, особливої уваги заслуговує постать владики Софрона Мудрого (1923–2014), одного з ієрархів сучасної Івано-Франківської митрополії УГКЦ, життєве кредо якого захоплює та спонукає дослідників до активної праці: «Вчорашній день вже не мій. Завтрашній день ще не мій. Але нинішній день мій. Отже, кожний нинішній день стараюся проживати всю повноту злуки з Богом, з його святою волею і, де можливо, творити добро і уникати зла. Це філософія мого життя» [цит. за: 99]. Відтак, навіть побіжне звернення до короткої біографії цього владики, розміщеної на офіційному сайті Синоду єпископів УГКЦ [33], звичайно ж, дозволить

переконатись у його значній історичній ролі як видатного релігійно-церковного та суспільного діяча України середини ХХ – початку ХХІ ст.

Дослідження життєвого шляху та діяльності владика Софрона Мудрого, що до сьогодні вже здобуло значний «історіографічний резонанс», пов'язаний, зокрема, з відзначенням його ювілею 100-ліття з дня народження [детальніше див.: 47; 16], дозволило з'ясувати наявність деяких сформованих стереотипних уявлень, що потребують перегляду, а тому актуалізують потребу додаткового об'єктивного дослідження на основі першоджерел [наприклад: 85; 88–92]. Зрештою, наукова, педагогічна, богословська й архипастирська спадщина владика Софрона Мудрого заслуговують більш детального вивчення та популяризації. Ці факти вказують на значну теоретичну і практичну складові частини наукової актуальності досліджуваної проблеми.

Дана робота виконується в рамках держбюджетної комплексної теми кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та науково-дослідного інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Реабілітована пам'ять: сторінки історії УГКЦ в особах» (державний реєстраційний номер: 0123U103003; дата реєстрації 26.06.2023 року, термін виконання з 01.07.2023 року по 30.12.2028 року) [243; 256].

Об'єктом даного дослідження є особистість владика Софрона Мудрого, єпископа Івано-Франківської єпархії УГКЦ.

Предметом дослідження є етапи формування й становлення особистості Софрона Мудрого, його світогляду та покликання як священика – монаха – єпископа, основні періоди і види його діяльності, зокрема громадсько-культурна та релігійна діяльність як єпископа (коад'ютора, ординарія та емерита) Івано-Франківської єпархії УГКЦ у 1996–2014 рр.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1923–2014 рр. При цьому нижня хронологічна межа – це дата народження Степана-Василя, згодом монаха-василіянина і єпископа Софрона Мудрого, а верхня хронологічна рамка – це дата

його смерті. Основний акцент у роботі зроблено на періоді діяльності отця-василіянина, а з 1996 р. – єпископа Софрона Мудрого.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію сучасної України, де Софрон Мудрий народився і провів дитячі роки, а пізніше, з 1994 р. здійснював свою душпастирську, педагогічну, наукову та архіпастирську діяльність як ректор богословського закладу вищої освіти та єпископ Івано-Франківської єпархії УГКЦ, а також Німеччини, де він тимчасово перебував після еміграції в умовах Другої світової війни, США, де здобув освіту і вступив до монастиря Чину Отців Василіян, Італії та Ватикану, де здобув наукові ступені та здійснював служіння як віце-ректор, а потім ректор Української Папської колегії святого Йосафата.

Метою роботи є комплексне об'єктивне дослідження проблеми громадсько-культурної та релігійної діяльності владики Софрона Мудрого як єпископа Івано-Франківської єпархії УГКЦ у 1996–2014 рр.

Для досягнення окресленої мети необхідно вирішити наступні **завдання дослідження**:

- показати стан наукової розробки проблеми, основні джерела та методологію дослідження проблеми життя та діяльності владики Софрона Мудрого;
- здійснити періодизацію життя та діяльності владики Софрона Мудрого;
- з'ясувати соціальне походження Степана / Софрона Мудрого та процес формування світогляду на батьківщині та в еміграції, здобуття освіти та духовної формації у Василіянському Чині;
- дослідити діяльність Софрона Мудрого у римський період як віце-ректора і ректора Української Папської колегії святого Йосафата, співробітника української секції Радіо Ватикану, участь в комісії для підготовки Кодексу канонів Східних Церков;
- проаналізувати діяльність Софрона Мудрого на батьківщині як ректора богословського закладу вищої освіти, єпископа-ординарія Івано-Франківської єпархії УГКЦ та єпископа-емерита і ректора теологічної академії;

- представити і проаналізувати творчу (наукову, богословську, пастирську) спадщину владики Софрона Мудрого на кожному етапі його діяльності.

Методологічні засади дослідження. В процесі наукової роботи використано наукові принципи об'єктивності та історизму, загальнонаукові методи – аналізу і синтезу, індукції та дедукції, систематизації, узагальнення та класифікації, конкретно-наукові методи – хронологічний, діахронний (періодизації), історико-географічний, порівняльно-історичний, статистичний (кліометрії), мікроісторії, біографістики та просопографії [детальніше див.: 150, с. 164, 165, 242-244; 261, с. 229-256; 232, с. 122-136; 187, с. 238-244].

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

* *вперше* у вітчизняній історіографії здійснено комплексне дослідження проблеми громадсько-культурної та релігійної діяльності владики Софрона Мудрого;

* *уточнено* відомості для біографічного нарису владики Софрона Мудрого (1923–2014);

* *набула подальшого розвитку* проблема персоніфікації особливостей розвитку УГКЦ на регіональному рівні у ХХ – на початку ХХІ ст.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вміщений в ній емпіричний матеріал, положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у лекційних курсах, зокрема, за ОПП «Середня освіта (Історія)» за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти на Факультеті історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з дисциплін «Історія України (1914–1945 рр.)», «Історія України (1945 р. – до сьогодення)», «Історичне краєзнавство, музеєзнавство», «Організація позакласної гурткової роботи», «Культурна і духовна спадщина в Україні», за ОПП «Богослов'я» за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти на факультеті богословських і гуманітарних наук Івано-Франківської академії Івана Золотоустого з дисциплін «Основи християнської віри (катехизм)», «Історія християнства в Україні» та «Релігієзнавство», при написанні навчально-

методичних посібників, спеціальних наукових праць (монографій, наукових статей, дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора філософії та доктора наук, дипломних робіт за ОР бакалавра та магістра) з проблематики історії УГКЦ періоду ХХ – початку ХХІ ст., а також будуть корисними для проведення курсів катехизації та недільних шкіл при парафіях УГКЦ, при розробці екскурсійних турів і паломницьких подорожей до духовних центрів Івано-Франківської архієпархії УГКЦ.

Апробацію результатів дослідження здійснено під час обговорення результатів підготовки магістерських дипломних робіт на засіданнях кафедри історії України та методики викладання історії Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, на засіданнях кафедри богослов'я та кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого у 2023-2024 роках, а також на Міжнародній науково-практичній конференції «Життя і діяльність владики Софрона Мудрого (до 100-річчя від дня народження)» (м. Івано-Франківськ, 27–30 листопада 2023 р.).

Результати дослідження частково відображено в таких наукових публікаціях:

1. Єгрешій О., Мужик Р. (2024). Основні напрямки наукових досліджень владики Софрона Мудрого у ділянці історії Церкви. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 120–130. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.10>.

2. Єгрешій О., Мужик Р. (2024). Життя та діяльність владики Софрона Мудрого (1923–2014): огляд історіографії. *Культурологічний альманах*. 2024. № 3. С. 99–121. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.12>. (фахове наукове видання категорії «Б»).

Структура роботи: Логіка наукового пошуку, окреслені мета й завдання магістерської дипломної роботи, її концептуальна основа обумовили її структуру загальним обсягом 169 сторінок (з них основного тексту 107 сторінок), яка

складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, дев'яти підрозділів, висновку, списку використаних джерел (всього 263 позиції) та додатків (шість).

РОЗДІЛ 1.

ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ДО ПРОБЛЕМИ ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНОЇ ТА РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО

Дослідження життя та діяльності владики Софрона Мудрого необхідно проводити на основі детального аналізу історіографічних та історичних джерел, порівняння здобутих наукових фактів і синтезу нового наративу біографії церковного і громадського діяча сучасності. Тому цей розділ буде присвячено аналізу історіографії, джерельної бази та методологічним засадам дослідження проблеми життєпису владики Софрона Мудрого.

1.1. Історіографія проблеми

Історіографічний аналіз життя та діяльності будь-якої історичної особи розпочинають, як правило, вже після її смерті або тоді, коли можна оцінити масштаб і значення її діяльності для певної соціальної групи, регіону чи держави в цілому. Це пов'язано передусім з необхідністю досягнення більш тривалої часової перспективи, з відстані якої увиразнюється місце та роль історичної особи у певний історичний період. Тому на сьогодні, у другій декаді ХХІ ст., дослідження життя та діяльності владики Софрона Мудрого, очевидно, перебуває на початковій стадії, коли корпус історіографічних джерел, що розкривають його біографію в цілому чи її окремі аспекти, лише перебуває на стадії формування, а окремі праці певною мірою можна відносити однаково як до історіографічних (в значенні наукових досліджень), так і до історичних джерел (з відповідною родово-видовою класифікацією).

Для успішної реалізації поставленого завдання – окреслити стан наукової розробки проблеми життя та діяльності владики Софрона Мудрого – необхідно врахувати загальні підходи до історіографічного аналізу якої-небудь проблеми. Основне завдання історіографії, за визначенням А. Коцура і П. Коцура, «полягає в тому, щоб показати, як відбувалося нагромадження історичних знань, як

розширювалося коло історичних понять і уявлень, як запроваджувалися у вжиток нові історичні джерела, що були доступні історикам певної епохи...» [251, с. 7]. Виходячи з цих рекомендацій українських істориків, надалі історіографічний аналіз будь-якої наукової проблеми історичного дослідження можна провести за двома підходами: перший передбачає «послідовний хронологічний» аналіз історіографії із можливим врахуванням різних історіографічних напрямів і наукових шкіл, другий – за «принципом конуса» – дозволяє «вписати» досліджувану проблему в ширший контекст більш загальної наукової проблеми, а відтак поступово проаналізувати її від «вищого» загального рівня до «середнього» рівня, а далі – до «нижчого», більш конкретного рівня, на якому розкриваються окремі аспекти досліджуваної проблеми [порівн.: 261, с. 317-319; 225 с. 12-29]. Відтак, спробуємо використати обидва підходи («послідовний хронологічний» та «принцип конуса») до історіографічного аналізу життя та діяльності владики Софрона Мудрого.

Відповідно до традиційного «послідовно хронологічного» підходу, історіографію життя та діяльності владики Софрона Мудрого на сучасному етапі (у 2024 році), враховуючи найбільш відомі короткі варіанти його біографії [див.: 33; 60; 118], можна умовно поділити на три періоди, умовно датовані за основним періодами його активного суспільного життя: перший – 1960–1994 рр.; другий – 1994–2014 рр.; третій – з 2014 р. Очевидно, що до початку його активної суспільно-значущої діяльності 1960 р. складно або й неможливо віднайти відповідні історіографічні та історичні джерела про ранній етап життя Степана / Софрона Мудрого.

Перший період діяльності Софрона Мудрого, датований орієнтовно 1960–1994 рр., охоплюватиме ті публікації, що розкривають окремі фрагменти його парці як віце-ректора, а з 1974 р. – ректора Української Папської колегії святого Йосафата, співробітника української секції Ватиканського радіо, учасника Комісії з підготовки Кодексу канонів Східних Церков, а відтак можуть рівнозначно трактуватися як історичні, так й історіографічні джерела, адже в них епізодично з'являлися короткі біографічні відомості про нього чи його діяльність. Очевидно,

можна було б сподіватися на відкриття якихось невідомих історіографічних джерел. Однак ретельний аналіз доступних відомих бібліографічних покажчиків о. І. Патрило [детальніше про це див.: 211, с. 109-116], на жаль, не приніс бажаних результатів, адже дозволив виявити тільки три праці самого Софрона Мудрого, які він опублікував вже як ректор богословського закладу Української Католицької Церкви в діаспорі, – це «Нарис історії Української Папської Колегії святого Йосафата в Римі», «Нарис історії Церкви в Україні» та «Історія проповідництва на Україні» [див. і порівн.: 158, 1975, т. 1; 159, 1988, т. 2, с. 236 (п. 808); 160, 1995, т. 3, с. 60 (п.162), 205 (п. 718)]. Лише діаспорний богослов та історик Церкви о. Дмитро Блажейовський в одному із своїх науково-довідкових видань 1984 р. наводить окремі епізодичні факти про Софрона Мудрого як студента-богослова у різних богословських навчально-наукових інституціях, який упродовж 1955–1968 рр. здобув ступені бакалавра, ліцензіата і доктора в галузі богослов'я та канонічного права [171, р. 186, 213, 222, 307, 347]. Зрештою, сам о. Софрон Мудрий в опублікованій того ж 1984 р. праці «Нарис історії Української Папської Колегії святого Йосафата в Римі» наводить окремі епізоди своєї діяльності як віце-ректора та ректора цього богословського закладу в контексті «літопису колегії» [див., наприклад, 79, с. 78, 84, 86, 89, 90, 104, 107, 111, 116, 119, 120, 123].

Другий період, умовно датований 1994–2014 рр., пов'язаний із його діяльністю на батьківщині в Україні, частково розкривається в тих публікаціях сучасників владики Софрона Мудрого та його власних «творих» (автобіографічному нарисі та інтерв'ю), які, однак, вже більш чітко і послідовно, аніж джерела попереднього періоду, можемо поділити на історичні джерела та історіографічні джерела-дослідження.

Так, значну кількість публікацій у формі біографічних довідок, вміщених в цей період у засобах масової інформації (таких як газети «Нова Зоря», «Галичина» та ін.) чи на веб-сайтах офіційних установ, закладів і організацій (як-от Синоду єпископів УГКЦ, Івано-Франківської архієпархії і митрополії УГКЦ, Івано-Франківської духовної семінарії УГКЦ, Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника, Василянського Чину), попри їх узагальнюючий історіографічний характер, можемо віднести скоріше до історичних джерел, що розкривають лише найбільш знакові події в житті та діяльності ієрарха [детальніше див.: 33; 34, с. 6-10; 35; 36; 60; 118].

Такий самий скромний, хоча й дещо відмінний за формою подання, інформаційний потенціал мають некрологи та пізніші згадки про роковини смерті, опубліковані різними мас-медіа – церковними (як-от «CREDO Україна», «Радіо Ватикан») та суспільними регіональними (як «Релігійно-інформаційна служба України» тощо) [детальніше див.: 19; 21; 103; 104; 105; 115; 42; 121; 119].

Третім різновидом історичних й історіографічних джерел цього часу є інтерв'ю з владикою (зокрема, журналістів І. Костюка, І. Крайнього, В. Бодак й інших сучасників), в яких елементи його біографії певною мірою знаходили відображення, розкриваючи різні аспекти його діяльності, зокрема, служіння ректором папської колегії св. Йосафата в Римі та ведучим програм Української секції Радіо Ватикан, працю над розвитком богословського вищого навчального закладу в Івано-Франківську (семінарії та інституту – академії – університету), архипастирську турботу про українців довіреної йому Івано-Франківської єпархії, співпрацю з кардиналом Любомиром Гузаром тощо [детальніше див.: 64; 65; 66; 67; 13, с. 4; 12; 37; 38; 95, с. 1, 4; 122].

Окрему нішу в цьому плані зайняла опублікована 2008 р. автобіографічна книга владика Софрона Мудрого «Під опікою Божого Провидіння», в якій автор, попри відсутність власних щоденників і чітко структурованого церковного архіву, у формі коротких спогадів намагався «все варте уваги в моєму житті... пригадати, розкласти в хронологічному порядку і описати», щоб показати «миттєвості мого життя», яке «зродилося з Божого Провидіння і належить Богові...», а також «моїй рідній, гаряче любленій вітчизні – Україні» [85, с. 7]. Невдовзі, 2014 р., на основі згаданої книги студія «Апостол» зняла про владика Софрона Мудрого майже однойменний фільм-портрет «Під покровом Божого Провидіння» [123].

Ще одним важливим історичним джерелом, яке розкриває не стільки епізоди біографії владика, як скоріше різноманітні аспекти його активної праці та

розвиток богословської думки у формі «принагідних» проповідей, доповідей, виступів, став опублікований збірник «Слова» у 5 томах [88–92], а також окремі, одиничні публікації в інших збірниках доповідей владики на богословську [70–72; 73, с. 7-9; 86, с. 314-317] та історичну тематику [93, с. 58-60; 74, с. 20-22; 75, с. 24-28].

Важливим історичним джерелом також є «Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ» за 1995 р., в якому вміщено офіційну біографічну довідку та інші «службові» дані про о. Софрона Мудрого [132, с. 18, 87, 88; 231, с. 154-155]. Для розуміння історичних процесів розвитку очолюваної ним у 1997–2005 рр. Івано-Франківської єпархії важливими залишаються праці о. Юрія Федоріва [237], о. Дмитра Блажейовського [169], Ярослава Стоцького [234, с. 44-57; 235, с. 221-226], які розкривають окремі аспекти розвитку організаційних структур УГКЦ.

Очевидно, окреслена група історичних й історіографічних джерел, зорієнтована для передання наукової та духовної спадщини майбутнім поколінням, викликала інтерес вже його сучасників, які ще до його смерті розпочали досліджувати окремі аспекти його життя та діяльності (їх характеристику наведемо нижче, аналізуючи історіографію проблеми за «принципом конуса»).

Врешті, третій період, умовно датований з 2014 р., тобто після смерті владики Софрона Мудрого, можна назвати «науковим періодом» дослідження його біографії, адже тепер, окрім деяких праць мемуарного характеру окремих сучасників владики, публікується все більше наукових досліджень, що ґрунтуються на аналізі історичних «першоджерел» та попередньої історіографічної традиції.

Слід зауважити, що значним стимулом у формуванні історіографії проблеми життя і діяльності владики Софрона Мудрого стали відзначення його днів народжень та ювілеїв, зокрема, прижиттєвого ювілею 90-ліття [40; 20], а пізніше «комеморативних святкувань», наприклад, у листопаді 2018 р. «вечора пам'яті» з нагоди його 95-літнього ювілею [9, с. 444-445], а згодом, у листопаді 2023 р.,

проведення ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100-ліття з дня його народження [202, с. 366; 117, с. 11; 11; 16; 96].

Використовуючи «принцип конуса» до історіографічного аналізу проблеми життєпису владики [детальніше див.: 261, с. 317-319], необхідно виокремити такі рівні: перший рівень формують загальні праці, які стосуються ролі ієрархів УГКЦ в суспільній історії, особливо у становленні української нації та Української державності; другий рівень – ті праці, в яких сформовано менш-більш цілісний (на момент публікації) історичний портрет владики Софрона Мудрого; третій рівень – ті праці, які розкривають окремі аспекти життя та діяльності владики Софрона Мудрого.

На першому рівні можна виокремити дослідження, присвячені історичній ролі УГКЦ в становленні української нації та розбудові Української держави, в яких тією чи іншою мірою згадано особу Софрона Мудрого. Так, В. Марчук у монографії про роль УГКЦ в суспільному житті у ХХ ст. декілька разів епізодично згадував про Софрона Мудрого, передусім як історика Церкви, а також єпископа-ординарія Івано-Франківської єпархії УГКЦ [217, с. 43, 127, 132, 310, 327, 340, 398, 402]. Дослідники І. Андрухів, О. Лисенко та І. Пилипів у колективній монографії про Станиславівську (Івано-Франківську) єпархію УГКЦ лише один раз згадали про о. Софрона Мудрого як ректора Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту (Андрухів, Лисенко, Пилипів, 2010, с. 432) [174, с. 432]. Так само дослідники-автори найновішої колективної монографії з історії УГКЦ (у 2-х томах, 2022 р.) також лише кілька разів згадували про о. Софрона Мудрого виключно як історика Церкви (Нариси історії УГКЦ) [222, т. 1, с. 391; 223, т. 2, с. 296]. Водночас, слід зауважити, що в декількох узагальнюючих працях з історії релігій та Церкви в Україні, зокрема, А. Колодного і П. Яроцького [247], В. Леницька [252], А. Бабинського [175], на жаль, про владику Софрона Мудрого не вміщено жодної згадки. Очевидно, це можна пояснити тим, що для сучасників його постать ще не була достатньо «рівновіддаленою» настільки, щоб можна було оцінювати масштаб його діяльності.

Попри те, на початку ХХІ ст. у вітчизняній історіографії поступово з'являлися наукові публікації, присвячені окремим проблемам історії Церкви, в яких епізодично, рідше або частіше, згадувалася і роль владики Софрона Мудрого у відповідних подіях і процесах. Зокрема, короткі відомості про розвиток Івано-Франківської єпархії за його владцтва вміщено у 3-му томі «Альманаху Станиславівської Землі» [6, т. 3, с. 637-639]. Релігієзнавець Д. Марціновська, аналізуючи внесок Чину св. Василя Великого у розвиток богословської освіти, декілька разів відзначила С. Мудрого як дослідника історії Церкви та ректора Української Папської колегії св. Йосафата [216, с. 239-244]. Роль Софрона Мудрого також як відомого каноніста відзначили його ж «колеги по цеху», зокрема, економіст О. Браславець [177, с. 44-51], богослов і каноніст О. Хортик [238, с. 76-83], богослов і каноніст О. Левицький [212, с. 46-83; 213].

Однак значно більше окремих фактів і оцінок діяльності владики вміщено у дослідженнях, присвячених проблемам розвитку Івано-Франківської єпархії УГКЦ та розвитку богословської освіти УГКЦ. Так, Володимир Війтишин, нині Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський УГКЦ, досліджуючи процес відродження структур, розвитку і становлення митрополії, особливо відзначив роль Софрона Мудрого в реорганізації територіальної структури, розвитку управлінських органів єпархії та становленні закладу вищої богословської освіти [181, с. 9-31]. Історик Р. Делятинський підкреслив участь Софрона Мудрого в реорганізації структури деканатів Івано-Франківської єпархії УГКЦ у 1996 р. [188, с. 204-233], а також роль владики в комісіях священничої формації та освіти Синоду єпископів УГКЦ [191, с. 30-50]. Богослов і каноніст О. Касків свого часу відзначив роль о. Софрона Мудрого у становленні духовної семінарії у 1990-х – 2000-х рр. [199, с. 22-26]. Невдовзі богослов і релігієзнавець Р. Горбань та історик Р. Делятинський у монографії, присвяченій історії становлення та розвитку богословського вищого навчального закладу УГКЦ в Івано-Франківську, показали визначну роль Софрона Мудрого у формуванні матеріальної бази та кадрового складу колективу, організації навчального та формаційного процесів, загалом в інституційному зростанні теологічної академії [186, с. 32-104; 141, с. 132]. Згодом

історик Д. Сенько проаналізував роль владики Софрона Мудрого у розвитку цього ж закладу богословської освіти упродовж 2000–2014 рр., коли він, враховуючи позитивне зростання потенціалу, зазнавав реорганізацій з теологічно-катехитичного духовного інституту в теологічну академію, а відтак – у богословський університет імені св. Івана Золотоустого [263, с. 17-20, 41-45]. Окремі факти про роль владики Софрона Мудрого, зокрема, як голови або члена Синодальних комісій УГКЦ, в розвитку системи богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні, згадував у декількох публікаціях історик Р. Делятинський [190; 189, с. 149-198]. Разом з тим, слід відзначити, що вище окреслені дослідження, в яких особистість Софрона Мудрого згадувалася принагідно, розкривали лише окремі фрагменти його діяльності.

Аналізуючи «другий рівень» історіографічних джерел до проблеми, мусимо визнати, що формуванню цілісного історичного портрету владики Софрона Мудрого на початку XXI ст. не було присвячено жодної наукової праці. Єдиним винятком стала його офіційна біографія, раніше опублікована на сайті Івано-Франківської єпархії (на сьогодні вже втраченому внаслідок суттєвих реорганізацій [архівні копії біографії владики див.: 51; 10], а згодом – на офіційному сайті Синоду єпископів УГКЦ [оригінал: 33; републікація: 34, с. 6-10]. Зрештою, лише у 2020 р. з'явилася одна з перших енциклопедичних наукових статей про владику Софрона Мудрого [142]. У традиційно доступному для громадськості довідковому електронному виданні «Вікіпедія» про владику також є окрема стаття з покликанням на окремі джерела інформації [164], яка, однак, вимагає від дослідників постійної верифікації даних.

Особливо прискіпливого аналізу заслуговують історіографічні джерела «третього рівня», тобто ті дослідження, котрі присвячені різним аспектам життя та діяльності владики Софрона Мудрого, від його народження і здобуття освіти до продовження освіти і діяльності в діаспорі та завершення земного шляху в Україні. Одними із перших дослідження діяльності владики Софрона Мудрого у 2010-х рр. розпочали історики, філологи, філософи і релігієзнавці. Так, історик Р. Кухарський проаналізував спрямовану на національно-патріотичне виховання

суспільства громадську діяльність владики Софрона Мудрого у 1997–2005 рр. [210, с. 333-340]. Дослідник соціальних комунікацій І. Ципердюк висвітлив роль о. Софрона Мудрого у становленні та розвитку української секції Радіо Ватикан, підкреслюючи його особливий внесок у впровадження нових видів, форм і методів роботи, а також поширення впливу Радіо Ватикану в умовах підпілля УГКЦ на батьківщині [241, с. 154-159; 240, с. 88-95]. Науковиця-філологиня Л. Пена проаналізувала основні риси мовостилю владики Софрона Мудрого в його працях «Духовні бесіди» та «Слова» [228, с. 83-86; 229, с. 53-58]. Релігієзавиця Л. Генік, коротко аналізуючи життєпис владики, зосередила увагу на його працях з історії Церкви в Україні та канонічного права [183, с. 305-326]. Філософи Х. Крайник і Б. Рохман з'ясували генезу релігійно-філософських поглядів Блеза Паскаля у викладі Софрона Мудрого [209, с. 35-39]. Історик Ю. Клоновський також звернув увагу на історичні, канонічно-правові та богословсько-проповідницькі праці Софрона Мудрого як джерело до вивчення діяльності владики та історії Церкви в Україні взагалі [205, с. 49-60; 206]. Філософ і богослов Р. Горбань проаналізував філософсько-богословську модель держави єпископа Софрона Мудрого, підкреслив його роль у збереженні національно-релігійної ідентичності української нації [185, с. 75-120].

Суттєвий внесок у дослідження життя та діяльності владики Софрона Мудрого зробив один із його учнів – богослов і каноніст О. Каськів, який у серії наукових статей проаналізував і висвітлив, зокрема, основні напрямки наукової діяльності владики [200, с. 25-27], вплив владики на видавничу діяльність в УГКЦ [197, с. 34-40] і на розвиток проповідництва [198, с. 32-38], роль владики у розвитку закладу вищої богословської освіти в Івано-Франківську [201, с. 55-61], його вплив на семінарійну формацію і кадрову політику в Івано-Франківській єпархії [204, с. 10-26].

Суттєвим успіхом у дослідженні життя та діяльності владики Софрона Мудрого стала вже вище згадувана Міжнародна науково-практична конференція, присвячена ювілею 100-ліття з дня народження ієрарха, проведена у листопаді 2023 р. в Івано-Франківській академії Івана Золотоустого, за результатами якої

опубліковано серію наукових статей. Ці публікації поступово розкривають як «білі плями» та основні життєві етапи в біографії владики, так і розширюють наукові уявлення про різноманітні напрямки його діяльності. Так, О. Маслій вперше окреслила історичні обставини формування світогляду Степана-Василя (в чернецтві Софрона) Мудрого в дитячі та юнацькі роки в родинному місті Золочеві [218, с. 12-18]. Відтак О. Маслій у співавторстві з В. Пархомуком висвітлила римський період діяльності о. доктора Софрона Мудрого в редакції української служби Радіо Ватикан [220, с. 153-163], у співавторстві з В. Гуцуляком – життєвий епізод єпископської хіротонії Софрона Мудрого 12 травня 1996 р. [219, с. 145-152], а у співавторстві з С. Юнгером – показала сприяння владики у відновленні відпустового місця Крилоської чудотворної ікони Богоматері [221, с. 77-82]. Історики Т. Зінковський і Г. Жолоб розкрили участь владики у формуванні експозиції історії Церкви в Галичині музею історії Галича [196, с. 137-144]. Історики О. Єгрешій і Р. Мужик на основі аналізу праць з історії Церкви в Україні і автобіографічних спогадів Софрона Мудрого представили феномен владики-історика «як послідовника класичних католицьких концепцій богослов'я історії» [195, с. 120-130]. Окрему увагу дослідники звернули і на богословські наукові зацікавлення владики. Богослови А. Яцишин і Л. Тимків проаналізували застосування владикою текстів Святого Письма в основних працях, доповідях на конференціях і церковних проповідях, вказано його провідну роль у перекладі «Словника біблійного богослов'я» [242, с. 47-53]. Богослови В. Деркач і Т. Котик вказали на зв'язок між християнськими цінностями та національним вихованням у науковій спадщині та поглядах владики Софрона Мудрого [193, с. 60-69]. Значення Часослова у духовній формації та щоденному житті владики Софрона окреслив у своєму дослідженні В. Пасічник-Рак [226, с. 37-46]. Питання ролі владики у розвитку богословської освіти знайшли продовження у наступних двох колективних дослідженнях: богослови О. Каськів і В. Бурдиляк показали особливості навчального процесу та духовної формації семінаристів – майбутніх священників Української Греко-Католицької Церкви під час управління владики Софрона Мудрого Івано-

Франківською Духовною Семінарією, Івано-Франківським Теологічно-Катехитичним Духовним Інститутом, а пізніше Івано-Франківською Теологічною Академією [203, с. 22-36], а історик Р. Делятинський і богослови В. Гоголь і Р. П'яста – обґрунтували роль Софрона Мудрого у процесі відновлення та розвитку закладів богословської освіти УГКЦ в Івано-Франківську, у процесі становлення синодальної програми богословської освіти УГКЦ, формуванні кадрового потенціалу УГКЦ шляхом підготовки в Україні та закордоном фахівців з різних напрямів богословської науки всієї УГКЦ [192, с. 83-119]. Богослови Т. Мазур і О. Каськів з'ясували роль владики у створенні та розвитку перших спільнот «Матері в молитві» в Івано-Франківській єпархії УГКЦ [215, с. 6-22]. Релігієзнавці Б. Рохман і О. Савчук охарактеризували громадянські та соціальні ініціативи владики, їх морально-етичну й національну складову, вплив на розвиток соціального служіння Церкви [233, с. 23-31]. Дослідник С. Генік крізь призму особистих спогадів показав виступи владики Софрона Мудрого як чудового педагога й організатора духовного просвітництва в Івано-Франківському об'єднанні обласному ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка, на засіданнях і сесіях Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, на засіданнях та конференціях в обласній науковій бібліотеці ім. І. Франка, урочистих зборах, презентаціях книг та інших промовах серед населення області поза храмом [184, с. 54-59]. Релігієзнавці А. Колодний і Л. Филипович показали величну постать Софрона Мудрого як «будівничого і Церкви, і освіти, і культури», котрий «для багатьох» став «символом християнськості українця і українськості християнина» [207, с. 70-76]. Архієпископ і митрополит Володимир Війтишин, аналітично узагальнюючи роки служіння владики Софрона Мудрого, підкреслив його роль у розвитку «духовного, національного, культурного та екуменічного життя на Прикарпатті» [180, с. 12-21].

Своєрідними підсумками дослідження життєпису і діяльності владики Софрона Мудрого стали опубліковані бібліографічні покажчики, які відображали творчу спадщину владики та/або його життєвий шлях і діяльність. Один із перших покажчиків наукових праць Софрона Мудрого був підготовлений і опублікований

1998 р. редактором видавництва «Нова Зоря» І. Пелехатим з нагоди 75-літнього ювілею владики [52]. Згодом було підготовлено ще два покажчики богословської наукової спадщини владики – з нагоди 85-літнього та 90-літнього ювілеїв владики Софрона [див., зокрема: 53]. Особливої уваги дослідників заслуговує підготовлений у 2019 р. співробітниками Івано-Франківської обласної наукової бібліотеки імені І. Франка бібліографічний покажчик «УГКЦ. Історія. Відродження. Ісповідники віри», в якому постаті владики Софрона Мудрого присвячено окрему тематичну рубрику, що охопила 57 публікацій [165, с. 46-50]. Важливим кроком для збереження спадщини ієрарха УГКЦ стало заснування іменного фонду владики Софрона Мудрого у Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника [2].

Підсумовуючи огляд історіографічних джерел, можемо констатувати, що постать владики Софрона Мудрого, його біографія та основні аспекти діяльності знайшли часткове відображення у публікаціях сучасних йому дослідників, учнів, колег і співробітників. Водночас, слід підкреслити, охарактеризовані історіографічні джерела неповною мірою розкривають як багатогранну діяльність владики Софрона Мудрого, так і окремі сторінки його життєпису, що заради дотримання принципу об'єктивності та історизму потребують виявлення, залучення до наукового обігу та ґрунтовного аналізу власне історичних джерел.

1.2. Джерельна база дослідження

Дослідження життя владики Софрона Мудрого необхідно проводити із врахуванням не тільки здобутків історіографії, але й на основі прискіпливого аналізу історичних джерел, порівняння отриманих наукових фактів та синтезу нового нарративу. Зважаючи на недостатню рівновіддаленість історичної особи від особи дослідників, мусимо враховувати, що деякі історіографічні джерела, як вже раніше зазначалося у підрозділі 1.1, необхідно частково чи повністю трактувати як історичні джерела. Відтак, зважаючи на це, необхідно детальніше з'ясувати поняття історичного джерела, загальні підходи до класифікації множини історичних джерел, а потім здійснити типологізацію та класифікацію комплексу

тих історичних джерел, які допоможуть нам якомога повніше й об'єктивно описати біографію, громадсько-культурну та релігійну діяльність владики Софрона Мудрого.

В сучасній науковій літературі подається, зокрема, таке узагальнене визначення і ширше трактування цієї дефініції: «Історичне джерело – це носій історичної інформації, що виник як продукт розвитку природи і людини й відбиває той чи інший бік людської діяльності. З огляду на специфіку історичної науки, яка не має змоги досліджувати свій об'єкт безпосередньо, оскільки минуле неможливо повторити або відтворити лабораторним шляхом, джерело виступає по суті єдиним носієм відомостей про минуле людства, про різні аспекти людської діяльності в усіх сферах суспільного та приватного життя» [246, с. 68].

Для об'єктивного дослідження минулого, зокрема життя та діяльності історичної особи, звичайно ж, історики використовують цілий комплекс різноманітних джерел. При цьому, як зазначають фахові історики-джерелознавці, джерельна база історичного дослідження має «два основних рівня: а) *первісна*, або *початкова*, джерельна база, що сформувалася паралельно з подіями чи невдовзі після них...; б) *реальна джерельна база* – джерельний корпус або комплекс джерел, що зберігся до наших днів. Реальна джерельна база ділиться на дві великі підгрупи: 1) *актуалізована* джерельна база, тобто історіографічно засвоєна шляхом публікацій археографічного характеру, аналізу або цитування в наукових дослідженнях; 2) *потенційна* джерельна база, що реально існує, але невідома історикам. Вона може бути виявленою, дослідженою і оприлюдненою...» [246, с. 86-87]. Враховуючи це, спробуємо в нашому дослідженні життя та діяльності владики Софрона Мудрого не тільки спиратися на актуалізовані історіографічні (частково охарактеризовані в підрозділі 1.1) та історичні джерела, але й виявити та залучити до наукового обігу деякі нові історичні джерела.

В історичній науці визначають такі підходи до класифікації комплексу історичних джерел: за типами і видами, за змістом, за походженням, а також комбіновані схеми «з акцентом на мету, спрямованість і призначення творінь людини, що відклалися як історичні джерела» [246, с. 90]. Зокрема, за способом

кодування інформації виокремлюють такі типи джерел як речові, словесні (вербальні), зображальні, звукові (фонічні), поведінкові та конвенціональні [246, с. 100-103]. Особливої уваги заслуговують класифікації за походженням і авторством, за хронологічно-географічною ознакою, за змістом інформації, за формою, способом і місцем зберігання [246, с. 103-106]. Однак найбільш прийнятною та найчастіше вживаною є родово-видова класифікація історичних джерел [246, с. 106-109], яка дозволить нам типологізувати і класифікувати увесь комплекс реальних актуалізованих і потенційних джерел, що розкривають досліджувану проблему – життя та діяльність владики Софрона Мудрого. Основний акцент зробимо на писемних джерелах, принагідно не залишаючи поза увагою речові та звукові джерела.

За родово-видовою ознакою історичні джерела, зважаючи на характер, зміст і форму, поділяють на документальні та оповідні джерела, а серед них такі різновиди, як актові, діловодні (справочинні), статистичні документи, мемуаристику (спогади), епістолярій (листи), щоденники, наукову, науково-інформаційну, науково-популярну і навчальну літературу, художні твори і періодичну пресу [246, с. 110]. Відтак, спираючись на цю класифікацію та враховуючи специфіку об'єкта дослідження (віддаленість в часі, особливі форми діяльності тощо), проаналізуємо основні групи актуалізованих і потенційних джерел, що допоможуть висвітлити основні етапи життєвого шляху та діяльності владики Софрона Мудрого.

Однією з перших груп джерел традиційно вважають актові та діловодні документи, які, як правило, групують за їх призначенням і місцем в суспільному житті [246, с. 110]. Так, враховуючи основні етапи біографії владики (в її «офіційному варіанті» [33]), до цієї групи актуалізованих і потенційних джерел необхідно віднести, зокрема, офіційні записи у парафіяльній метриці народження Степана (Софрона) Мудрого, виявлені нещодавно і введені до наукового обігу вітчизняною історикинею А.-О. Д. Маслій [218, с. 13, 17]; документи про здобуття середньої освіти у навчальних закладах у м. Золочеві, які можуть зберігатися в державних архівах України та потребують введення в науковий обіг [див.,

наприклад: 3, описи 1, 2, 2а, 3, 4,4а, 5; 4, спр. 1260, спр. 1261; 5, спр. 1656, спр.1662; 1, оп. 168]; документи про здобуття спеціальної інженерної освіти на професійних курсах у м. Аугсбург (Німеччина) [див.: 33]; документи про прийняття до Чину святого Василя Великого у м. Давсон (штат Нью-Йорк, США) [див.: 33]; документи про навчання в декількох освітніх закладах – університетах м. Глен-Коув (штат Нью-Йорк, США) і м. Мондер (провінці Альберта, Канада), Папському Григоріанському університеті, Папському Латеранському університеті та Папському Східному інституті в м. Рим (Ватикан, Італія) [див.: 33]; офіційні документи про призначення Софрона Мудрого віце-ректором, а згодом ректором Української Папської колегії святого Йосафата в м. Рим, згадки при які містяться в історіографічних джерелах, а їх оригінали, очевидно, зберігаються в архівах Ватикану [див., наприклад, 79, с. 78, 84, 86, 89, 90, 104, 107, 111, 116, 119, 120, 123]; документи про призначення та діяльність ректором Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту, а відтак – Івано-Франківської теологічної академії, які частково були опубліковані в офіційній періодиці (часописі «Нова Зоря») та в основному зберігаються в Архіві Архиепархіального управління Івано-Франківської архієпархії УГКЦ та Архіві секретаріату Івано-Франківської академії Івана Золотоустого [33]; документи про призначення та діяльність протосинкелом, а згодом – єпископом-коадьютором та єпископом-ординарієм Івано-Франківської єпархії УГКЦ [33]; офіційні документи про державні та церковні нагороди отця-доктора та владики Софрона Мудрого [див.: 85, с. 212-213]. Окрему підгрупу в цьому плані становлять офіційні документи Синоду єпископів УГКЦ та Патріаршого Собору УГКЦ [48; 49; 50], участь в діяльності яких свого часу безпосередньо брав владику Софрон Мудрий. Зокрема, на Синоді єпископів УГКЦ 2005 р. владиці Софрону Мудрому доручено опікуватися Комісією священничої формації [111]. До цієї ж першої групи слід віднести й статистичні документи, зокрема окремі видання «Шематизму Івано-Франківської єпархії / архієпархії УГКЦ» за 1995, 2009 і 2019 роки, в яких міститься коротка інформація про Софрона Мудрого [132, с. 18; 133, с. 17; 134, с. 18].

Другу групу джерел нашого дослідження становлять матеріали періодичних видань, в яких, як зазначають дослідники-джерелознавці, «публікуються різноманітні за видами, жанрами і походженням матеріали», що дозволяє їх типологізувати як «газетно-журнальну публіцистику» [246, с. 111]. Значна частина цих періодичних видань, які типологізують також як засоби масової інформації, слід взяти до уваги, у першій декаді ХХІ ст., окрім друкованих версій, здобувала також електронний формат із подальшим розміщенням у мережі Інтернет [детальніше див.: 224, с. 137-140]. Серед найбільш відомих періодичних видань слід назвати всеукраїнський греко-католицький часопис «Нова Зоря», на сторінках якого опубліковано як окремі офіційні документи Синоду єпископів УГКЦ та Івано-Франківської єпархії УГКЦ, так і публіцистичні статті, матеріали інтерв'ю з отцем-доктором та владикою Софроном Мудрим [див., зокрема: 62]. Крім цього, слід згадати такі друковані та електронні засоби масової інформації як офіційний часопис «Вісник Івано-Франківської Єпархії УГКЦ» [див.: 22] та «Архієпархіальний Вісник» Івано-Франківської архієпархії УГКЦ [8], офіційний часопис Івано-Франківської обласної ради «Галичина» [див., зокрема: 143], інформаційні Інтернет-ресурси «Релігійно-інформаційна служба України» [144], «CREDO Україна» [145], «Католицький оглядач» [172]. Особливої уваги дослідників потребують матеріали, розміщені на офіційних Інтернет-ресурсах УГКЦ – Синоду єпископів УГКЦ [161], Івано-Франківської Архієпархії і Митрополії УГКЦ [146], Провінції Найсвятішого Спасителя в Україні Василіянського Чину святого Йосафата [147], Комісії в справах кадрового забезпечення Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ тощо [див., зокрема: 55; 59].

Значний інформаційний потенціал становлять опубліковані в засобах масової інформації інтерв'ю владики С. Мудрого, що розкривають різні аспекти його життя та діяльності. Так, біографічний характер мало інтерв'ю журналістки Юлії Боечко, опубліковане 2007 р. у газеті «Нова Зоря» під характерною назвою «Владика Софрон – двічі Мудрий» [13, с. 4]. Напередодні виборчого Синоду єпископів УГКЦ, пов'язаного із зреченням Любомира Гузара, владика Софрон

Мудрий 17 лютого 2011 р. висловив свої міркування щодо імовірних кандидатів на престол Верховного Архієпископа і Глави Церкви [12]. Згодом, у 2013 р. він поділився враженнями від співпраці із архієпископом-емеритом Блаженнішим Любомиром Гузаром [38]. Цікавим є інтерв'ю владики Софрона Мудрого зі спогадами про свою працю в українській секції радіо «Ватикан» та становище «катакомбної» Церкви в рідній Україні [64]. В іншому інтерв'ю, опублікованому в газеті «Нова Зоря» під промовистою назвою «Це буде знак перемоги Христа над атеїзмом», владики Софрон Мудрий представив роль Івано-Франківської теологічної академії у розвитку богословської освіти та підготовці молодого покоління духовенства [95, с. 1, 4]. Вартим уваги є також інтерв'ю, дане владикою-емеритом місцевому Інтернет-виданню «Вікна», в якому висловив цікаві міркування-дороговкази щодо ролі Церкви у житті сучасного українського суспільства, можливостей екуменічного діалогу та взаємин греко-католиків і православних в Україні [37].

Тертю групу історичних джерел, що розкривають не стільки біографію, як активну релігійно-виховну, пастирську, науково-практичну та науково-педагогічну діяльність владики Софрона Мудрого, є цілий комплекс історіографічно актуалізованих джерел – творів самого релігійного діяча, які необхідно класифікувати за такими внутрішньовидовими ознаками як жанр і зміст [246, с. 112-113]. За змістовною ознакою власні твори владики Софрона Мудрого значна частина дослідників, як правило, поділяють на історичні, канонічні та богословські, зокрема гомілетичні (проповідницькі) [див.: 205, с. 50; порівн.: 200, с. 25-27; 197, с. 34-40].

За хронологією появи однією з перших праць Софрона Мудрого була його дисертаційна праця з канонічного права «*De transitum ad alium ritum (A byzantino-ucraino ad latinum)*» («Перехід на інший обряд (з візантійсько-українського на латинський)»), захищена ним на здобуття ступеня ліценціата східного канонічного права 1968 р. у Папському Східному інституті в Римі й опублікована 1973 р. як том 26-ий у секції 1 «Твори» серії 2-ї «Записки ЧСВВ» [135], а пізніше, 2013 р., перевидана в українському перекладі о. Івана Козовика [84]. У 1972 р. доктор

канонічного права і ліценціат східного канонічного права о. Софрон Мудрий був покликаний Папою Павлом VI до складу Папської Комісії для перегляду Східного Канонічного Права, наслідком діяльності якої стало проголошення Папою Іваном Павлом II у 1990 р. Кодексу Канонів Східних Церков (ККСЦ), а невдовзі, 1995 р., з ініціативи о. Софрона Мудрого було здійснено перше видання цього джерела українською мовою в перекладі Йосипа Кобіва [63]. Відтак, у 2002 р. владика Софрон Мудрий, зважаючи на потреби використання в науково-педагогічній праці в закладах вищої богословської освіти, підготував і опублікував «Короткий коментар Кодексу канонів Східних Церков: вибрані титули» [77]. Згодом, у 2011 р., владика видав ще одну спеціалізовану працю – «Публічне право Церкви і конкордати» [87].

Другу підгрупу складають історичні праці владика Софрона Мудрого. Так, однією з перших його історичних праць став опублікований 1984 р. «Нарис історії Української Папської Колегії святого Йосафата в Римі». У вступному слові автор так окреслював головну мету цього дослідження: «...дати найзагальніший, джерельний образ історії Української Папської Колегії св. Йосафата у Римі, саме у 85-ту річницю її заснування (1897 р.) і у 50-ту річницю її нового осідку на Джанікольо (1932 р.). Нарис цей, наче канва, на якій появляється вишитий взірець життя і духовних змагань, витканий синами нашої Церкви і Народу на протязі 85-ти років у домі батька всього християнства, Вселенського Архiereя, як теж і в нашому, у Римі». Автор чітко окреслив джерельну базу свого дослідження: «У цьому нарисі я використав виключно рукописний літопис Колегії, який писали переважно настоятелі Семінарії, спершу Отці Ісусовці (1897–1904), а опісля (1904–1982) ректори чи духовники Василіяни, як о. Давида, о. Л. Березовський, о. Д. Головецький, о. Т. Галущинський, о. Й. Рога, о. М. Когут, о. І. Назарко, о. Є. Химій, о. С. Мудрий, о. Р. Головацький. Доповненням стали архівні матеріали Священної Конгрегації Східних Церков...» [79, с. 13]. Цей «Нарис...», слід відзначити, досі залишається цінним історіографічним джерелом для дослідження історії української богословської освіти закордоном, зокрема в Римі. Так само, переслідуючи передусім мету «подати стислий виклад студентам»

Української Папської колегії св. Йосафата, о. Софрон Мудрий підготував «Нарис історії Церкви в Україні», опублікований вперше 1990 р. в Римі [80, с. 3]. Невдовзі, 1995 р., цей «підручник церковної історії» було перевидано вдруге, вже в Івано-Франківську – для потреб передусім студентів Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту [81, с. 3-5], а згодом, 1999 р., вдруге в Україні, але втретє взагалі було перевидано в дещо доповненому варіанті [82, с. 3-5]. У вступному слові до одного з видань цієї праці як своєрідного «курсу лекцій» владика Софрон Мудрий зазначав, що «в основу цих лекцій покладено дев'ять томів історичних нарисів сучасного визначного історика Української Церкви о. Атанасія Великого (1918–1982), протоархимандрита ОО. Василян у 1963–1976 рр., під назвою «З літопису Християнської України», виданих Василянським Чином в роках 1968–1977 у Римі» [81, с. 5; порівн.: 244]. Пізніше, 2010 р., цей «Нарис історії Церкви в Україні» у значно доповненому описом сучасних подій варіанті було перевидано вчетверте [83, с. 3-5]. Окрім того, Софрон Мудрий був учасником деяких наукових конференцій, у збірниках матеріалів яких опубліковано його доповіді. Зокрема, владика розглядав значення Галицької митрополії в історії України взагалі [74, с. 20-22; 75, с. 24-28; 182; 239], а також історичні перипетії розвитку УГКЦ упродовж ХХ ст. [93, с. 58-60].

До третьої підгрупи творів владика Софрона Мудрого належать богословські праці, які часто відрізняються за своїм жанром, набуваючи як суто наукового й навчального, так і науково-популярного та практичного пасторального характеру. Так, у 1996 р. владика Софрон Мудрий спільно із кардиналом Мирославом Іваном Любачівським, владиками Мирославом Марусиним, Северіяном Якимишиним і о. Порфирієм Підручним ЧСВВ опублікували працю «Отче наш: роздуми над Господньою молитвою» [101], яку умовно можемо типологізувати як богословський науково-популярний й пасторальний твір, призначений для ширшого кола духовенства і вірних. Тим часом для навчально-методичного забезпечення підготовки кадрів духовенства владика Софрон Мудрий подбав про переклад і видання такої необхідної в навчальному процесі перекладної богословської науково-довідкової літератури,

як «Короткий теологічний словник» німецьких католицьких богословів Карла Ранера (Рагнера) і Генріха Форгімлера (1996) [153], «Малий теологічний словник» англійських богословів Джерарда О'Коллінза та Едуарда Г. Фаруджі (1997) [155], «Словник біблійного богослов'я» за редакцією французького теолога-бібліста єзуїта Ксав'є Леон-Дюфура (2010) [163].

Пасторальний і духовно-практичний вимір мали ще дві праці владики Софрона Мудрого – «Слова» (у 5-ти книгах-випусках), що об'єднали всі принагідні проповіді, промови та публічні виступи владики за період його діяльності в Україні [88; 89; 90; 91; 92], і «Духовні бесіди» (у 3-х книгах), адресовані священикам, монахам і мирянам, що містили богословські роздуми про актуальні питання християнської віри [70; 71; 72]. Окремо опубліковані у науковому журналі «Добрий Пастир» дві актуальні доповіді владики – «Євхаристійне сопричастя – виклик традиції та сучасності для традиційних Церков» [73, с. 7-9] та «Про сумління людини» [86, с. 314-317]. Цінною богословською працею Софрона Мудрого є також «Нагірна проповідь Ісуса Христа» (2011) [78], що має пасторальний і духовно-практичний характер.

Четверту групу історичних джерел, що розкривають біографію владики Софрона Мудрого, складають мемуарні матеріали, листування (епістолярій) і щоденники. Їхній інформаційний потенціал є достатньо значним і вагомим, однак слід пам'ятати про їх суб'єктивний характер, адже, як підкреслюють історики-джерелознавці, «особливість мемуарів полягає в тому, що стрижнем подачі інформації, її організації, форми і структури виступає сам автор, через призму поглядів якого відбиваються і оцінюються всі факти, події, свідком яких він був сам чи дізнався про них з інших джерел. Мемуари передають атмосферу епохи, її колорит, віддзеркалюють суспільні погляди, що були панівними на час їх написання» [246, с. 113]. До того ж, слід враховувати, що «мемуаристика включає в себе й такі види джерел особового походження, як щоденники, дорожні нотатки, літературні автобіографії, біографічні анкети, особисті листи, художні заповіти тощо» [246, с. 114].

Одним із найважливіших мемуарних творів є автобіографічна праця владики Софрона Мудрого «Під опікою Божого Провидіння» (2008) [85]. Як відзначив сам автор, «спогади писати і легко, і важко. Легко, бо не треба заглядати у праці своїх попередників так, як зазвичай пишеться наукова монографія; не треба посилянь, приміток, бібліографії, не треба того, що зветься науковим апаратом...» [85, с. 5]. Водночас владики визнавав, що «не жаль, я не вів щоденників і багато чого не втримала пам'ять», хоча вважав, що «загубилися несуттєві деталі», а «все варте уваги в моєму житті я старався пригадати, розкласти в хронологічному порядку і описати», тому «в цих спогадах – миттєвості мого життя», яке «зродилося з Божого Провидіння і належить Богові» [85, с. 7]. Разом з тим, слід відзначити, що в опублікованих спогадах вміщено чимало додаткових джерел – численних фотографій з різних життєвих подій [85, с. 8, 9, 18, 19, 20, 22, 30, 33-41, 46, 49, 51, 54, 58, 60, 62-66, 70, 73-80, 84, 86, 89, 90, 97-119, 169-176], фотокопій деяких документів [85, с. 120, 212-213 (вставка)] та декілька вибраних статей і промов [85, с. 132-168, 177-215], які допомагають дослідникам реконструювати окремі, навіть випущені в «авторських мемуарах» деталі життєпису, проаналізувати його погляди, уточнити окремі факти його багатогранної діяльності. Відтак, очевидно, завдяки цим джерелам вдасться дещо скоригувати суб'єктивний характер особистих спогадів, унаочнити описи окремих подій, виявити мотивацію окремих осіб тощо.

Зважаючи на незначну рівновіддаленість в часі, можемо констатувати незначну кількість опублікованих спогадів сучасників про владику Софрона Мудрого. Відтак, цікавими для розуміння окремих епізодів його життя та діяльності є, зокрема, спогад-інтерв'ю наступника на владичому престолі в Івано-Франківську митрополита Володимира Війтишина [39], особистого лікаря владики, доктора медичних наук Степана Геника [184, с. 54-59], а також публікацій окремих документів про відродження та розвиток УГКЦ на Прикарпатті [6]. Зрештою, принагідні спогади в усній формі епізодично висловлювалися учасниками ювілейних подій, як наприклад, під час вечора пам'яті владики у грудні 2018 р. [9, с. 444-445], конференції з нагоди 100-ліття

його народження у листопаді 2023 р. [16; 180, с. 12-21], та наукового круглого столу в листопаді 2024 р. [97; 113].

Окрему п'яту специфічну групу історичних джерел складають фото, кіно й аудіо документи, що належать до двох груп – зображальних та звукових джерел, що мають свою специфіку використання в історичному дослідженні [246, с. 101-102]. Так, вищезгадана колекція фотографій, опублікована в автобіографічній праці владики Софрона Мудрого [85, с. 8, 9, 18, 19, 20, 22, 30, 33-41, 46, 49, 51, 54, 58, 60, 62-66, 70, 73-80, 84, 86, 89, 90, 97-119, 169-176], сприятиме кращому унаочненню реконструйованих подій з життєпису. Ще одна колекція фото, кіно й аудіо документів уміщена на сторінці «офіційного» життєпису владики Софрона Мудрого на інтернет-ресурсі Синоду єпископів УГКЦ [33]. Варто також згадати, що упродовж свого «римського» та «івано-франківського» періодів життя Софрон Мудрий випустив українською мовою понад 150 релігійних аудіокасет, грамплатівок, відеофільмів [33; 34, с. 9; порівн.: 205, с. 51-52]. Цікаво, що одна із аудіокасет «Молебн до Христа і Богородиці» досі зберігається у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у Києві [68]. Крім цього, в архіві Івано-Франківського обласного радіо збереглися аудіозаписи зі спогадами та духовними настановами владики [33]. Окремі з них у формі програми «Днесь» представлені на YouTube-каналі «Українська молитва» [44; 45; 46]. Особливо цікавим і неординарним історичним джерелом є також документальний фільм про владику Софрона Мудрого «Під покровом Божого Провидіння», знятий у 2014 р. режисерами релігійної студії «Апостол» [123].

До шостої специфічної групи історичних джерел належать речові джерела, до яких відносимо пам'ятки архітектури, одяг та різні предмети вжитку [246, с. 101, 106-107]. Хоча після смерті владики Софрона Мудрого так і не вдалося створити окремий «іменний» музей (як наприклад, владики Софрона Дмитерка [17]), все ж таки значна частина його речей 15 липня 2015 р. була передана з архіву Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ за благословенням Архієпископа і Митрополита Івано-Франківського Володимира Війтишина й за участю о. Олега Каськіва і о. Віталія Федуна до фондів Національного заповідника «Давній

Галич» [196, с. 134]. Відтак завдяки цьому можемо говорити про наявність комплексу речових джерел, що розкривають біографію та діяльність владики Софрона Мудрого. Крім того, цікавим історичним джерелом для майбутніх поколінь стане барельєф владики Софрона Мудрого, встановлений на фасаді Івано-Франківської духовної семінарії імені священномученика Йосафата УГКЦ й освячений 5 листопада 2024 р. Архієпископом і Митрополитом Івано-Франківським Володимиром Війтишиним [15; 18]. Окремою специфічною комеморативною пам'яткою стане також вулиця Гарбарська, яка за рішенням міської ради Івано-Франківська в 14 грудня 2018 р. отримала ім'я владики Софрона Мудрого [41], а головною архітектурною пам'яткою, що «засвідчуватиме» його активну пастирську, організаційну й науково-педагогічну діяльність, зокрема, як ректора Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту та Івано-Франківської духовної семінарії УГКЦ, стане будинок № 64 по вулиці Василянок, в якому з 1994 р. розташовано ці богословські освітньо-формаційні заклади [61].

Таким чином, можемо стверджувати, що проаналізований комплекс історичних джерел, який умовно поділено на шість груп, сприятиме об'єктивному і повному висвітленню життєпису та діяльності владики Софрона Мудрого. Традиційна перевага письмових джерел у процесі дослідження біографії цієї визначної історичної постаті релігійно-церковного діяча сучасної України, слід зауважити, може бути суттєво доповнена зображувальними, звуковими і речовими джерелами. Однак для повноцінної реконструкції історичного портрету владики Софрона Мудрого, слід підкреслити, необхідно звернути належну увагу передусім на його автобіографічну працю та інші авторські твори, які значною мірою відображають його пасторальну, наукову, педагогічну і виховну діяльність.

1.3. Методологічні засади дослідження

Наукове дослідження біографії владики Софрона Мудрого, звичайно ж, потребує застосування відповідного методологічного інструментарію головним чином історичної науки, що, за необхідності розкриття окремих питань, може

поєднуватися на основі міждисциплінарного підходу із деякими спеціальними (конкретно-науковими) методами таких наукових спеціальностей як релігієзнавство та богослов'я.

В процесі наукової роботи використано методологічний інструментарій історичної науки, зокрема, наукові принципи об'єктивності та історизму, загальнонаукові методи – аналізу і синтезу, індукції та дедукції, систематизації, узагальнення та класифікації, конкретно-наукові історичні методи – хронологічний, хронологічно-проблемний, проблемно-хронологічний, синхронний, діахронний (періодизації), ретроспективний, порівняльно-історичний, історико-географічний, статистичний (кліометрії), мікроісторії, біографістики та просопографії [детальніше про них див.: 150, с. 164-165, 241-244; 261, с. 229-256; 232, с. 122-136; 187, с. 238-244].

Так, принцип об'єктивності, що передбачав «неупереджений погляд на об'єкт і предмет дослідження з урахуванням їх багатогранності, суперечливості та сукупності позитивних і негативних сторін для досягнення найбільшої вірогідності оцінки» [150, с. 242], дозволив показати життєвий шлях та багатогранну діяльність єпископа Софрона Мудрого із врахуванням впливу різних соціально-історичних факторів у різні історичні епохи – періоду Другої світової війни в Галичині, повоєнного часу побуту та діяльності на еміграції, активну працю у незалежній Україні.

Принцип історизму, що передбачає «розгляд об'єкту дослідження з точки зору його генезису, виникнення, розвитку та подальших змін» [150, с. 164-165], допоміг детальніше розглянути специфіку формування його світогляду та особистості, процес здобуття освіти і духовного самовизначення через прийняття чернечого стану, основні етапи і види його соціально значущої діяльності.

Використання різноманітних конкретно-наукових методів дослідження дозволило розв'язати поставлені дослідницькі завдання. Так, діахронний метод дозволив здійснити чітку періодизацію життєпису Софрона Мудрого з врахуванням різних критеріїв (державно-правових форм, факторів та умов суспільно-політичного життя, форм державного та церковного адміністративно-

територіального устрою), сприяв послідовному вивченню етапів його життя та діяльності упродовж цілого життя. Історико-географічний метод допоміг показати широку географію його життєвого шляху, врахувати особливості форм державного та церковного адміністративно-територіального устрою при визначенні місць проживання та служіння Софрона Мудрого. Статистичний метод, або метод кліометрії, дозволив показати деякі кількісні та якісні показники діяльності Софрона Мудрого, що засвідчили його вплив на соціальне середовище його служіння (як наприклад, дані про 150 релігійних аудіокасет, грамплатівок, відеофільмів, записаних в Римі для українців; численні трансляції Богослужінь та радіопрограм Радіо Ватикану для греко-католицького підпілля в Україні, згодом опублікованих у формі «недільних проповідей»; відомості про уділення священничих свячень та посвячення нових церков тощо).

Особливої уваги потребувало послідовне поєднання у дослідженні життєпису Софрона Мудрого трьох «новітніх» методів (чи навіть методологічних підходів) – мікроісторії, біографістики та просопографії. Так, завдяки методу мікроісторичного аналізу [179, с. 156-169] вдалося детальніше охарактеризувати соціальне середовище й історичні умови життя та діяльності Софрона Мудрого, уточнити чимало відомостей про окремих діячів, порівняти окремі події в його житті із загальною канвою історичних подій (як наприклад, юнацькі роки в період Другої світової війни, діяльність ректора Української Папської колегії в період роботи Другого Ватиканського Собору і постсоборовий період, активна праця в структурах УГКЦ в незалежній Україні тощо).

Для використання методів біографістики та просопографії для реконструкції історичного портрету Софрона Мудрого у процесі дослідження довелося розв'язати методологічну проблему їх співвідношення. У нашому дослідженні поділяємо думку відомого українського історика Ярослава Дашкевича, який підкреслював, що між біографістикою та просопографією існує прямий взаємозв'язок: «Обидва наукові терміни грецького походження. Біографістика – в сучасному розумінні – займається збором і публікацією найважливіших відомостей, що входять до складу життєпису (таким буде адекватний переклад

грецького терміна «біографія»). Результатами цього напрямку досліджень стають біограми з обов'язковим, якщо це реально, заповненням – можна так висловитися – усіх граф особової анкети, складеної згідно з певними науковими довідково-інформаційними параметрами. Біограми – підстава довідкової літератури з персоналіями... Просопографія розвивається по лінії поширення, розгорнення, поглиблення біограм шляхом врахування гуманних, людських аспектів. Але аспектів правдивих – з висвітленням позитивних і негативних сторін життєпису. Можна сказати, що просопографія – вищий ступінь біографістики...» [187, с. 239]. Цікавою і практичною для застосування у дослідницькому процесі стала теза історика Сергія Ляха про те, що «просопографія – це якісно новий тип історико-біографічного дослідження особистості, відтворення на основі джерел її багатогранного соціально-психологічного портрету, який повинен відобразити у відомому діячеві певної галузі «живу» людину у сукупності усіх притаманних їй особистісно-людських даних, а не традиційно формалізовану датами і заслугами постать...» [214, с. 17-18].

У процесі формування портрету історичної особистості владики Софрона Мудрого методами біографістики та просопографії намагалися дотримуватися врахування у дослідження відповідно розроблених фахівцями компонентів, таких як: «...– походження особи, її генеалогічне коріння, роль спадковості у формуванні певних інтелектуальних здібностей, час і місце народження, релігійна належність, підданство чи громадянство, материнська мова, родинне оточення та сімейні традиції, особливості виховання, вплив цих чинників на світогляд і ментальність особистості; – освіта, здібності, схильність до навчання та певних галузей знання, мотивації у виборі професії, особливості кар'єрного зростання, участь у суспільно-політичному житті; – дружнє оточення та взаємовпливи особистості і людських колективів – колег, друзів тощо; – антропологічний тип особи, її зовнішність, особливості поведінки, вміння спілкуватися, манера одягатися, звички; – характер, особливості внутрішнього світу, темперамент; – основні віхи особистого життя та їхній вплив на професійну та творчу діяльність; – фізичне та психічне здоров'я» [236, с. 64; 253, с. 43].

Врешті, можемо стверджувати, що використання методу біографістики дозволило окреслити основні анкетні дані про Софрона Мудрого (від народження до смерті, з врахуванням усіх необхідних елементів біографічної довідки енциклопедичного характеру), а застосування просопографічного методу допомогло детально реконструювати життєвий шлях владика, з'ясувати взаємовпливи соціального середовища на його особистість і навпаки, показати його роль у розвитку богословської освіти УГКЦ в Римі та в Україні, розбудові структур Івано-Франківської єпархії УГКЦ, формуванні екуменічного діалогу на місцевому та всеукраїнському рівнях, виробленні нової моделі державно-церковних відносин на регіональному рівні.

Таким чином, застосування загальнонаукових та конкретно-наукових історичних методів і прийомів дослідження сприяло формуванню об'єктивного історичного портрету єпископа Софрона Мудрого, дозволило якомога повніше висвітлити його життєвий шлях та багатогранну діяльність, окреслити його місце та роль в історії України.

РОЗДІЛ 2.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ДІАСПОРНИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ СОФРОНА МУДРОГО (1923–1994 РР.)

Життєвий шлях владики Софрона Мудрого можна поділити на декілька періодів, детермінантами яких виступають як внутрішні особисті обставини і соціальні мотиви, так і зовнішні фактори – суспільно-політичні події, що значною мірою визначали історичне тло та конкретні умови буття особистості.

Відтак, перший, ранній період його життя Софрона Мудрого (1923–1944), що включає його дитячі та юнацькі роки, проходив спершу у Східній Галичині в складі Польської Другої Речі Посполитої, потім – в умовах першої радянської та німецької окупації під час Другої світової війни. Другий період його життя (1944–1955) розпочався на еміграції спершу в Німеччині, а потім в США, де він здобув освіту і звершив духовне покликання. Третій період життя Софрона Мудрого (1955–1994) пов'язаний із тривалим побутом у «Вічному місті» Римі, де він продовжив богословську освіту, а відтак провадив свою наукову, навчально-виховну та пасторальну діяльність. Четвертий період у його житті розпочався із поверненням у 1994 р. на батьківщину, в рідну Україну, де він у м. Івано-Франківську провів останні роки свого земного буття.

Окреслені три перших періоди життя владики Софрона Мудрого стануть предметом детальнішого дослідження у цьому розділі.

2.1. Соціальне походження та формування світогляду Степана Мудрого на батьківщині (1923–1944 рр.)

Формування світогляду й особистості Софрона Мудрого, одного із єпископів відродженої після катакомб Української Греко-Католицької Церкви, відбувалося в контексті складних історичних обставин другої чверті ХХ ст., що значною мірою позначились на виборі життєвої стратегії – служіння Богові та рідному українському народові. Для об'єктивного розуміння його мотивації у складних ситуаціях вибору дальшого життєвого шляху, очевидно, необхідно крізь

призму мікро-історії та просопографії детальніше з'ясувати соціально-історичні умови та деякі інші фактори, що ставали відповідною «точкою біфуркації» [детальніше див.: 261, с. 247-249; 179, с. 159; 187, с. 239; 176, с. 113], від якої набирал відлік черговий етап життя та діяльності. Сам владика, вказуючи на такі «миттевості мого життя» як своєрідні «точки біфуркації», підкреслював, що його життя «належить Богові», тому пізнавати його можна через «велич і незбагненність Божого Провидіння, яке виявляється в долі всього роду людського так само вірно, як і в долі кожної окремої людини» [85, с. 5-6, 7].

Народився майбутній владика Софрон Мудрий у родині Григорія Мудрого та Варвари із дому Павлишинів, 27 листопада 1923 р. в будинку № 91 по вулиці Глинянській у м. Золочів, що за державно-політичним адміністративно-територіальним поділом тоді належало до Золочівського повіту Тернопільського воєводства Польської республіки, а з 1940 р. і по сьогодні – до Львівської області України [218, с. 13; порівн.: 85, с. 8; 33; 34, с. 6; 136, роз. 258]. Тим часом у церковному адміністративно-територіальному плані упродовж 1920-х рр. парафія м. Золочів належала до Золочівського деканату, що входив до Золочівського протопресвітеріату, одного із п'яти у складі Львівської архієпархії [124, с. 17-18, 114]. У 1924 р. греко-католицька парафія у м. Золочеві, перебуваючи під патронатом Львівського митрополичого ординаріату, мала дві церкви – матірну церкву Воскресіння Господнього (збудовану 1627 р.) та дочірню церкву св. Миколая (1629 р.). [124, с. 114; 167, с. 892; порівн.: 218, с. 14]. Греко-католицька громада в м. Золочеві, окрім прилучених сіл, налічувала у 1924 р. 2960 вірних, а у 1928–1932 рр. – 3080 вірних; водночас у місті були також громада римо-католиків (7000 осіб) та іудеїв (7000 осіб) [218, с. 14; детальніше див.: 124, с. 114; 125, с. 114; 126, с. 46; 127, с. 53; 128, с. 69-70].

Народження Степана-Василя Мудрого підтверджено двома документами: церковною метрикою народження та державним свідоцтвом про народження. Так, за матеріалами «Метричної книги (народження) м. Золочів повіту Золочів за 1912–1940 рр.», яка зберігається у фонді № 201 («Греко-католицька митрополича консисторія м. Львів») Центрального державного історичного архіву України у

м. Львів (ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8599. Арк. 173), новонароджений святи Тайни Хрещення й Миропомазання прийняв 8 грудня 1923 р., і при Хрещенні отримав два імені – Стефан-Василій. Згідно цього ж метричного запису відомо, що його батько Григорій Мудрий був сином Семена та Єви Городиловських, а мама Варвара – дочкою Романа Павлишина й Анни з родини Дуда. Хресними батьками Степана-Василя Мудрого були Андрій Мудрий та Анастасія Саврас; повитухою при народженні була Параскева Борсукевич; хрещення здійснив місцевий сотруди́ник і катехит о. Василь Богонюк [цит. за: 218, с. 13].

Другим документом є «дублікат» свідоцтва про народження з серійним номером І СГ № 1696685, яке було видане повторно 19 березня 1999 р. на ім'я «Мудрий Стефан-Василь Григорович», а тепер зберігається у фондах музею історії м. Галич Національного заповідника «Давній Галич». У цьому документі, який видано для підтвердження громадянства України єпископа Софрона Мудрого на підставі запису в книзі записів актів громадського стану про народження за № 53 від 8 грудня 1923 р., вказано, що Стефан-Василь Григорович Мудрий народився 27 листопада 1923 р. в м. Золочів Львівської області; батько – Мудрий Григорій Семенович, мати – Мудра Варвара Романівна [196, с. 139].

Батьки Степана-Василя Мудрого за соціальним статусом були середньо-заможними міщанами, які, як пізніше згадував сам владика, «створили справжню й радісну атмосферу родинного життя у період двох світових воєн першої половини ХХ століття» [85, с. 8]. Пізніше, в одному з інтерв'ю 1998 р., владика Софрон згадував про рід занять і соціальний статус його рідних: «батько був господарем, очолював підприємство транспорту, батько матері дякував (тобто служив дяком у церкві. – Р.М.) у Бонишині, звідки родом моя мати...» [52, с. 57-58]. Найбільш очевидно, що мати була домогосподаркою.

У сім'ї Григорія і Варвари Мудрих було восьмеро дітей: Анна, Марія, Софія, Магдалина, Анастасія, Ярослава, Михайло і Степан-Василь [85, с. 8]. Їхні життєві долі наразі складно реконструювати на основі доступних джерел, тому вони можуть стати предметом окремого майбутнього дослідження.

Родинне виховання у дитячому віці стало «першою школою життя» для Степана-Василя Мудрого, на якого, окрім батьків і деяких сестер і старшого брата, як він пізніше сам згадував, найбільший вплив мала старша на два роки від нього сестра Анастасія. Вони удвох «разом маленькими ходили до так званої захоронки сестер-служебниць, які вели садочок дошкільнят. Там вчилися ми пізнавати Бога, молитись, співати церковних і народних пісень, які залишились у нашій пам'яті на все життя...» [85, с. 8-9]. Варто згадати, що монастир Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії в м. Золочеві було відкрито 24 березня 1921 р. [218, с. 14]. Добре християнське виховання, закладене у захоронці-дитсадку та продовжене в юнацькому, шкільному віці, звичайно, не минуло безслідно, адже згодом, у 1942 р. Анастасія Мудра вступила до новіціату сестер Служебниць Пречистої Діви Марії у с. Кристинополі [85, с. 11].

На формування світогляду й особистості Степана-Василя Мудрого у дитячому та юнацькому віці, окрім родинного середовища, значний вплив справляли і місцеві священики у м. Золочеві, які духовно опікувалися дітьми у дитсадочку та місцевих школах, тобто парох, його помічники-співробітники і катехити. Пізніше владика так буде згадувати про цей час: «Змалку ходив також до парафіяльної церкви святого Воскресіння, що в центрі міста... Десь за півтора кілометра від нашої хати був ще один монастир – отців Василіян, у церкві якого я, як і багато інших дітей, часто бував на відправах...» [52, с. 57-58].

На дитячий та юнацький вік Степана-Василя Мудрого припав час душпастирського служіння парохом у Золочеві упродовж 1910–1937 рр. о. Степана Юрика (1864–1937), який був випускником університетів Риму та Відня, доктором богослов'я, виконував обов'язки префекта Львівської духовної семінарії у 1891–1903 рр., вчителя Львівської гімназії у 1897–1910 рр., радника Митрополичої консисторії у 1901–1932 рр., декана Золочівського деканату у 1912–1937 рр. [168, с. 180]. За підтримку ЗУНР о. Степан Юрик був арештований польською владою 28 лютого 1920 р., і лише після суду та за відсутності доказів був звільнений у 1921 р. Відтак продовжив, окрім душпастирської, також активну громадсько-культурну працю як голова місцевої філії «Просвіти», голова гуртка

«Рідної школи», належав до багатьох українських товариств, таких як «Бесіда», «Сільський Господар» та ін. [218, с. 14; порівн.: 58, с. 478-480]. Відсутність згадки про цього авторитетного пароха Золочева у пізніших спогадах владики, імовірно, пояснюється передусім тим, що Степан Мудрий відвідував переважно церкву при монастирі, а вплив о. Степана Юрика поширювався головним чином на старше покоління парафіян.

Так само варто згадати і про «хрестителя» майбутнього владики, якого він оминув увагою у своїх спогадах, – о. Василя Богонюка (1894–1960), який свого часу, 1910 р., відбудув новіціят Отців Василіян в с. Крехові і склав перші обіти, але 1917 р. залишив монастир, з 1921 р. здобув богословську освіту у Львівській духовній семінарії, у 1923 р. отримав священичі свячення з рук владики Йосифа Боцяна, у 1931 р. здобув ступінь доктора богослов'я у Львівському університеті; уже з 1923 р. служив помічником пароха с. Глиняни-Застав'я поблизу Перемишлян, катехит у м. Золочеві; з 1926 по 1933 р. – вчитель релігії в м. Скалаті; з 1935 по 1936 рр. – катехит у Винниках; з 1938–1939 рр. – катехит у с. Люб'яна; з 1941–1944 рр. – шкільний катехит у м. Львові; з 1942 по 1944 рр. – священник у с. Люб'яна; з 1944 по 1946 рр. – душпастир с. Грибовичі, відмовився підписати «возз'єднання» з РПЦ і мусив залишити парафію. У травні 1949 р. разом із дружиною був заарештований, згодом засуджений на 10 років ув'язнення, покарання відбував у Дубравлазі МВС СРСР, працював на лісозаготівлях. Звільнений у 1956 р., повернувся до Львова, останні роки проживав у Винниках поблизу Львова, де таємно виконував священиче служіння. [218, с. 13-14; порівн.: 168, с. 48]. Очевидно, о. Василь Богонюк, окрім моменту хрещення, надалі не мав значного впливу на юного Степана Мудрого, адже коротко перебув у Золочеві та перейшов на інше місце служіння.

Серед трьох помічників пароха м. Золочів у дитячому та юнацькому періоді життя Степана-Василя Мудрого слід згадати також таких як о. Володимир Бук (1887–1971) у 1918–1924 рр., о. Йосиф Дерлиця (1895–1944?) у 1924–1927 рр., о. Микола Стецишин (1894–1944?) у 1927–1944 рр., о. Юліан Микитин (1902–1979) у 1934–1944 рр. [218, с. 14-15; порівн.: 168, с. 57, 85, 314, 412; 124, с. 114;

125, с. 114; 126, с. 46; 127, с. 53; 128, с. 69-70; 129, с. 115; 130, с. 44]. При цьому, слід відзначити, перших два священики не справили якогось впливу, зважаючи на відповідний період їх перебування на парафії, натомість два наступних – відіграли значну роль у вихованні та виборі духовного покликання Степаном-Василем Мудрим.

У своїй автобіографії єпископ пізніше так згадував про дитячі шкільні роки: «Коли прийшов час іти до школи, батьки, як глибоко свідомі українці, мене й інших дітей віддали до української народної школи, а не до державної польської. Моїми добрими вчителями були ректор Величко, викладачі Попадюк, Єхторович, Король та інші. Учителями Закону Божого були священики о. Стецишин (насправді, Стецишин. – Р.М.) та о. Микитин» [85, с. 9].

Своє навчання Степан-Василь Мудрий розпочав, очевидно, у шестирічному віці у 1929 р. в приватній 7-річній школі під проводом філії Українського педагогічного товариства «Рідна Школа». Ця школа в м. Золочеві була заснована у 1912 р., з 1923 р. отримала ім'я Маркіяна Шашкевича, а з 1929 р. «державне призначення» та можливість проведення іспиту зрілості («матури») [детальніше див. і порівн.: 4; 58, с. 510-513], поступово, як стверджували сучасники та пізніші дослідники, «стала осередком виховання національно свідомих громадян, що склали основу незламного покоління впродовж наступних часів» [цит. за: 218, с. 14-15]. Характерно, що українська громада міста дуже активно підтримувала цю народну школу філії УПТ «Рідна школа», про що, зокрема, свідчить динаміка зростання чисельності її учнів (у 1927 р. їх було 200, у 1930 р. – 320, у 1932 р. – 357 осіб), хоча й були непоодинокі випадки навчання дітей греко-католиків у польських школах (наприклад, у 1932 р. у 7-класній польській чоловічій школі було 118 греко-католиків, у 7-класній польській дівочій школі – 121, у державній польській гімназії – 60, приватній польській семінарії – 70) [див.: 125, с. 114; 127, с. 53; 128, с. 69-70].

Пізніше в одному інтерв'ю владика Софрон Мудрий згадував про своє навчання таке: «У народній школі, де навчання було платним, нам прищеплювали любов до всього українського, ми часто ставили різні сценки на честь нашого

поета і просвітителя Маркіяна Шашкевича, вихідця із Золочівщини. Дуже пам'ятними для мене є дні Шашкевича, які ми проводили на Підлисецькій горі кожного року у серпні. Тут завжди проходили величні відправи за участю Преосвященного Владика Івана Бучка» [цит. за: 52, с. 58].

Степан-Василь Мудрий після закінчення 7-річної народної школи у 1936 р., де, напевно, отримав відповідне свідоцтво [див., наприклад: 4; 5; порівн.: 142; 33; 34, с. 6], перейшов до української приватної гімназії, яка теж була під проводом філії УПТ «Рідна школа». У 1936 р. внаслідок освітньої реформи в Польщі, що змінила організаційну структуру гімназій – замість 8-класових старого типу створювалися 4-класові гімназії нового типу, українська приватна гімназія УПТ «Рідна школа» у Золочеві зазначала таких самих змін [58, с. 513]. Про навчання в гімназії додатково свідчить пізніша згадка владика Софрона Мудрого про директора Миколу Величка (р. н. невід.–1955), який до 1939 р. очолював виключно гімназію, а не 7-річну школу, а у 1939–1940 рр. став директором середньої школи № 2 у м. Золочів, а з 1940 р. – працівником районного відділу народної освіти, у 1941–1944 рр. – знову директором гімназії/семінарії, трагічно помер на еміграції [детальніше див.: 58, с. 500, 513, 545, 552, 574-575].

Під час навчання у народній школі та гімназії Степан-Василь Мудрий особливо запам'ятав двох катехитів – о. Миколу Стецишина та о. Юліана Микитина, які, очевидно, якоюсь мірою вплинули на його духовні пошуки, адже, як він пізніше стверджував, «15-річним юнаком мав бажання вступити до новіціату в Бучачі, але грізні воєнні роки перешкодили цьому і я залишився вдома» [52, с. 58]. Так, о. Микола Стецишин (1894–1944?), рукоположений 1926 р., спершу служив помічником пароха в с. Сушно Радехівського повіту у 1926–1927 рр., відтак у м. Золочів помічником пароха у 1927–1937 рр. й адміністратором парафії у 1937–1944 рр. [порівн.: 168, с. 412; 218, с. 14]. Тим часом о. Юліан Микитин (1902–1979), рукоположений на священика 1934 р. єпископом Микитою Будкою, одразу ж розпочав працю катехитом учнів греко-католицького віросповідання в школах і гімназіях Золочева, у 1937 р. додатково отримав обов'язки помічника пароха, у 1944 р. мусив емігрувати спершу до

Німеччини, звідки у 1961 р. переїхав до Канади і душпастирював там для українців греко-католиків [порівн.: 168, с. 314; 218, с. 14].

Однак, очевидно, найбільший вплив на духовні пошуки Степана-Василя Мудрого та вибір ним богопосвяченого життя вплинули саме отці-василіяни. Про це він пізніше у своєму «слові до появи книжки» Надії Гупало «Василіянський монастир Вознесіння Господнього у Золочеві» прямо згадував: «З Золочівським монастирем оо. Василіян, наче з родинною хатою, сестрами і батьками зв'язане моє дитинство, юність, зародок мого монашого покликання... Василіянський Золочівський монастир майже від 1930 до 1943 рр. був для мене і моєї сестри колискою, а радше Вифлеємом, народження нашого чернечого покликання, як для моєї сестри Софії, так і для мене Степана-Софрона» [цит. за: 218, с. 15].

Цікаво, що на час народження Степана-Василя Мудрого монастир Отців Василіян у м. Золочеві був тимчасово закритий у 1921–1926 рр., у його приміщенні розмістився сиротинець, яким опікувалися сестри Василіянки з монастиря у с. Словіта, а Богослужіння в монастирській церкві Вознесіння Господнього раз на два тижні у неділю служив о. Микола Хмільовський. Після повернення отців-василіян служіння ігумена монастиря в Золочеві виконували о. Климентій Бжуховський у січні – листопаді 1926 р., о. Мар'ян Повх у 1926–1928 рр., о. Петро Кисіль у 1928–1933 рр., о. Макарій Розумійко у 1933–1934 рр., о. Онисим Шуплат у 1934–1944 рр., о. Йосафат Федорик у 1944–1945 рр. [218, с. 15]. Варто відзначити, що монастир Василіян у Золочеві на той час був одним із найменших у Галицькій провінції Чину. Так, у 1936 р. у цьому монастирі були ігумен о. Онисим Шуплат, о. Софрон Соколовський, брати Йосиф Гродський та Марко Захарчук, а в 1937 р. – лише о. Онисим Шуплат, о. Аристарх Касалай і брат Павло Плетенецький. Завдяки великим організаторським здібностям ігумена о. Онисима Шуплата було відремонтовано церкву й монастир, організовано Апостольство молитви, Марійську дружину, церковний хор. Однак Друга світова війна перекреслила цю духовну працю [218, с. 15].

Із початком Другої світової війни 1 вересня 1939 р. у житті Степана-Василя Мудрого наступив переломний момент у становленні його світогляду та духовних

пошуках, викликаний змінами суспільно-політичної ситуації. Уже 17 вересня 1939 р., відповідно до таємної частини договору про ненапад між СРСР і Німеччиною (т. зв. пакту Молотова – Ріббентропа) від 23 серпня 1939 р., радянські війська увійшли зі сходу на територію Польщі й окупували західні українські землі, зокрема, містечко Золочів. Під час цих подій вересня 1939 р. рідний брат Степана-Василя, Михайло Мудрий, як воїн польської армії загинув під час бомбардування німецькими військами поблизу м. Ченстохова [85, с. 9-10]. Процес «першої радянізації» західноукраїнських земель прикро вразив юного Степана-Василя: «совети» почали запроваджувати «дуже відмінний від попереднього уклад життя», «розпочалась доба страху, арештів, вивозу людей у Сибір» [85, с. 9]. Одного разу, як згадував пізніше владика Софрон Мудрий, «сусідка, яка працювала секретаркою в советській міліції» тихо попередила, що «готувався вивіз на Схід нашої родини на 1941 рік... Однак Боже Провидіння зірвало цей план» [85, с. 10].

Особливо вразила юного Степана-Василя «незабутня перша зустріч з червоноармійцями», яку він пізніше так описував: «Щоденно я з моєю сестрою Настунею ходили на Службу Божу до церкви отців Василіян у Золочеві. Літургія служилась о шостій ранку... Кілька людей присутні в церкві. Службу Божу відправляє о. Онисим Шуплат – ігумен-василіянин. Я був біля нього під дяконом. Аж ось у храм входить гурт червоноармійців з карабінами із багнетами на плечах. Усі напідпитку із сміхом підійшли аж до престолу у момент, коли ігумен підносив чашу після освячення і промовляв: «Твоє від твоїх, Тобі приносимо за всіх і за все!» Вояки знову засміялися голосно, цинічно. Ігумен захитався, потім став навколішки перед престолом. Деякий час тривала мовчанка. Солдати оглянули всі закутки в храмі і вийшли. А ми закінчили Святу Літургію зі страхом Божим та вдячністю Богові, що ці безбожники не зірвали найважливішого служіння Господеві» [85, с. 10; порівн.: 218, с. 15].

У червні 1941 р. Галичину окупувала німецька армія, і тоді, як згадував владика Софрон, «прийшов на наші землі другий окупант – не ліпший від першого... Свастика – зламаний хрест...» [85, с. 10]. Юний Василь-Степан

Мудрий у липні 1941 р., «на 18-му році життя», став безпосереднім свідком і учасником поховання майже 900 жертв, розстріляних співробітниками радянських органів НКВС у в'язниці м. Золочева. Ця подія справила сильний вплив на його духовні шукання, про що пізніше він написав: «Саме в ті скорботні дні плачу, зойків, смутку, коли кілька сотень людських понівечених тіл лежали у городі Золочівського замку, зродилось у мене сильне і незламне бажання цілком віддатись служінню Богові, його святій Церкві. Про це я щодень молився в храмі отців Василіян у Золочеві, куди майже щорання ми разом із сестрою Настунею, Марійською дружинницею, раненько прямували молитися на Божественній Літургії» [85, с. 10-11; порівн.: 218, с. 15].

Характерно, що в «офіційній» версії біографії владика Софрона Мудрого особливо підкреслено значення цього моменту його духовних пошуків і вибору: «У 18 років після побачених катувань та вбивств під час червоного терору на Золочівщині твердо вирішив посвятити себе служінню Господу. «Яка марнота, оце людське життя! Якою жахливою є людина й держава без віри в Бога! Безбожна людина стає страшнішою за лютого звіра. Навіть більше: вона стає страшним знаряддям самого сатани», – читаємо у книзі його спогадів [33; 34, с. 6; порівн.: 85, с. 11; 99].

У період німецької окупації юний Степан-Василь Мудрий спершу знову вирішив вступити до новіціату Отців Василіян, але потім продовжив здобувати освіту. Значну роль у такому виборі, як він згодом зізнався у своїх спогадах, відіграв о. Володимир (Григорій) Ковалик (1910–1993) [детальніше про нього див.: 139], ігумен монастиря Василіян у м. Кристинополі у 1938–1944 рр. Очевидно, зустріч Степана із ченцем відбулася у 1942 р., коли сестра Анастасія вступила до новіціату Згромадження Сестер Служебниць Пречистої Діви Марія у тому ж м. Кристинополі. Владика Софрон пізніше засвідчив: «так сталося, що я відкрив йому свій намір вступити на тимчасовий новіціат ОО. Василіян. Але він, ретельно зваживши тодішню ситуацію... порадив стриматися... Тоді він сказав: «Юначе, довіряй Божому Провидінню, бо де Бог тебе схоче мати, ти там і будеш!

Вір у це! Молись про це!» Це Боже Провидіння повело мене у дальшу дорогу мого життя» [85, с. 11].

Відтак Степан-Василь Мудрий у 1942 р. вступив у середню електротехнічну школу в м. Золочеві, де «навчався разом з іншими двома сотнями наших юнаків. Там ми утворили справжню українську родину...» [85, с. 12; порівн.: 33; 34, с. 6]. У цей період Степан Мудрий продовжував плекати християнське духовне життя під проводом катехита цієї школи о. Юліана Микитина, а також василіан о. Омеляна Шуплата (1907–1985), о. Йосафата Федорика (1897–1979) і брата Павла Плетенецького (1906–1993), які «нас спонукали до молитви, уповання на Бога» [85, с. 12; детальніше про них див.: 218, с. 15-16]. На думку А.-(О.) Маслій, «саме ця плеяда василіян і мала великий вплив на вибір майбутнього служіння молодого юнака Степана Мудрого для своєї Церкви та народу...» [218, с. 15-16].

У липні 1944 р., коли після облоги Тернополя почалося бомбардування Золочева та подальший масовий наступ радянських військ на Захід, юний Степан-Василь Мудрий прийняв доленосне рішення, про яке у своїй автобіографії записав так: «...14 липня 1944 р. ... було довге бомбардування міста Золочева... Мати наша перед кількома днями дістала інсульт і була в тяжкому стані... З благословення моїх батьків, я рішився залишити родинний дім, хвору матір... і всю іншу рідню» [85, с. 12; порівн.: 218, с. 17].

Підсумовуючи ранній період життя владика Софрона Мудрого, погоджуємося із думкою А.-(О.) Маслій, що «родинне середовище та парафіяльна громада формувала молодого Степана Мудрого, який у віці 21 року був змушений залишити Золочів та виїхати на Захід. Пишучи свої спомини, вже на схилі літ, єпископ Софрон пам'ятав про своїх духовних наставників, їхню віру та любов до Бога і свого народу... ці духовні наставники з родинного містечка заклали основу світогляду майбутнього єпископа Софрона Мудрого та запалили в його серці любов до Церкви і свого народу [218, с. 17].

2.2. Становлення особистості на еміграції, духовна формація та богословська освіта отця Степана-Софрона Мудрого (1944–1955 рр.)

Другий період в житті владики Софрона Мудрого (1944–1955) розпочався з моменту його вимушеної еміграції на Захід у липні 1944 р. У його «офіційній» біографії, опублікованій на сайті Синоду єпископів УГКЦ, і в енциклопедичних гаслах-статтях, звичайно ж, цьому періоду присвячено незначний епізод [33; 34, с. 6; 142]. Тому необхідно детальніше проаналізувати події цього життєвого етапу юного Степана-Василя Мудрого, визначальні фактори, що вплинули на становлення його особистості, вибір основної життєвої стратегії – служіння Богові, Церкві та українському народові.

Шлях на еміграцію до Німеччини Степана Мудрого у 1944 р. був доволі складним і непередбачуваним, зважаючи на воєнні обставини відступу німецької армії перед наступаючими радянськими військами. Спершу він після молитви у монастирській каплиці отців Василіян вирішив перейти до свого дядька Федора Мудрого «на горах Вороняцьких» у с. Вороняки (нині Золочівського району Львівської області [див.: 58, с. 11-15, 26, 68, 150]). Але випадкова зустріч в дорозі із своїм кузином адвокатом Ярославом Совчуком змінила його напрям, і удвох вони вирушили до м. Львова, зупинились на нічліг «до стодоли монастиря сестер Студиток» у с. Яхторові (нині с. Якторів Львівського району Львівської області [230]), а відтак зі Львова вирушили до с. Команча (нині село Сяніцького повіту Підкарпатського воєводства [140]) [85, с. 12-14]. Саме там, у с. Команче, він зустрівся з кількомастами іншими емігрантами, яким «готовили транспорт на працю в Німеччину», зокрема, сестрою Дорошак-Мудрою та її сином Любомиром Мудрим (1923–1962?), студентом богослов'я, і дочкою Одаркою [85, с. 14; детальніше див.: 58, с. 598]. Звідси «нас кількасот людей – дехто з родинами, дехто самітний, – завезли до табору Штросгоф в Австрії (нині с. Штрасгоф-андер-Нордбанн в окрузі Ганзерндорф федеральної землі Нижня Австрія [173]. – Р.М.). В цьому таборі в тяжких умовах харчування пробули кілька тижнів... Скоро усіх людей розділили на працю: кого на фабрики, які постійно бомбили, а кого до господарів збирати виноград. Так і я потрапив до якоїсь родини на працю.

Однак довго не втішались цієї роботою...» [85, с. 14]. Цікаво, що пізніше владика Софрон Мудрий про цю подію згадував так: «На Заході я опинився ще до повернення „советів—. У 1943-му нас, кілька сотень мешканців міста Золочева, що на Львівщині, „німаки— вивезли в Австрію, де я працював на різних примусових роботах...» [цит. за: 33; 34, с. 7; порівн.: 66; 67]. Тут необхідно уточнити, що згадані у спогадах події вимушеної міграції з Галичини до Австрії відбулась не у 1943 р., а в липні – вересні 1944 р.

Упродовж серпня 1944 – травня 1945 рр. Степан-Василь Мудрий перебував у складних умовах на еміграції в Австрії. Пізніше владика Софрон Мудрий згадував: «По кількох тижнях стягнули тисячі людей і повезли в Айзенштадт (нині м. Айзенштадт – адміністративний центр федеральної землі Бургенланд [137]. – Р.М.) копати фронтіві укріплення – біля озера Нойзільдзее, на пограниччі Угорщини й Австрії... Там довелося бачити правдиве пекло. Зібрали десь біля десяти тисяч людей. Розмістили їх групами по довколишніх селах, а ранком поїздами з Айзенштадту везли на визначені командирами відтинки шляху для будови протитанкових укріплень... це вже були холодні осінні та зимові місяці – жовтень, листопад і грудень. Деякі божеволіли, бо часті нальоти літаків з обстрілами із кулеметів по масі людей не всі могли витримати... Під час нальоту англійських літаків з їх «кулеметною симфонією» по робітниках в окопах я молився до Господа: «Боже, або збережи мене цілого, або забери цілого. Однак нехай станеться Твоя свята воля!» І ця Божа воля виявилася. У січні 1945 року дістав звістку від моїх рідних – сестрінки Дорошак-Мудрої, що перебувала у Земмерінгу на праці...» [85, с. 14-15].

Уже в середині лютого 1945 р., як пізніше згадував у своїй автобіографії, «перед самим світом Стрітіння Господнього», Степан-Василь Софрон Мудрий отримав відпустку на 4 дні до своїх родичів у містечко Земмерінг (нині комуна і гірськолижний курорт Земмерінг в окрузі Нойнкірхен [148]). Однак через хворобу («тяжкий нарив на шії») звернувся до лікаря у шпиталі у м. Мірцушлягу (нині м. Мюрцушляг у федеральній землі Штирія в Австрії), де «виявилась потреба операції, яка протягнула на місяць мій побут у шпиталі», тим часом фронт

«просунувся у ці краї» [85, с. 15]. Після лікування родичі допомогли Степану Мудрому влаштуватися на «працю в чесько-австрійській швейній майстерні пана Чапа», де він працював до квітня 1945 р., коли «советські війська із західними союзниками здобули Відень і Віннернойштадт, а ці міста було добре видно з гір Зіммерінгу» [85, с. 15-16]. У березні 1945 р. з наближенням фронту один українець п. Мазяк, що мав документи «райхсдойча» допоміг Степанові Мудрому разом із родичами Дорощаками-Мудрими і Гриценками переїхати до м. Кітсбігля (нині курортне містечко Кіцбюель у федеральній землі Тіроль [152]), звідки мусив їх як «ауслендерів, чужинців» тимчасово таємно розселити у найближчих гірських селах. Тоді Степан Мудрий потрапив до с. Йохберг (нині с. Йохберг округу Кіцбюель федеральної землі Тіроль [151]), де у багатодітній родині допомагав випасати худобу в Альпах. Через декілька тижнів, як він пізніше згадував, «знову покликали нас як робочу силу копати окопи в Альповім переїзді «Постурн» на висоті 3500 метрів. Сюди наближався англійський фронт з Італії. Ця праця довго не тривала, бо надійшов благословенний травень 1945 року і війна закінчилась повною поразкою Німеччини» [85, с. 16-17].

У травні 1945 р. Степан-Василь Мудрий залишався в с. Йохберг, куди невдовзі прибули представники Комісії для репатріації, в якій були американські та російські офіцери з перекладачами, «збрали нас щось із 30 людей з України, пояснюючи, що на основі Ялтинського договору всі советські громадяни мають негайно повернутися до Советського Союзу». Тоді Степан Мудрий пояснив американському офіцерові, що «советським громадянином ніколи не був, бо народився у Польщі, опісля жив у Генеральнім губернаторстві, яке окупувало Галичину», тому його залишили в спокої [85, с. 17]. Відтак у всіх «урядовці повідбирали лебенмітелькарти (посвідки на проживання чужинців. – Р.М.) і наказали виїхати з Кітсбігля, де був збірний пункт для чужинців, які мали повертатися до своїх країн походження». Тут Степана Мудрого випадково зустрів священник о. Микола Марків (1894–1966), парох з с. Княже Золочівського повіту у 1927–1944 рр. [168, с. 297], який також опинився на еміграції й тепер таємно допоміг йому вийти із табору репатріантів і повернутися до с. Йохберга, щоб

уникнути насильної репатріації до СРСР [85, с. 18]. Після двох місяців Степан Мудрий отримав від о. Миколи Марківа звістку про організацію таборів для репатріантів до СРСР та інших країн у Куфштайні та Ляндеку, які відвідав у липні [85, с. 18-19]. У вересні 1945 р. він перейшов до табору репатріантів у Ляндеку у французькій зоні, звідки згодом із групою молоді виїхав до американської зони в Німеччині, де на тривалий час знайшов притулок у таборі для переселенців коло м. Аугсбурга (нині м. Аугсбург федеральної землі Баварія. – Р.М.) [85, с. 19].

Загалом у таборі м. Аугсбурга Степан Мудрий перебував упродовж 1945–1949 рр. [85, с. 19-21]. Вже у жовтні 1945 р., як згадував пізніше владика Софрон, у таборі в м. Аугсбург опинилося майже 4 тис. українців, серед яких були і православні на чолі з єпископом Ігорем Губою (1885–1966), і євангелики-протестанти, і греко-католики, якими опікувався о. Володимир Пилипець (1902–1968) [85, с. 19; додатково див.: 162; 168, с. 363]. Координацію душпастирства українців греко-католиків на еміграції в Німеччині здійснював Апостольський візитатор, обов'язки якого спершу, у 1940–1945 рр., виконував о. Петро Вергун, а після його арешту і депортації в СРСР, – о. Микола Вояковський у 1945–1947 рр. На місцевому рівні було створено Аугсбурзький деканат, який очолив о. Володимир Пилипець, місцевий парох, а його помічниками були о. Мирон Пилипчук, о. Богдан Остапович, о. Ісидор Сохоцький та деякі інші [порівн.: 262, с. 245; 131, с. XXIV, XXVIII, 3-4]. Таборове життя української громади в м. Аугсбурзі було достатньо добре організованим, адже тут діяли дитячий садок, народна школа, гімназія, електротехнічний інститут, спеціалізовані господарська, торговельна і мистецька школи, оперний театр Блавацького з Києва, драматичний театр, молодь згуртована в осередках Пласту, Союзу української молоді [порівн.: 85, с. 19-20; 131, с. 3-4].

Упродовж 1946–1948 рр. Степан-Василь Мудрий продовжив навчання в таборовому електро-інженерному інституті, який був апробований федеральним міністерством освіти Баварії. Характерно, що тут під проводом професора інженера Миколи Масюкевича було забезпечено достатньо високий рівень підготовки, адже, по-перше, із 75 осіб навчання успішно завершили тільки 20, а

по-друге, цих випускників одразу ж запросили для будівництва нової електростанції Кампінос у провінції Сан-Пауло в Бразилії (нині м. Кампінас у штаті Сан-Паулу) [85, с. 20-21; порівн. 33; 34, с. 6]. У 1948 р. Степан-Василь Мудрий отримав диплом інженера електрики і розпочав працювати за фахом під проводом Людвіга Шрайбера в компанії «Сіменс унд Шукер», а водночас був запрошений професором Миколою Масюкевичем до участі в будівництві електростанції в Бразилії [85, с. 21-23].

Однак саме в цей період Степан-Василь Мудрий відчув духовне покликання та вирішив знову, як раніше в Галичині, спробувати вступити до новіціату Отців Василіян. Листи-звернення у цьому намірі він написав спершу до Василіян у Канаді, а відтак до США. Якщо відповідь о. Дамаскина Поповича (1889–1969) [детальніше про нього див.: 178, с. 10-16] з Канади була маловтішною, адже пропонувалося спершу приїхати, а тоді зголошуватися до новіціату, то відповідь о. Інокентія Лотоцького (1940–2013) [детальніше про нього див.: 28] із м. Доусона в США була більш цікавою і практичною – йому одразу ж надіслали запрошення з квитком на приїзд. Відтак Степан Мудрий порадився з Миколою Масюкевичем, який, попри очікування на його участь в проекті у Бразилії, все ж таки «благословив» на виїзд до новіціату Василіян в США. Врешті, 2 лютого 1945 р. Степан Мудрий попрощався із товаришами та родиною Пелехів у таборі м. Аугсбурга [85, с. 22-23; 33; 34, с. 7; порівн.: 66; 67]. Про цей період свого життя владика Софрон Мудрий пізніше згадував, зокрема, таке: «...мав добрі перспективи працевлаштування в Бразилії, проте життя за Божим покликанням повернуло в інше русло...» [цит. за: 33; 34, с. 7; порівн.: 66; 67].

На початку лютого 1949 р. Степан Мудрий, як він пізніше записав у своїй автобіографії, вирушив у подорож до США на кораблі «Марін Фоше», і за 9 діб, «напередодні свята Стрітєння Господнього», прибув до м. Бостон (нині м. Бостон, штат Массачусетс, США), де його зустріли «ігумен монастиря та о. Рафаїл Мельник». Одразу ж із Бостона вони вирушили до міста-мегаполіса Нью-Йорка, де «на свято Стрітєння мав змогу бути на врочистій Літургії», яку в церкві на Мангеттені відправив о. Максим Михайло Марків (1899–1988), протоігумен

Американської провінції Чину Василян [85, с. 23-24; порівн.: 170, с. 1095-1096]. Уже 18 лютого 1949 р. Степан-Василь Мудрий вступив до монастиря отців Василян у м. Давсон, штат Пенсильванія, США (нині м. Доусон в окрузі Файет, штат Пенсильванія, США) [33; 34, с. 6; 142; 170, с. 1095-1096]. Протокол вступу Степана Мудрого до новіціату монастиря Василян в Доусоні провадив о. Лазар Березовський (1868–1952), який став духівником групи новиків [85, с. 24]. У новіціатському домі Василян у м. Доусон Степан-Василь Мудрий, разом з іншими 12-ма новиками, під проводом о. Інокентія Лотоцького пройшов 6-місячну пробу та річний новіціат [85, с. 24].

Упродовж 1950–1951 навчального року брат Степан Мудрий розпочинає вивчати філософію та богослов'я у монастирі Василян м. Глен-Коув (штат Нью-Йорк, США) [33; 34, с. 6-7]. Про цей період він пізніше згадував: «Сюди приїхали з Торонто, з Канади, десь із тридцять наших василіанських схоластиків на студії. У той час вів їх о. Шкварок, а викладачами були о. Василь Ваврик та його брат, він же ігумен, Михайло Ваврик. Навчали о. Сабол, о. Мелетій Войнар, о. Юліан Катрій та інші...» [85, с. 25].

У наступному 1951–1952 навчальному році продовжує студії на рівні схоластики у монастирі Василян у м. Мондер (провінція Альберта, Канада) [33; 34, с. 6-7; 142]. Відтак, як він згадував у своїй автобіографії, «тут обставини були зовсім інші. Із США нас було троє студентів – брат Тарас Прокопів, брат Дмитро Височанський ія. А 28 братів було з Канади. У Мондерському монастирі було багато монахів, що робило на мене велике враження... До хору в каплицю чи до храму тут збиралося понад 80 ченців...» [85, с. 25]. У 1951 р. їхній монастир у м. Мондері, у рамках канонічної візитації відвідав о. Тит Галущинський, протоархимандрит Чину Василян. У цьому монастирі була «більша кількість священиків на чолі з ігуменом о. Бараником, понад двадцятка новиків з о. магістром д-ром Мелетієм Соловієм, коло тридцятки братів-студентів так званої схоластики і філософії» [85, с. 26-27]. У 1952 р. брат Степан Мудрий став свідком смерті о. Тита Галущинського під час реколекцій в монастирі у

м. Мондер [85, с. 27-28]. Уже восени 1952 р. Степан Мудрий разом із трьома студентами повернулись із Мондера до США [85, с. 28].

Відтак брат Степан Мудрий знову повернувся до студій у рідному йому монастирі Василян у м. Глен-Коув, де навчався упродовж 1952–1954 навчальних років [33; 34, с. 6-7; 142]. Згодом він так відгукувався про цей період свого життя і становлення як особистості: «У Гленкові була також дуже гарна громада старших і вчених отців. Викладачами філософії були отці Севастіян Сабол, колишній протоігумен, яки прибув з Чехословаччини, Василь і Михайло Ваврики, Мелетій Войнар, Юліан Катрій. Вивчали ми системи багатьох філософів, студіювали класичні та сучасні мови: грецьку, латинську, староєврейську та старослов'янську. Закінчили студії з філософії іспитами – так званими статезами та універсами, в яких розв'язували різноманітні питання аристотелівсько-томівської філософії, яка чудово підготовляє студента до студій богословії. Мій побут і навчання у Гленкові були для мене благословенними Богом днями навчання і молитви. Там відчув я наче близькість безкінечного Бога» [85, с. 28].

У цей же період Степан-Василь Мудрий на основі дотримання чинного законодавства країни проживання здобув громадянство США [85, с. 28]. Так, 11 листопада 1954 р. йому вручено відповідне свідоцтво департаменту юстиції США, оригінал якого сьогодні, до речі, зберігається в експозиції відділу історії Церкви в Галичині музею історії Галича Національного заповідника «Давній Галич» [196, с. 140].

Невдовзі після цього, 14 січня 1955 р., «в день пам'яті святого Василя Великого», брат Степан-Василь Мудрий здійснив свою давню мрію – у парафіяльній церкві св. Юра прийняв чернечий постриг, склав іспит на монаше вдосконалення та вічні обіти у Чині святого Василя Великого, і з того часу взяв собі чернече ім'я Софрон [85, с. 24, 28; порівн.: 33; 34, с. 7]. Пізніше він так згадував про цю подію: «...Я віддавна хотів стати священником-місіонером. Мрія почала збуватися в 1949 році, коли вступив до монастиря отців-василян в американському штаті Пенсильванія. 14 січня 1955-го, в день пам'яті святого

Василія Великого, склав довічну чернечу обітницю, взявши ім'я Софрон...» [цит. за: 33; 34, с. 7; порівн.: 66; 67].

Таким чином, у січні 1955 р. завершився черговий життєвий етап становлення особистості й світогляду Степана-Василя Мудрого, який обрав нове чернече ім'я Софрон як символ початку служіння Богові та Церкві у Василіянському Чині. Визначний вплив на становлення його особистості в цей, «американський» період життя (1949–1955) справили передусім його наставники і вчителі у Василіянському Чині – духівник новіціату о. Інокентій Лотоцький, протоархимандрит Чину о. Тит Галуцинський, викладачі філософсько-богословських студій о. Василь Ваврик, о. Михайло Ваврик, о. Севастіян Сабол, о. Юліан Катрій. Кожен із них своїм прикладом служіння Богові, Церкві та народові, сформували в Степана – Софрона Мудрого стійкі переконання та духовні цінності. Зберігаючи на еміграції свою українську національну ідентичність, Софрон Мудрий надав перевагу релігійній ідентичності українського греко-католика і надалі спрямував свої сили на служіння Богові, Церкві та українському народові саме як монах Василіянського Чину.

2.3. Становлення та діяльність о. Софрона Мудрого у римський період (1955–1994 рр.)

Третій період життя Софрона Мудрого (1955–1994) можемо назвати «римським періодом», адже пов'язаний із тривалим побутом у «Вічному місті» Римі, де він продовжив богословську освіту, а відтак розгорнув свою активну наукову, навчально-виховну, пасторальну та громадсько-культурну діяльність. Події цього великого періоду життя Софрона Мудрого детально проаналізуємо в окремих підрозділах.

2.3.1. Богословські студії о. Софрона Мудрого в Римі (1955–1960 рр.)

У серпні 1955 р. розпочинається «римський» період життя Софрона Мудрого, брата василіянина, який, як відзначають його сучасники та пізінші

дослідники, «завдяки непересічним здібностям до навчання» був направлений настоятелями Чину на дальші студії [33; 34, с. 7].

Про свою подорож зі США до Риму пізніше владика Софрон Мудрий згадував так: «У серпні 1955 р. разом з Тарасом Прокопівом та Дмитром Височанським відбув я в Рим на богословські студії. Поворот мій до Європи, яку полишив шість років тому, відбувся на великому кораблі «Конститушен», який робив свій останній рейс в Геную. На цьому кораблі ми зустріли понад тридцять студентів-богословів, американців, з якими пов'язали тісну дружбу, бо довелося чотири роки разом студіювати в тому самому Григоріанському університеті в Римі. У Римі був для мене новий родинний дім отців Василян...» [85, с. 29; порівн.: 33; 34, с. 7; 66; 67].

Тут у Римі визначальний вплив на Софрона Мудрого справив тогочасний протархимандрит Чину Василін у 1953–1963 рр. о. Павло Миськів (1911–1984) [детальніше про нього див.: 227, с. 255-268], який скеровував його освітню і духовну формацію як богослова. Владика Софрон Мудрий пізніше так характеризував його працю: «Протоархимандрит Чину о. Павло Миськів, людина повна ревності, був справжнім будівничим зруйнованого советами в Україні Василянського чину. Він врятував з України частину молодого покоління богословів. Він дав їм можливість завершити відповідні студії, переправив їх до праці за кордон, куди спрямовувалася наша майже двомільйонна еміграція. Наших отів він відправив у США, Канаду, Бразилію, Аргентину. У Римі о. Миськів добудував цілий поверх у будинку Генеральної курії отців Василян... Він звелів стягнути сюди всіх студентів-богословів з американської, канадської, бразилійської та аргентинської провінцій ЧСВВ, щоб науково скріпити, виховати, зцементувати нове покоління Чину. У той час в Римі нас було понад 40 студентів-богословів. Протоархимандрит, попри всі свої обов'язки, екзаменував кожного студента, кликав на розмову, заохочував до навчання і до святості життя...» [85, с. 29].

Упродовж 1955–1958 рр. брат василянин Софрон Мудрий пройшов навчання на богословському факультеті Папського Григоріанського університету

в м. Рим (Італія), яке завершив на основі дипломної праці здобуттям ступеня магістра-ліцензіата з богослов'я [33; 34, с. 7; 142; 85, с. 29]. У цей період він, як й інші студенти-богослови, проживав у будинку Генеральної курії Чину Василіян на римській площі П'яцца Мадонна деї Монті, де мав формаційні зустрічі з протоархимандритом о. Павлом Миськовим [85, с. 29]. Під час навчання за скеруванням протоархимандрита о. Павла Миськіва Софрон Мудрий разом з іншими 30-ма студентами під проводом духівника о. Йосифа Мартинця (1903–1989) [детальніше про нього див.: 29], пізнішого першого єпископа УГКЦ в Бразилії, виїздив на «духовні практики», зокрема, «або в Кьонігштайні, або в Августиніянському монастирі Форав в Австрії», а по дорозі відвідали на 10 днів Венецію, де їх у патріаршій семінарії прийняв патріарх Венеції Анджело Джузеппе Ронкалі, невдовзі обраний Папою на імя Іван XXIII [85, с. 30-31]. Під час літніх канікул Софрон Мудрий побував у знайомих учителів в м. Авгсбург, згодом у м. Бішофгофен поблизу м. Зальцбурга, навіть відвідав близьких з часів Другої світової війни друзів у с. Йохберг [85, с. 31-32].

Після здобуття ліценціату у 35-річному віці брат Софрон Мудрий ЧСВВ отримав 25 грудня 1958 р. Таїнство Священства з рук єпископа Івана Бучка (1891–1974) [див.: 26], Апостольського візитатора для українців-католиків у Західній Європі [85, с. 29; 33; 34, с. 7; 142]. У той же час о. Софрон Мудрий, зберігаючи громадянство США, отримав також посвідчення («соджорно») про дозвіл на постійне проживання іноземців в Італії [про його оригінал див.: 196, с. 139].

Після здобуття ліценціату з богослов'я та отримання ієрейських свячень о. Софрон Мудрий, мабуть, наприкінці грудня 1958 р., знову мав формаційну зустріч із протоархимандритом о. Павлом Миськовим. Про цю зустріч пізніше він згадував детально таке: «...Запитує він мене, що волів би я далі студіювати. Я відповів, що люблю вивчати Біблію, поглиблювати свої знання в галузі біблеїстики. А о. Павло Миськів на це каже мені: «Ні, отче Софроне, нині є інша потреба Чину. Нам потрібно знавців канонічного права. Чинові доручено катедру канонічного права східних Церков у Вашингтонському католицькому університеті у США. Тепер там викладає це право о. Мелетій Войнар, але він

хворий на епілепсію. Отже треба підготувати йому когось на поміч. Святе Письмо, звичайно, будеш студіювати ціле життя, а тепер готуйсь до студій права». Ще запитав він, де б я хотів студіювати право. Я відразу відповів, що якщо на те буде воля Божа і бажання моїх настоятелів, то я хотів би студіювати у тім самім Григоріянським університеті, де я навчався богословії. Павло Миськів відповів: «Ні, отче Софроне, я хотів би вас спрямувати на студії до Лятеранського університету тут, у Римі, де спеціально вивчається система синтетична, тобто суворо римського й канонічного права як Західної, так і Східної Церков. Там викладає відомий професор, кардинал Кусса – секретар Конгрегації Східних Церков і головний член комісії для підготовки джерел до видання корпусу канонів для всіх Східних Церков». «Ось це, – мовив до мене отець Павло, – місце, відповідне твоїм здібностям». І цим словом доля моїх подальших студій у Римі була вирішена!» [85, с. 29-30]. Слід відзначити, що обов'язок чернечого послуху вказівкам протоархимандрита о. Софрон прийняв як «волю Божу».

У 1959 р. о. Софрон Мудрий розпочав студії римського та канонічного права у Папському Латеранському університеті у м. Рим [85, с. 41]. Однак, слід зауважити, що невдовзі, у 1960 р., він отримав на період продовження студій додаткові обов'язки – віце-ректора Української Папської колегії святого Йосафата та ведучого програм Української секції Ватиканського радіо, які детальніше проаналізуємо в окремих підрозділах.

Тим часом, 14 жовтня 1959 р., після того, як Генеральна курія Чину Василіян, зважаючи на нові потреби розширення своєї праці, вирішила продати Ордену Єзуїтів старовинний будинок-осідок монастиря з XVII ст., відбулося перенесення осідку курії, монастиря і Української Папської колегії в новий район Авентіно, поряд з площею Санта Пріска. Відтак, відповідно змінилося і місце проживання о. Софрона Мудрого [85, с. 41; порівн.: 79, с. 71]. У «літописі колегії» цю подію описано таким чином: «...велика подія в життя української громади Риму і нашої Колегії – це день 14 жовтня 1959 року, в якому відбулося врочисте благословення й інавгурація Української Папської малої семінарії при вія Боччеа 480 в Римі. У цих врочистостях взяли участь 4 кардинали: Є. Тіссерант, секретар

Священної Конгрегації Східних Церков, Г. Агаджанян, про-префект Священної Конгрегації Поширення Віри, П. Джьоббе, колишній нунцій в Голландії, А. Чіконьяні, колишній апостольський нунцій в США. Брало участь 10 наших єпископів, ректори різних Папських колегій і семінарій та славний хор професора М. Антоновича з Голландії» [79, с. 71].

У 1963 р. о. Софрон Мудрий завершив поглиблені студії «церковно-правничих предметів» у Латеранському університеті захистом докторської дисертації з римського і канонічного права на тему «Заборони Апостольською Столицею вільного переходу з УГКЦ, з візантійсько-українського обряду на латинський», виконаної латинською мовою та опублікованою 1973 р. в офіційному журналі Чину – «Записки Чину святого Василя Великого», у його другій серії та першій секції «наукових праць» [85, с. 42-43; див. також: 135; порівн.: 33; 34, с. 7; 142].

У 1966–1968 рр. о. Софрон продовжив навчання у Папському Східному інституті, де отримав ступінь ліценціата з східного канонічного права [порівн.: 33; 34, с. 7; 142]. Пізніше він так пояснював свою мотивацію до навчання: «Щоб не забути того, чому я навчився в Григоріянському та Латеранському університетах з ділянки богословії і права, я вирішив відвідувати в Папському Східному інституті лекційні курси східного канонічного права. Хоч я мав докторат, але ці виклади доповнили, розширили та відсвіжили мої знання...» [85, с. 52].

Таким чином, упродовж 1955–1968 рр. свого «римського побуту» о. Софрон Мудрий, слідуючи настановам своїх настоятелів Чину Василян, пройшов професійне становлення і формацію як богослов і фахівець з канонічного права.

2.3.2. Віце-ректор Української Папської колегії святого Йосафата в Римі (1960–1974 рр.)

У жовтні 1960 р. о. Софрон Мудрий, як вже вище згадувалося, окрім церковно-правничих студій, отримав додаткові обов'язки віце-ректора Української Папської колегії святого Йосафата [цит. за: 33; 34, с. 7; порівн.: 66; 67]. Пізніше, у своїй автобіографії владика Софрон Мудрий так згадував про це

призначення: «...з початком 1959-1960 академічного року мене переселили на побут і працю на посаді віце-ректора в Українську папську колегію ім. св. Йосафата, що розташована на узвишші неподалік Ватикану при вул. Джаніколо, 7. Протоархимандрит обіцяв мені, що моє призначення на посаду віце-ректора колегії тимчасове, на яких два-три роки, до завершення моїх студій та до наступного II Ватиканського Собору. Я прийшов лише на допомогу ректорові Іринеєві Назарку – славному священникові-місіонареві з України, та на зміну отця Атанасія Великого – проректора колегії св. Йосафата, зайнятого в архівах Ватикану та підготовкою до II Ватиканського Собору. Тепер почалася моя тяжка, але й радісна та відповідальна праця...» [85, с. 41-42].

Тут варто уточнити дату початку виконання о. Софроном Мудрим обов'язків віце-ректора колегії. Якщо у автобіографії він вказує 1959/1960 навчальний рік, тобто з вересня – жовтня 1959 р., то в «літописі колегії» вже виразно зазначено, що «ватиканський пів-офіціоз «Оссерваторе Романо» з дня 9 червня 1960 р. приніс радісну для Колегії вістку, що дотеперішнього віце-ректора о. Атанасія Великого покликано Апостольською Столицею на становище секретаря Передсоборової Комісії для Східних Церков, якої головою був кардинал А. Чіконьяні, секретар Східної Конгрегації. З того часу о. Атанасій Великий дістав підвищення на проректора Колегії, а обов'язки віце-ректора перейняв з початком жовтня 1960 р. о. Софрон Мудрий, ЧСВВ ...» [79, с. 72].

Зрештою, як він продовжував згадувати у своїй автобіографії, «доля склалася так, що моє тимчасове урядування в Українській папській колегії ім. св. свмч. Йосафата переросло в постійне і розтяглося майже на 35 років: п'ятнадцять я був віце-ректором, а двадцять – ректором, аж до жовтня 1994 року» [85, с. 43].

Отець Софрон Мудрий, виконуючи обов'язки віце-ректора колегії, проводив значну працю з організації побуту мешканців колегії, сприяння навчанню та духовній формації студентів-богословів. З ним співпрацював духівник колегії: спершу о. Михайло Ваврик, а потім о. Родіон Головацький. Семінарійною послугою на кухні займалися старші сестри Служебниці

с. Іринарха й с. Каліста, які приїхали ще з України [85, с. 42]. Згодом о. Софрон Мудрий доклав зусиль для організації ремонтно-реставраційних робіт з метою покращення умов побуту мешканців колегії, зокрема, «проведено деякі основні роботи в головній каплиці колегії, усунено в ній чотири бічних престоли, відчинено вікна та двері до захристій, реставровано іконостас», в колегії «влаштовано нову пральню, кухню, встановлено ogrівальні апарати» [85, с. 51].

У той час в колегії мешкали архієпископ Іван Бучко (1891–1974), Апотольський візитатор для українців-католиків у Західній Європі [26], о. д-р Мирослав Марусин (1924–2009) [31], о. д-р Іван Хома (1923–2006) [27] і п. Василь Лосічко, близько 40 студентів-богословів, а також окремі священники, які писали свої докторські та ліценціатські дисертації, готувалися до відходу на душпастирську працю. До колегії також часто приїздили єпископи УГКЦ – Гавриїл Букатко (1913–1981) з Югославії [156], Максим Германюк (1911–1996) з Канади [30], Амврозій Сенишин (1903–1976) зі США [23] та деякі інші для вирішення справ у Конгрегації для Східних Церков та інших декастеріях Ватикану [85, с. 42].

Очевидно, часті візити до української колегії ієрархів сприяли зацікавленню о. Софрона Мудрого «ватиканськими справами», адже, як він пізніше згадував: «попри звичайні щоденні заняття, мене найбільше цікавило церковне життя, а також урядування центру світового католицизму (тобто Ватикану), біля якого ми виховувалися й жили. З тераси будинку колегії ми оглядали вікна, за якими мешкав папа. Ми бачили балкон собору св. Петра, з якого він часто благословляв народ...» [85, с. 43]. Зрештою, Українська папська колегія ім. св. Йосафата часто була місцем для зустрічей і нарад ієрархів різних Церков. Так, у 1963 р. під час роботи Синоду єпископів Католицької Церкви в колегії приймали сімох єпископів УГКЦ з діаспори та сімох єпископів індійської Малабарської і Маланкарської Церков. Так само під час засідань II Ватиканського Собору з 11 жовтня 1962 р., а відтак із приїздом в Італію митрополита Йосифа Сліпого в лютому 1963 р., в Українській колегії щочетверга відбувалися спільні наради 15-ти єпископів УГКЦ – учасників Собору [порівн.: 85, с. 47; 79, с. 76-78].

Знаменна подія в Українській папській колегії відбулася 28 лютого 1963 р., коли подячну Літургію з усією колегіальною спільнотою відправляв митрополит Йосиф Сліпий, звільнений із ув'язнення в СРСР. У «літописі колегії» записано: «...Страдника офіційно привітав владика Іван Бучко, а під час Служби Божої сказав натхненну проповідь сам Митрополит, насвітлюючи дивне Боже провидіння й опіку над нашою Церквою упродовж її історії. Разом з настоятелями і семінаристами Колегії митрополит Йосиф дня 14 квітня того ж 1963 р. провів свій перший Великдень на волі...» [85, с. 79].

Слід зауважити, що о. Софрон Мудрий деякий час служив секретарем Патріарха УГКЦ Йосифа Сліпого. В «офіційній» біографії владика Софрона Мудрого зафіксовано: «...«Коли Патріарх Сліпий прибув в Україну із заслання, всі чекали побачити мученика і в'язня, а побачили велета духу», – згадував майбутній єпископ. Софрон Мудрий мав завжди бути напохваті. Часто, коли Патріарх наказував замовити таксі, це означало, що треба підготувати всі потрібні документи, квитки та речі для довгої дороги в літаку, наприклад, до Австралії...» [порівн.: 33; 99].

У 1965 р. наступили зміни в управлінні Українською колегією: ректор о. Іриней Назарко (1905–1976) через хворобу на серце передав керівництво о. Єронімові Химієві (1919–1992), тодішньому генеральному радникові Курії Чину Василіян [85, с. 51; додатково див.: 154; 25]. Тому після завершення засідань II Ватиканського Собору о. Софрон Мудрий вирішив листовно просити протоархимандрита Чину о. Павла Миськіва про звільнення від обов'язків віце-ректора та економа колегії та повернення до Американської провінції, але відповіді не було. Тоді знову склалася цікава ситуація, про яку він пізніше згадував так: «...Я просив о. Єроніма, ректора колегії, щоб він посприяв моєму проханню. А він мені аж занадто відверто сказав: «Мені добре так, як є, чому я мав би тебе позбуватися?» Така відповідь була дуже прикрою для мене, однак прийняв я її як волю Божу, яку постановив собі з повною відданістю і любов'ю далі виконувати» [85, с. 51-52].

У серпні 1965 р. о. Софрон Мудрий здійснив першу подорож до Чехословаччини та України в складі Радянського Союзу [85, с. 66; 79, с. 86]. Під час цієї подорожі разом із о. Томою Петром Шишком за задалегідь погодженим у посольствах ЧСР і СРСР маршрутом Рим – Відень – Прага – Раковник о. Софрон Мудрий спершу відвідав свою сестру Софію-Анастасію, сестру Згромадження Службниць Пресвятої Діви Марії, а також єпископа Василя Гопка. Далі подорож продовжилась із Праги до Мукачева і Львова, де о. Софрон провідав другу рідну сестру Ярославу Козакевич, інваліда з 1947 р., а також зустрів підпільного єпископа Йосафата Федорика й о. Онисима Шуплата, а відтак до рідного м. Золочів, де побував на могилі батьків. Врешті, знову зі Львова о. Софрон Мудрий з товаришем вирушили в туристичну подорож за маршрутом Київ – Канів – Одеса – Кишинів – Бухарест, Відень – Рим [85, с. 52-62].

У 1968 р. о. Софрон Мудрий, знову із Томою Шишком, відвідав Грецію і Туреччину, де, зокрема, відбув аудієнцію патріарха Атенагора, побував на Афоні, де зустріли українця-монаха з 1904 р. [85, с. 62-64]. Вже у 1969 р. о. Софрон Мудрий подорожував до Святої Землі Палестини та Єгипту [85, с. 64-65].

У 1971 р. о. Софрон Мудрий здійснив свою другу подорож до Радянського Союзу. Цього разу з ним поїхали о. Порфирій Підручний, Тома Шишко і його брат Іван з дружиною. Маршрут подорожі пролягав від Риму до Женеви, звідти на Амстердам, Стокгольм, Хельсінкі, а далі – в Ленінград. Тут у Ленінграді о. Софрон Мудрий як професор Папського Східного інституту отримав дозвіл на працю у відділі рідкісної книги Бібліотеки Академії наук, де ознайомився з книгами митрополита Йосифа Рутського, єпископа Терлецького та інших, а також знайшов у каталозі рукописи Йосафата Кунцевича, але вони виявились недоступними і забороненими для дослідників [85, с. 66-67].

Варто зазначити, що служіння о. Софрона Мудрого у Папській колегії святого Йосафата припало на період чотирьох Пап, про що він часто розповідав: «Святіші Отці постійно цікавилися справами нашої колегії, а інколи й відвідували її. На моїх, можна сказати, очах відбувалися вибори чотирьох пап. У 1958 році ми раділи, мов діти, почувши на площі Святого Петра, що новим Папою курія обрала

кардинала Венеції Анджело Джузеппе Ронкалі (Іван XXIII). За кілька місяців перед тим ми, десяток студентів-василіян, понад тиждень були гостями цього усміхненого старця, товстенького і милого, тоді ще ректора патріаршої семінарії у Венеції. Він добре знав Східну Церкву, бо десять років був послом Ватикану в Болгарії, благословляв нас по-старослов'янськи і любив слухати нашу літургійну пісню „Достойно є, яко воістину—. Його стараннями після вісімнадцяти років радянської каторги вдалося визволити голову й батька УГКЦ митрополита, згодом кардинала Йосипа Сліпого. В лютому 1963 року він прибув до Риму й оселився у Ватикані. Наступному Папі Павлові VI – тихому й просвітленому – я представляв свою сестру-інваліда Ярославу. Його наступник – Альбіно Лючіані прийняв ім'я Івана Павла I. Це була дуже скромна і висококультурна духовна постать. Він запам'ятався як великий проповідник Євангелії та катехизи, прихильник справедливості й роззброєння. Та Івану Павлу I не судилося довго очолювати провід Церкви – він упокоївся у сні на тридцять третьому дні свого апостольського служіння. Сталося це 28 вересня 1978 року. А 16 жовтня білий дим із комина Сикстинської капели сповістив про те, що новим Папою став слов'янин Кароль Войтила, архієпископ Краківський (Іван Павло II). До того на Петровому престолі 450 років поспіль засідали лише італійці. У Римі невдовзі зрозуміли, що цей Папа має харизму справжнього духовного лідера. Він здійснив безліч великих справ на духовному поприщі, розбудував колегіальність в управлінні Церквою, відвідав понад сто країн світу з пасторською місією» [цит. за: 33; 34, с. 8; порівн.: 66; 67].

Таким чином, час служіння о. Софрона Мудрого віце-ректором Української Папської колегії св. Йосафата у 1960–1974 рр. став важливим етапом його становлення як богопосвяченої особи, а також періодом активної організаційної та навчально-виховної праці, ідеалом якої було служіння Богові, Церкві та українському народові.

2.3.3. Ректор Української Папської колегії святого Йосафата в Римі (1974–1994 рр.)

У 1974 р. о. Софрон Мудрий, як уже вище згадувалося, був призначений ректором Української Папської колегії св. Йосафата в Римі, й ці обов'язки виконував до 1994 р., коли повернувся в Україну [142].

Основною причиною таких змін в адміністрації колегією стали нові призначення на вищому рівні: 2 липня 1974 р. проголошено номінацію о. Єроніма Химія, ректора колегії, на єпископа новоствореної Нью-Вестмінстерської єпархії УГКЦ, а о. Мирослава Марусина – єпископом Апостольської візитатури для українців-католиків Європи. Уже 6 липня 1974 р., як зазначено в «літописі», «провід Колегії доручено дотеперішньому віце-ректорові о. Софронові Мудрому, ЧСВВ, аж до нового назначення» [79, с. 109]. Згодом, 5 вересня 1974 р. офіційним листом Священної Конгрегації для Східних Церков о. Софрона Мудрого призначено ректором Української Папської Колегії св. Йосафата терміном на 5 років [79, с. 111]. Цікавою є думка О. Нечвідової, що «саме Йосиф Сліпий привів його на ректора української семінарії св. Йосафата» [порівн.: 33; 99]. Необхідно додати, що 5 липня 1979 р. Священна Конгрегація Східних Церков знову затвердила о. Софрона Мудрого ректором колегії на черговий п'ятирічний термін [79, с. 123]. Таким чином, з 1974 р. розпочався новий етап у «римському» періоді життя та діяльності о. Софрона Мудрого, на якого покладено відповідальність за формацію майбутніх священиків.

Як ректор колегії о. Софрон Мудрий зосередив увагу на релігійно-духовній формації та підвищенні освітнього рівня семінаристів Української Папської Колегії, які здобували освіту в декількох папських університетах. Динаміка їх чисельності часто коливалася, сягаючи у 1974/1975 навчальному році – 39 осіб, 1975/1976 – 30 осіб, у 1977/1978 – 24 особи, 1978/1979 – 23 особи, у 1979/1980 – 29 осіб, у 1980/1981 – 33 особи, у 1981/1982 – 31 осіб, у 1982/1983 – 24 осіб [79, с. 111, 115, 121, 123, 128, 131, 134]. Для забезпечення їхньої цілісної освітньої та духовної формації ректор колегії о. Софрон Мудрий ініціював деякі заходи. Так, було сформовано «розклад обов'язкових домашніх курсів, яких наші студенти не

беруть в університеті», до якого, зокрема, увійшли: «1. Пояснення богослужень: вечірня, повечір'я, північна, утрєня і часи, які викладає звичайно духовник Колегії; 2. Пояснення обрядів наших богослужб і уділювання св. Тайн, які викладає владика Мирослав Марусин; 3. Історію Української Церкви і 4. Гомілетуку-Проповідництво викладає о. Софрон Мудрий, ректор Колегії; 5. Церковний спів викладає о. Дам'ян Ференц, віце-ректор». Лекції із цих «обов'язкових домашніх курсів» проводились «кожного четверга, що є вільним від університетських викладів», а їх навчальний матеріал мав бути «вичерпаний на протязі п'ятох років, коли-то студенти кінчають факультет теології» [79, с. 111-112]. У 1975 р., який був проголошений ювілейним у Католицькій Церкві, ректор колегії проводив «щомісячну обнову духа, даючи по дві конференції», а також «довшу особисту розмову студента з о. ректором Колегії, щоб краще пізнати потреби, побажання, а чи звернути увагу на недоліки, недомагання кандидатів, майбутніх священиків Христових» [79, с. 113]. Реалізовані ініціативи дозволили ректору Української папської колегії св. Йосафата сприяти формації нового покоління богословів та майбутніх священиків, зміцнювати в них релігійну греко-католицьку й національну українську ідентичність, спрямовувати їх покликання до пасторальної та місійної праці серед вірних УГКЦ в діаспорі.

Важливою складовою частиною формаційного процесу в Українській Папській Колегії св. Йосафата залишались часті візити гостей, організація спільних Богослужінь, молитовних акцій та культуро-освітніх заходів. Так, 21 січня 1975 р. капітульні делегатки Сестер Служебниць із Бразилії показали в колегії виставку церковно-культурних надбань українців у Бразилії [79, с. 113]. Уже 24 лютого 1975 р. зустріч із студентами-богословами провів єпископ Андрій Сапеляк, апостольський екзарх українців-католиків в Аргентині [79, с. 114]. Відтак, 12 липня 1975 р. студенти колегії та українська громада Риму стали учасниками Архієрейської Літургії, яку з нагоди Ювілейного Року відправив Львівський Верховний архієпископ кардинал Йосиф Сліпий за участі 14 єпископів, сотні священиків і майже 3000 прочан УГКЦ з країн діаспори – США,

Канади, Великобританії, Австралії, Аргентини, Бразилії, Австрії, Німеччини, Франції, Швейцарії та Югославії [79, с. 115].

Ректор о. Софрон Мудрий часто приймав у колегії різних гостей. Так, у жовтні 1977 р. в колегії відбували робочі наради делегати на Папський Синод від УГКЦ ієрархи Йосиф Сліпий, Йосиф Шмондюк і Максим Германюк [79, с. 120]. У серпні та жовтні 1978 р. колегію відвідували ієрархи УГКЦ, які брали участь у конклавах кардиналів під час виборів спершу Папи Івана Павла I, а відтак Івана Павла II [79, с. 122]. У листопаді 1978 р. в колегії відбувалися наради Синоду єпископів УГКЦ під проводом Йосифа Сліпого, де обговорювали підготовку до ювілею 100-ліття Хрещення Руси-України [79, с. 123]. Згодом, 12 листопада 1979 р. студенти колегії взяли участь в Літургії та хіротонії на Філадельфійського митрополита УГКЦ Мирослава Івана Любачівського, яку уділяв особисто Папа Іван Павло II за співслужінням Львівського Верховного архієпископа Йосифа Сліпого та Вінніпезького митрополита Максима Германюка; про цю подію ректор колегії о. Софрон Мудрий видав дві фонокасети УРПК-017-018 [79, с. 124-125; порівн.: 52, с. 48]. У березні 1980 р. студенти і провід колегії були учасниками Літургії у Сикстинській каплиці, яку на початок першого надзвичайного Синоду ієрархів УГКЦ відправив сам Папа Іван Павло II у співслужінні Йосифа Сліпого та інших 13-ти єпископів; і так само з ініціативи о. Софрона Мудрого цю подію зафіксовано та видано окремою аудіокасетою УРПК-029 [79, с. 126; порівн.: 52, с. 48].

Упродовж 1982 р. відбувалися урочисті заходи з нагоди ювілейного року Української Папської Колегії св. Йосафата. Так, у травні 1982 р., з нагоди 50-ліття посвячення приміщення колегії, владика Мирослав Марусин з ректором о. Софроном Мудрим відправили Літургію з панахидою за всіх жертводавців колегії [79, с. 133]. Відтак, 10-12 листопада 1982 р. з нагоди 85-ліття заснування колегії було проведено архиєрейський молебень та урочисту академію за участю Верховного архієпископа Йосифа Сліпого, його коадьютора Мирослава Любачівського, митрополита Філадельфійського Стефана Сулика, митрополита Вінніпезького Максима Германюка, єпископа Стенфордського Василя Лостена,

єпископа Лондона Августина Гоняка, єпископа Буенос-Айресу Андрія Сапеляка, єпископа Нью-Вестмінстера Єронміа Химія, а також інших численних гостей – представників Конгрегації Східних Церков, папських університетів, семінарій і колегій, монаших чинів і згромаджень [детальніше див.: 79, с. 135-160]. На завершення ювілейних святкувань 16 січня 1983 р. Українську Папську Колегію св. Йосафата відвідав сам Папа Іван Павло II у супроводі кардинала Владислава Рубіна та єпископа Мирослава Марусина, префекта і секретаря Конгрегації Східних Церков [79, с. 163-173; порівн.: 85, с. 35].

У 1980-х рр. Українська Папська Колегія св. Йосафата під проводом ректора о. Софрона Мудрого залишалася осередком духовної та інтелектуальної формації українських богословів і священників, місцем зустрічей студентів-богословів з ієрархами УГКЦ в діаспорі й, зрештою, освітньою та вихованою установою.

Особливий відгук серед студентів колегії мало відзначення в Римі ювілею 1000-ліття хрещення Руси-України 8-10 липня 1988 р. за участю самого Папи Івана Павла II, що стало «для нашої УГКЦ в діаспорі та в Україні нагодою вимагати від радянських властей легалізації забороненої Церкви» [85, с. 71]. Після ювілейних святкувань у тому ж 1988 р. українську колегію в Римі почали відвідувати численні представники творчої і наукової інтелігенції зі столиці України Києва. Ректор колегії о. Софрон Мудрий з радістю приймав таких гостей. Серед них – Іван Драч, Павло Мовчан, Ліна Костенко, Микола Стратілат, Дмитро Степовик, Василь Лопата, Євген Сверстюк [85, с. 70-72, 81]. Пізніше владика Софрон Мудрий згадуватиме про ці події так: «За часів Горбачова до мене туди приїжджали відомі українці Іван Дзюба, Ліна Костенко, Павло Мовчан, Микола Стратілат та інші...» [цит. за: 33; 34, с. 7-8; порівн.: 66; 67].

Водночас о. Софрон Мудрий піклувався не тільки про добру духовну та інтелектуальну формацію студентів Української Папської Колегії, але й про належне забезпечення їх відповідною літературою. З цією метою він підготував та видав декілька навчальних посібників. Одним із перших таких посібників, призначених «для приватного ужитку» студентів Української Папської колегії, стала опублікована у 1975 р. його праця «Гомілетика – проповідництво. Короткий

нарис історії проповідництва» [52, с. 30; 69]. Згодом, намагаючись чіткіше унормувати вимоги до формації студентів, о. Софрон Мудрий у 1977 р. видав «Правила Української Папської Колегії святого Йосафата», а 1992 р. – авторизований переклад з церковнослов'янської мови видання «Типик Української Католицької Церкви» [52, с. 32, 34]. Відтак для освітніх потреб семінаристів у 1990 р. опубліковано його «Нарис історії Церкви в Україні», у 1993 р. – навчальний посібник для семінаристів колегії «Проповідництво і катехитика», а в 1994 р. – «Вступ до історично-юридичних студій джерел Східного Канонічного Права» та «Короткий коментар Кодексу Канонів Східних Церков» [52, с. 33, 34, 35; додатково див.: 80; 77, с. 3-4]. Останніх чотири видання, опублікованих у Римі для потреб студентів Української Папської колегії св. Йосафата, невдовзі також почали використовувати вже і в Україні, в навчальному процесі Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту УГКЦ, куди їх направив о. Софрон Мудрий.

Підсумовуючи свій 20-літній період ректорства Української папської колегії св. Йосафата, пізніше владика Софрон Мудрий згадував: «Вихованці колегії навчаються в папських університетах, а ми їм додатково викладали історію рідної церкви, традиції і звичаї українського народу, церковний спів. Багато моїх випускників висвячені на єпископів та архієпископів, а один навіть став секретарем Конгрегації, своєрідного міністерства, східних церков у Ватикані» [цит. за: 33; 34, с. 7-8; порівн.: 66; 67].

2.3.4. Співробітник української секції Ватиканського радіо (1965–1994 рр.)

Водночас із виконанням обов'язків ректора Української папської колегії св. Йосафата у Римі о. Софрон Мудрий упродовж 1965–1994 рр. був також активним співробітником Української секції Ватиканського радіо [див. і порівн.: 142; 207, с. 71; 33]. Тут він, як пізніше зазначив у своїй автобіографії, виконував обов'язки заступника керівника Української секції [85, с. 84], хоча, як пізніше визнав у одному інтерв'ю, «радіо для мене була допоміжна робота, бо основна –

то семінарія» [64]. Тим часом директором Української секції Ватиканського радіо упродовж 1963–1983 рр. був о. Родіон Головацький (1917–1985), який, до того ж виконував обов'язки духівника Української папської колегії та монастиря Василян у Римі [79, с. 117; додатково див.: 138].

Варто коротко згадати історію створення української секції радіо Ватикану. Журналіст І. Костюк так описує цю подію: «Український відділ радіо „Ватикан» – один із найстаріших відділів, заснований 1939 року за дуже драматичних, навіть трагічних обставин – у часи перерозподілу Східної Європи між Сталіном і Гітлером. Митрополит Андрей Шептицький розумів, що означає для Західної України радянське «возз'єднання й визволення». Він усвідомлював, що на порозі войовничий атеїзм та повна ізоляція віруючих від католицького світу. Отож відправив до Ватикану посланця, який передав папі Пію XI прохання розпочати передачі з Ватикану українською мовою – як єдиний можливий зв'язок УГКЦ з Апостольським престолом. В тому ж році, 14 грудня, українське радіо „Ватикан» розпочало свою роботу. Воно на довгі роки залишалося для мільйонів вірних єдиним духовним порятунком. Варто наголосити, що 1939 року українська стала п'ятою мовою, якою працює Ватиканське радіо і до сьогодні...» [порівн.: 64; 241, с. 155]. Водночас, як справедливо зауважив І. Ципердюк, «від інших національних редакцій, які на початку Другої світової війни вийшли в ефір, вона відрізнялася тим, що представляла народ, який на той час не мав власної держави» [241, с. 155].

Відродження Української Секції Ватиканського радіо наступило у 1947 р., і з того часу, як відзначили сучасники «виникла потреба релігійної обслуги в формі недільної співаної св. Літургії і проповіді, яку Радіостанція передавала в ширших горизонтах так зв. «Східних Літургій», і в українсько-візантійському обряді кожної другої неділі в місяці... Щойно... з 1964-го року, з окремої прихильності для української релігійної людини, позбавленої щонедільної св. Літургії та Божого слова, в часі Ватиканського Вселенського Собору, в дусі його дум і постанов, прийшла можливість щонедільного передавання св. Літургії і проповіді українською мовою...» [83а, с. 5].

Українська редакція радіо «Ватикан», як відзначають сучасні дослідники, І. Ципердюк, А. Колодний і Л. Филипович, «в роки «холодної війни»... стала голосом ліквідованої УГКЦ, яка в Україні діяла в підпіллі. Майже відразу після виходу українських програм в ефір Радянський Союз розпочинає систематично їх «глушити», усвідомлюючи загрозу, яку вони несуть панівному в СРСР атеїзму...» [241, с. 155; 207, с. 71]. Єпископ Софрон Мудрий пізніше згадував, що у 1960-их рр. програми українською мовою на Папському радіо звучали 15 хвилин щодня й один раз у місяць транслювалася Служба Божа [цит. за: 241, с. 155]. У певний момент, як пізніше згадував владика, навіть виникла думка «закрити нашу секцію. Адже з СРСР нам постійно йшли листи (очевидно, при сприянні КДБ), що наше радіо нікому в Україні не потрібне. І тоді я відважився поїхати в Україну, ознайомитись з ситуацією, привезти документи, що то все брехня, що треба конче мати своє радіо. Після того нам дали ефір на Службу Божу щонеділі, помножили передачі, збільшили фінансування...» [64].

В іншому інтерв'ю владика Софрон детальніше описував ці події: «...Ми не торкалися політичних проблем – мовили лише на теми релігійного життя. Якщо людина має віру в Бога, то вона все зрозуміє й переживе. Та час від часу й ми отримували листи „трудящих—, гадаю, написані або співробітниками КДБ, або під їхню диктовку, в яких „обурені— громадяни протестували проти трансляції наших передач на Україну. Насправді ж їх там із нетерпінням чекали тисячі спраглих до слова Божого людей, в чому я особисто переконався, відвідавши Україну зі своїм товаришем, громадянином Канади Томом-Петром Шишком... (мова йде про раніше, у підрозділі 2.3.2., описану подорож 1965 р. – Р.М.). На рідній землі весь час відчували зриму й приховану присутність кадебістів, проте почули молитовні прохання галичан частіше передавати Служби Божі, а не лише раз на місяць. Повернувшись до Ватикану, розповіли про це Святійшому Отцю Павлу VI, і він видав розпорядження збільшити час ефіру для української секції до двох передач на добу і щотижня транслювати богослужіння» [цит. за: 33; 34, с. 8-9; порівн.: 66; 67; 64; 241, с. 155]. Таким чином, завдяки особистій ініціативі о. Софрона

Мудрого вдалося значно розширити можливості трансляції радіопрограм Української секції Ватиканського радіо.

Цікаво, що органи КДБ продовжували ретельно відстежувати діяльність Української секції Ватиканського радіо. Дослідник І. Ципердюк навіть наводить один із документів: «У звіті для союзної і республіканської Рад у справах релігії про діяльність —уніатів» від 9 грудня 1969 року М. Винниченко зауважив, що більшість греко-католиків регулярно слухає радіопередачі української служби —Радіо Ватикан», в окремих селах роблячи це навіть організованими групами. Чимало ефірного часу у цих передачах присвячується діяльності кардинала Йосифа Сліпого: пропагуються плани про створення Українського Католицького Університету та відкриття собору Св. Софії в Римі. Ці —ворожі голоси» залишалися ефективним способом інформування віруючих у цілком інформаційно контрольованому суспільстві за —залізною завісою» [241, с. 156]. Характеризуючи суспільні настрої в радянській Україні у 1970-х рр., владика Софрон Мудрий в одному з інтерв'ю згадував: «Ті люди жили сильною надією, що то так довго не витримає... Ми відчували то, бачили. Радіо «Ватикан» дуже багато для цього зробило – для розпаду Союзу... У нас було відчуття, що Бог помагає, Його Провидіння веде всіх, він переможе» [64].

У співпраці з колегами о. Софрон Мудрий, як відзначають дослідники, «натхненно працював над змістом передач, наповнював їх істинним християнським духом. Він доклав значних зусиль до впровадження українською редакцією нових видів, форм та методів роботи. Йому вдалося розширити вплив та значення української служби радіо «Ватикан» далеко за межі суто редакційної діяльності [207, с. 71].

Про процес формування змісту радіопрограм пізніше владика Софрон Мудрий згадував: «...ми мали щодня передачу по 15 хвилин: церковні новини, новини зі світу... Зосереджувалися на церковних ділянках життя. Новини виходили ввечері... Новини добирали частково з газет. А ще були кожного тижня папські аудієнції: Папа виступав публічно про різні справи. То збирали ті папські новини, новини з церковних видань. Так формували добірку...» [64]. Щодо

джерел інформації про новини з України Софрон Мудрий зазначав: «...Ми мали багато листів ріжнородних. Часто надходили листи, які деморалізували, і ми знали, звідки вони йдуть. А писали і наші: дайте нам то, зробіть нам то... І ми робили те, що можемо зробити і що треба було зробити... Були листи про життя церкви, і ми розміщали ту інформацію у програмі вістей раз на тиждень. Розповідали, що Українська греко-католицька церква існує, що вона робить. Прізвищ не називали, щоб не зашкодити. Загально: там не дозволяють до церкви піти, там роблять такі і такі труднощі... Ми то все згадували. Врешті робили все, що було в наших силах, і відчували постійно в цьому підтримку Божу...» [64].

Поступово сформувався щоденний графік програм Української секції Ватиканського радіо, за яким транслювали не тільки новини та Богослужіння, але й окремі цикли радіопроповідей на різноманітну тематику.

До трансляції Богослужінь на хвилях Української секції радіо Ватикану залучали, як правило хор студентів Української папської колегії св. Йосафата, а в літній період – хор із гуртка сестер Служебниць, Василіянок і св. Анни, які «співали літургію своїми ангельськими голосами» [85, с. 84-85; порівн.: 64]. Водночас поступово виникали нові запити: «Окрім пересилань Божественної Літургії, були прохання наших слухачів транслювати інші богослужби: акафісти, вечірню, молебні до Христа і Богородиці...» [85, с. 85].

Значний вплив на формування змісту радіопроповідей Української секції, очевидно, справила одна знакова подія – проголошення Папою Павлом VI «Року Віри» в Католицькій Церкві на період з 29 червня 1967 р. до 29 червня 1968 р. «з нагоди XIX-го століття від мучеництва св. апостолів Петра і Павла (67-1967)... в дусі духовної обнови Другого Вселенського Ватиканського Собору» [116, с. 5]. В умовах, коли, як відзначили згодом, 1972 р., упорядники циклу проповідей, натякаючи на підпільну, «катакомбну» Греко-Католицьку Церкву в Україні, «на жаль, на Сході, де Церква знайшлась під тиском безбожництва, така обнова була можлива лише в інтимності душі та в сімейних громадках...», тоді редакція Української Секції Ватиканської Радіостанції «зادумала присвятити цьому «рокові віри» щотижневі радіопроповіді під час недільних св. Літургій, з чого

постала ціла серія катехитичних наук для вірних на загальну тему «Символ віри». Семеро священників, з рядів чернечого і єпархіяльного духовенства, кожної неділі проповідували Христову віру, на канві нікейсько-константинопільського Символу віри, освіжуючи її пізнання, оживляючи її, перестерігаючи перед небезпеками байдужості й атеїзму. А слухачі в Україні, позбавлені інших можливостей, мали нагоду щотижня роздумувати свою християнську віру та щоразу наново її стверджувати у своєму житті й у своїй душі... Ця свідомість Божого діла додавала сил і охоти і проповідникам, і слухачам до витривалості в праці, зокрема невтомному організаторові цих радіопередач о. Софроніві Мудрому, ЧСВВ, та його охотному співробітникові в переведенні цього «року віри» на хвилях ефіру, Всеч. о. Мирославі Любачівському, який радо присвятив цьому свій час і труд, щоб послужити рідному народові в Батьківщині...» [116, с. 5-7]. До формування цього циклу радіопрограм з нагоди «Року Віри» в ефірі Української Секції Ватиканського радіо під проводом о. Софрона Мудрого долучилися також о. Мирослав Любачівський, о. Михайло Ваврик ЧСВВ, о. Мирослав Марусин, о. Ісидор Патрило ЧСВВ, о. Йосиф Рога, о. Михайло Біляк [116, с. 3].

Так, упродовж 1967–1980-х рр. основним тематичним напрямком радіопрограм стали духовні проповіді, результатом яких, як зазначив І. Ципердюк, було «видання цілого ряду книг, у яких вони зібрані, підготовку до друку і впорядкування яких здійснив єпископ Софрон Мудрий: «Недільна Благовість» (1972 рік), «Символ Віри» (1972 рік), «Благовість спасіння» (1975 рік), «Заповіді Божі і Церковні» (1976 рік), «Добра Новина» (1973 рік)...» [241, с. 156; порівн.: 52, с. 29-33]. У передмові до однієї з них відзначалося: «Український відділ Ватиканського радіо щороку укладає окремий цикл проповідей для наших вірних в Україні, що їх пишуть і виголошують священники, які проживають у Римі. Так постало кілька збірок радіопровідей... Хоча проповіді з Ватиканської Радіостанції призначені для слухачів в Україні, то ними радо користуються наші вірні й духовенство на еміграції...» [7, с. 3].

Черговий цикл радіопровідей «Апостольські повчання на неділі» у 1982–1983 рр. виголосили митрополит Мирослав Любачівський, Архиепископ

Мирослав Марусин, о. Лаврентій Гуцуляк, о. Юрій Джуджар, о. Климентій Корчагін, о. Діонісій Ляхович, о. Софрон Мудрий, о. Ісидор Патрило, о. Порфирій Підручний, о. Віталій Підскальний, о. Северин Якимишин [7, с. 3, 5]. До цього збірника увійшли, зокрема, десять проповідей о. Софрона Мудрого, одного з редакторів цього видання, такі як «Неділя Митаря і Фарисея. Побожно жити в Христі Ісусі», «2 Неділя Великого Посту. Вселенна – діло рук Творця», «Неділя Мироносиць. Програма Христових священників» та ін. [52, с. 32-33; див.: 7, с. 7-12, 33-36, 72-77, 90-95, 125-129, 180-185, 223-229, 249-53, 254-258, 265-269].

Крім проповідей на релігійно-духовну тематику, о. Софрон Мудрий сформував і провів серію радіопрограм «Нариси історії Христової Церкви в Україні», яка згодом вийшла друком як посібник для семінаристів [85, с. 88].

Налагодивши видання радіоповідей окремими книгами, о. Софрон Мудрий наприкінці 1970-х рр. за благословенням протоархимандрита Чину Василіян о. Атанасія Великого розпочав запис та випуск на Ватиканському радіо цілої серії релігійних грамплатівок та аудіокасет у виконанні хорових колективів діаспори [85, с.85; порівн.: 241, с. 156-157; 33; 99; 64]. Так, парафіяльним хором св. Варвари у Відні під проводом композитора і диригента Андрія Гнатишина записано спершу Святу Літургію, вечірню, частини недільної утрени, молебні, а відтак українські колядки, церковно-релігійні та народні пісні. Хор семінаристів Української папської колегії записав чотири акафісти – до Христа, до Богородиці, до св. Василя і до св. Йосафата. Згодом записано парастас і панахиду, яку відслужив Верховний архієпископ УГКЦ Мирослав Любачівський [85, с. 85-86]. Відтак під керівництвом Софрона Мудрого проведено запис на аудіокасетах спершу Нового Заповіту, який начитав режисер і диктор Леонід Алексійчук, а потім усього Псалтиря та вибраних частин Старого Заповіту, які начитали Леонід Алексійчук, журналіст Олександр Народецький-Боярко, актриса Ліна Белюць-Гвань. Крім того, Олександр Народецький-Боярко начитав для фонокасет вибрані частини богослужінь усіх літургійних свят церковного року, тексти молитвослова, а Ліна Белюць-Гвань – збірку вибраних творів Тараса Шевченка. Невдовзі Леонід Алексійчук начитав на плівку 14 фонокасет класичну українську прозу, зокрема

«Повість минулих літ» Нестора літописця, «Життя святого Володимира Великого», «Життя Теодосія Печерського», «Повчання Володимира Мономаха», «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського, поему «Мойсей» Івана Франка, роман «Зачарована Десна» Олександра Довженка та деякі інші. Загалом було записано 18 серій на 140 касетах, які при кожній нагоді передавали в Україну та країн української діаспори [85, с. 86-87; порівн.: 241, с. 156-157; детальний перелік див.: 52, с. 46-56].

Підсумовуючи цей етап і вид своєю діяльності, владика Софрон Мудрий пізніше напише: «Попри решту моїх обов'язків, праця на Ватиканському радіо, була моєю улюбленою місією для України. Я докладав усіх зусиль, щоб своїми промовами перед мікрофоном покласти ще одну цеглину для збереження святині нашої релігійної культури, яка все більше занепадала серед моря чужого нам світу...» [цит. за; 85, с. 88; порівн.: 33; 34, с. 8; 66; 67].

Отже, можемо стверджувати, що діяльність о. Софрона Мудрого в Українській секції Ватиканського радіо сприяла збереженню української культурної спадщини, розвитку та утвердженню релігійної та національної ідентичності українців, греко-католиків за віросповіданням як в Україні, так й українській діаспорі в різних країнах світу. Тим самим він закладав основи для легалізації УГКЦ на батьківщині, релігійного та національного духовно-культурного відродження українського народу після проголошення незалежності України 1991 р.

2.3.5. Професор Папського Східного інституту та член Комісії для підготовки Кодексу канонів Східних Церков (1965–1994 рр.)

У 1968 р. о. Софрон Мудрий, як вже згадувалося у підрозділі 2.3.1., отримав ступінь ліценціата із східного канонічного права у Папському Східному інституті [порівн.: 33; 34, с. 7; 142]. Після цього ректор Папського Східного інституту о. Іван Жужек та секретар о. Режоч запросили о. Софрона Мудрого стати професором інституту з історії джерел права та правничих інститутів, а згодом також публічного права Церкви та конкордатів. Звичайно ж, новий

протоархимандрит Чину Василіян о. Атанасій Великий дозволив («благословив») о. Софроніві викладацьку працю у Папському Східному інституті, але водночас зберіг усі обов'язки в Українській Папській колегії [85, с. 52].

Упродовж 1968–1994 навчальних років о. Софрон Мудрий систематично викладав джерела права у Папському Східному інституті. Про цю науково-педагогічну діяльність пізніше він згадував таке: «...Це дало мені багато важкої, але милої і натхненної праці, бо змусило поглиблювати знання, виготовляти конспекти для студентів – і то все італійською мовою. Частково мої лекції я переклав українською мовою... Це була улюблена науково-богословська праця, яка приносила велике вдоволення, що я не змарнував набуті знання!» [85, с. 52].

Наприкінці 1960-х рр. о. Софрон Мудрий став відомим фахівцем з канонічного права, зокрема в галузі канонічного права Східних Церков. Завдяки цьому він був залучений до процесу перегляду та підготовки Кодексу канонів Східних Церков. Характерним є факт, що в більшості коротких і навіть «офіційній синодальній» версіях біографічних нарисів про владика Софрона Мудрого «замовчується» факт його праці в Папській Комісії для підготовки Кодексу канонів Східних Церков [див. і порівн.: 33; 34, с. 6-10; 10; 20; 51; 351; 164; 118]. Певними винятками є одна з енциклопедичних статей-гасел, в якій відзначено, що Софрон Мудрий у 1971–1991 рр. був членом комісії для підготовки Кодексу канонів Східних Церков [142], а також стаття-інтерв'ю О. Нечвідової, в якому стверджується, що «Преосвященний владика Софрон був п'ятим у Європі за авторитетом фахівцем з канонічного права, якого багато разів кликали для розв'язання юридичних колізій» [порівн.: 33; 99]. Водночас виявлені прямі свідчення самого владика Софрона Мудрого в автобіографії про його участь в процесі підготовки Кодексу канонів Східних Церков: «Довелося мені упродовж двадцяти років бути членом комісії, аж до часу появи в друкованому вигляді Кодексу канонів Східних Церков 1991 року» [85, с. 91]. Особливої уваги заслуговує його «Слово про історію створення Кодексу Католицьких Східних Церков та видання його українського перекладу» від 26 листопада 2010 р. [92, с. 188-198].

Проголошення на Другому Ватиканському Соборі 24 листопада 1964 р. Декрету про Східні Католицькі Церкви стало першим кроком до здійснення кодифікації їхнього канонічного права, проведеної раніше, у 1935–1948 рр., однак лише частково апробованої Папою [92, с. 191]. З цією метою Папа Павло VI 14 червня 1972 р. заснував Папську комісію для перегляду кодексу східного канонічного права, яка складалася з 29 членів і 70 радників, переважно єпископів і пресвітерів, представників усіх 21 Східних Католицьких Церков, а також світських вчених атинської і Православної Церков. Президентом цієї Папської Комісії був призначений кардинал Йосип Перекатіль з Сиро-Малабарської Церкви в Індії, який виконував свій обов'язок до смерті 1987 р. Віце-перзидентами комісії були Ігнатій Климент Мензуратті у 1972–1977 рр., архієпископ Мирослав Марусин у 1977–1982 рр., Еміль Ейд у 1982–1990 рр. [92, с. 191].

Секретарем Папської Комісії у 1977 р. був призначений ректор Папського Східного інституту о. Іван Жужек, який виконував свої обов'язки до кінця праці Папської Комісії та публікації Кодексу канонів Східних Церков [85, с. 91; порівн.: 43, с. 12; 92, с. 191].

Від Української Католицької Церкви візантійського обряду членами цієї Комісії були призначені митрополит Вінніпезький Максим Германюк (1911–1996), митрополит Філадельфійський Амвросій Сенишин (1903–1976), архієпископ Крижевацький Гавриїл Букатко (1913–1981), а консульторами – єпископ Буенос-Айреський Андрій Сапеляк (1919–2017) протоархимандрит ЧСВВ о. Атанасій Великий (1918–1982), віце-ректор Української папської колегії та професор права у Папському Східному інституті о. Софрон Мудрий, канцлер Торонтської єпархії о. Роман Даниляк (1930–2012) [79, с. 108; детальніше про них див.: 30; 23; 24; 32; 156; 157].

Офіційне відкриття роботи Комісії для підготовки нового Кодексу канонів для Східних Католицьких Церков розпочалося 18 березня 1974 р. з урочистої літургії у Сикстинській каплиці, яку відправив Папа Павло VI за участю членів і консульторів Комісії та всіх студентів і настоятелів папських інститутів і семінарій в Римі [79, с. 108].

Робочі засідання Комісії відбувалися щороку упродовж одного місяця для перегляду і дискусій щодо окремих частин Кодексу та формулювання канонів [85, с. 91]. Відтак, 23 березня 1974 р. відбулася перша ділова зустріч членів і консульторів Папської Кодифікаційної комісії [79, с. 108]. На першій сесії Комісії 18–23 березня 1974 р. Папа Павло VI визначив 10 основних принципів у процесі кодифікації східного канонічного права, зокрема: 1) єдиний кодекс для всіх Східних Католицьких Церков; 2) східний характер кодексу; 3) екуменічний характер згідно з принципами Другого Ватиканського Собору; 4) юридична природа кодексу; 5) пастирський характер; 6) принцип субсидіарності; 7) принцип рівності обрядів кожної Церкви; 8) принцип рівності мирян; 9) однакові процедури і норми процесів; 10) карні санкції за посередництвом процесу та його вироку [92, с. 191-195]. Із 1975 р. почав виходити двічі на рік журнал Комісії «Nuntia» («Нунція»), в якому оприлюднювалися схеми канонів, а також статті про східне право і загальні інформації про працю комісії [43, с. 12].

Члени і консультори Комісії, як зазначав у своїх спогадах владика Софрон Мудрий, «переглядали джерела церковного права Східних Церков, їх канонів і звичаїв. Тому неправдою є те, що Кодекс канонів Східних Церков – це ніби копіювання Кодексу Латинської Церкви. Радше Латинська Церква користалася джерелами канонічних збірок Сходу, вселенських і помісних синодів та соборів Східних Церков, зокрема кодексами візантійських імператорів Теодосія та Юстиніана у Візантії [85, с. 91]. Сам о. Софрон Мудрий як консультор Комісії був «відповідальним за редагування канонів щодо провин і церковних кар» [85, с. 91].

Остаточний текст Кодексу канонів Східних Церков після прийняття його на пленарному засіданні було передано Папі Іванові Павлові II 28 січня 1989 р. для його офіційного проголошення. Відтак, 18 жовтня 1990 р. Папа Іван Павло II окремою Апостольською конституцією проголосив Кодекс канонів Східних Церков, який набув чинності з 1 жовтня 1991 р. [92, с. 196].

Уже у 1989 р., отримавши усі розділи Кодексу, складені Комісією латинською мовою, о. Софрон Мудрий, як він згадував у своїй автобіографії, «став шукати фахівця, який би переклав те українською мовою. Отже, за

посередництвом пана Івана Геля, я звернувся у Львові до викладача і знавця латини Йосипа Кобіва (кандидат філологічних наук з 1955 р., а з 1992 р. – професор кафедри класичної філології Львівського державного університету ім. І. Франка. – Р.М. [149]), який погодився зробити український переклад Кодексу канонів Східних Церков. 1991 року, коли рукопис перекладу Кодексу надійшов у Рим, при генеральній Курії отців Василіян була створена комісія для апробації перекладу під головуванням Протоархимандрита Ісидора Патрила. Членами комісії були призначені: о. Климентій Корчагін, о. Теодор Галицький і я. Ми детально вивчали текст перекладу. 1992 року з'явився у видавництві отців Василіян один апробований український переклад Кодексу канонів Східних Церков разом з паралельним латинським текстом. Він послужив і досі послужить Ієрархії, духовенству, вірним, студентам в Україні і за кордоном» [85, с. 91-92; порівн.: 92, с. 197-198].

Таким чином, о. Софрон Мудрий як фахівець з канонічного права, залучений до складу Папської Комісії, відіграв свою роль у процесі перегляду та підготовки Кодексу канонічного права для Східних Церков, а відтак вирішальним чином спричинився до публікації україномовної версії цього Кодексу.

РОЗДІЛ 3.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОТЦЯ І ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО НА БАТЬКІВЩИНІ (1994–2014 РР.)

Четвертий великий період у житті о. Софрона Мудрого розпочався із поверненням у 1994 р. на батьківщину, в рідну Україну, де він у м. Івано-Франківську упродовж 20 років розгорнув і провадив активну освітню, виховну, культурно-просвітницьку, наукову й архіпастирську працю, а відтак провів останні роки свого земного буття, присвяченого служінню Богові та Україні.

Використовуючи свій попередній життєвий досвід, владика Софрон Мудрий «під опікою Божого Провидіння» зумів зробити вагомий внесок у розвиток богословської освіти і науки, розбудову структур і поглиблення релігійно-духовного життя Української Греко-Католицької Церкви, розвиток екуменічного діалогу та налагодження співпраці з державою та громадянським суспільством. Детальнішому аналізу цього «івано-франківського» періоду життя владики Софрона Мудрого присвячено даний розділ.

Зважаючи на особливості та масштаби його діяльності, можемо виокремити декілька етапів і видів його активної праці, що обумовляють структурний поділ на підрозділи.

3.1. Заходи отця Софрона Мудрого щодо розвитку Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту УГКЦ у 1994–1996 рр.

У 1994 р. о. Софрон Мудрий, як відомо з офіційної біографії владики, повернувся в Україну і став ректором Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту УГКЦ [142].

У своїй автобіографії владика згодом детально опише ці події: «Так серед праці прийшов пам'ятний для мене рік 1994-й. Цього року я завершував своє двадцятилітнє ректорство Української папської Колегії св. Йосафата в Римі. З Конгрегації Східних Церков, яка управляє цією Колегією, надійшло розпорядження передати опіку над колегією іншій особі і подякувати мені за

завершену працю. Місце ректора заступив віце-ректор о. Генезій Віомар, василіянин з Бразилії. Для мене засвітилось сонце спочинку, бо за плечима стояв сімдесят один рік життя. Переді мною став вибір: або вертатись до моєї прибраної батьківщини у США, де діяла провінція отців Василіян, або вернутися на щойно воскреслу, визволену з-під московського рабства, Україну. На рішення цього питання вплинуло прохання єпископа Софрона Дмитерка, правлячого архієрея Івано-Франківської єпархії, щоб Протоархимандрит Василіянського чину Ісидор Патрило відпустив мене до праці в єпархіальний Теологічно-Катехитичний Інститут в Івано-Франківську. Про Владика Софрона Дмитерка знав я багато як про чудового пастиря, бо у 1992 році з о. Северіяном Якимишиним відвідував наші зруйновані, а тепер воскресаючі монастирі в Україні (до речі, про цей візит до України з'явилась «новинка» у часописі «Нова Зоря» [див.: 100, с. 8]. – Р. М.). Коли Протоархимандрит Ісидор Патрило несміливо запитав мене у Римі, чи я не поїхав би працювати в Україну в Івано-Франківському Теологічно-Катехитичному Інституті, то я відповів, що дуже радо поїду в мою любу Україну, щоб віддати рештки своїх сил у праці з молоддю, з моїм народом. Це був кінець жовтня і початок листопада 1994 року. Спакував частину моєї власної бібліотеки (усю одразу не можна було забрати, тому частину залишив в Колегії) і разом з іншими речами перевіз багажем до нового місця праці. Спочатку я замешкав у сестер Василіянок, отримавши призначення бути ректором Теологічно-Катехитичного Інституту...» [85, с. 92-93].

Так, у жовтні – листопаді 1994 р., за влучним висловом дослідників А. Колодного і Л. Филипович, «закордонне, позаукраїнське за географією, але не за думками і надіями життя, вкрай заповнене служінням Богу та Україні, з отриманням Україною незалежності завершилося. Наступив новий етап в його багатій біографії...» [207, с. 71; порівн.: 33, 34, с. 7].

Станом на листопад 1994 р. Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут УГКЦ (далі – ІФТКДІ) займав декілька орендованих приміщень, і в ньому навчалися, за свідченням самого владика Софрона Мудрого, «понад 1200 студентів, з них понад 300 вже були священиками» [85, с. 93].

Попередній ректор ІФТКДІ, єпископ-помічник Івано-Франківський Іриней Білик «за порадою ватиканського посла в Україні архієпископа Антоніо Франко та єпископа Софрона Дмитерка, поїхав у Рим на підвищення кваліфікації з богословії в Університеті святого Томи Аквінського» [85, с. 93].

У нових обставинах першим кроком для ректора ІФТКДІ о. Софрона Мудрого стало питання «про набуття відповідних приміщень для Інституту в порозумінні з місцевою владою, яка прихильно поставилась до наших потреб». Згодом у своїй автобіографії владика Софрон Мудрий детально опише цей процес: «Оскільки в колишній довоєнній (до 1939 року) єпископській резиденції та будинку семінарії були тепер розміщені корпуси штабу Прикарпатського військового гарнізону, то неможливо було на той час штабові перенестися в інші будинки, щоб передати єпархії церковну власність. Треба було шукати іншої розв'язки. Голова обласної державної адміністрації Степан Волковецький погодився передати інститутіві взамін будинок колишньої партшколи а згодом гуртожитку сільськогосподарського технікуму по вул. Василянок, 64. 1995 року ми вже мали приміщення для студентів і викладів у новому будинку. Згодом до цього будинку долучився ще будинок з вісьмома викладовими залами та господарський корпус, в якому розміщено шість помешкань для професорів з каплицею і їдальнею. Розміщено пекарню, продуктову крамницю, магазин з церковними речами і книжками. У навчальному корпусі розміщено майстерню ікономалярства, кравецьку майстерню священничого і богослужбового одягу, відділ для репетицій студентського хору» [85, с. 93].

Черговим кроком для організації ІФТКДІ були зусилля ректора о. Софрона Мудрого щодо формування адміністрації та професорсько-викладацького колективу інституту. В структурі ІФТКДІ станом на 1995 р. існували три факультети – теологічний (богословський), який очолював декан о. Ярослав Будуйкевич, та філософський – очолював о. Іван Козовик, обидва готували майбутніх священників; тим часом дещо відокремленим був катехитичний (згодом катехитично-педагогічний), який очолювала с. Теодозія Луків ЧСВВ та де провадили підготовку катехитів і вчителів християнської етики. Координував

діяльність усіх підрозділів ІФТКДІ віце-ректор о. Святослав Кияк. Про духовну формацію студентів-богословів дбав духівник о. Григорій Планчак ЧСВВ. Функції економа ІФТКДІ виконував о. Степан Гнитка. З метою доброї організації навчального процесу було розроблено нові навчальні плани та програми окремих дисциплін [132, с. 87, 88].

Варто коротко проаналізувати професорсько-викладацький колектив ІФТКДІ та забезпечення ним основних навчальних дисциплін, зафіксований в офіційному «Шематизмі Івано-Франківської єпархії УГКЦ на 1995 рік». Сам ректор о. Софрон Мудрий, як доктор канонічного права, звичайно ж, викладав канонічне право та деякі інші базові богословські дисципліни [132, с. 87; 33; 34, с. 9; 207, с. 71]. Духівник о. Григорій Планчак ЧСВВ викладав теологію духовного життя, о. доктор Доротей Шимчій ЧСВВ – аскетичку, о. Нестор Рашкевич, кандидат богословських наук, – біблійну історію, о. Орест Остапович, кандидат богословських наук, – літургіку і пастирське богослов'я, о. Мирон Підлісецький – моральне богослов'я, о. Ярослав Свищук – екуменізм, місіологію та церковне мистецтво, о. Микола Корда – класичні грецьку і латинську мови, о. Борис Гобир – моральне богослов'я, о. Михайло Залеський – церковний спів, о. Петро Приймак – патрологію і церковнослов'янську мову, о. Володимир Чорний – вступ до теології, о. Сергій Овандо – вступ до теології та італійську мову, о. Оскар Пена – французьку мову [132, с. 88]. На катехитичному факультеті навчальний процес провадили: Надія Кидонь – викладач християнської етики, Оксана Максимів – викладач прикладного справочинства та ведення домашнього господарства, Марта Аврамченко – медицину [132, с. 89], а також частина дисциплін богословського циклу – окремі викладачі з філософського і теологічного факультетів.

Дбаючи про цілісність формації нового покоління духовенства, ректор о. Софрон Мудрий сприяв організації духовної формації студентів ІФТКДІ. Станом на 10 листопада 1995 р. в ІФТКДІ навчалось 414 студентів філософського та богословського факультетів, з них на першому курсі (1995 року набору) – 148, на другому (1994) – 46, на третьому (1993) – 47, на четвертому (1992) – 97, на

п'ятому (1991) – 76; крім того, на заочному відділенні – 81 студент. У той самий час на катехитичному факультеті навчалося 300 студенток, з них на першому курсі (1995 року набору) – 53, на другому курсі (1994) – 74, на третьому курсі (1993) – 102, на четвертому і останньому курсі (1992) – 81 [132, с. 89-90].

Окремої уваги ректора о. Софрона Мудрого потребувало навчально-методичне забезпечення освітнього процесу. Для цього він подбав про доповнення фондів бібліотеки духовного інституту та підготовку викладачами і видання навчальних посібників. Власного авторства о. Софрон Мудрий опублікував упродовж 1994–1996 рр. такі навчальні посібники як «Проповідництво і катехитика» (1993, 1994), «Короткий коментар Кодексу канонів Східних Церков» (1994, 1995, 1996), «Нарис історії Церкви в Україні» (1995), «Подружжя і церковне право» (1995), «Катехитика (методичні вказівки до курсу «Основи християнської етики»)» (1996). Крім цього, у 1996 р. професор ІФТКДІ о. Іван Козовик видав підручник для богословів «Онтологія», до якого о. Софрон Мудрий написав передмову [52, с. 34-39].

Водночас, окрім виконання обов'язків ректора ІФТКДІ, о. Софрон Мудрий поступово розгорнув активну релігійно-церковну та громадсько-культурну працю, спрямовану на уникнення міжконфесійних конфліктів та відродження християнських духовних цінностей в українському посттоталітарному суспільстві. З цією метою він, реагуючи на суспільний запит на друковане духовне слово, опублікував збірники радіопроповідей з Ватикану «Нагірна проповідь Ісуса» (1994), «Джерела Божих ласк» (1996) та «Недільна благовість» (1996), збірник проповідей «Свята місія з Ватикану» (1996) [52, с. 35, 37-39].

Уже в перші роки перебування в Україні о. Софрон Мудрий спробував налагодити екуменічний діалог на Прикарпатті. Про ці спроби він згодом написав: «Невдовзі після мого приїзду до Івано-Франківська, ми разом з єпископом Софроном Дмитерком зустрілися з єпископами Православної Церкви. В Івано-Франківську їх аж три: Київського Патріархату – Володимир, Московського Патріархату – Микола, УАПЦ – Андрій. З ними старалися встановити діалог любові і взаємної толеранції, пошани та спільної співпраці у

відбудові знищеної атеїстичним комунізмом Церкви Христової, яка є одна і неподільна... Деколи ієрархи Православних і Католицької Церков старалися брати спільну участь у богослужбах: панахидах, молебнях чи відзначеннях народних свят. Це було великим задоволенням і для духовенства, і для народу. Хоч були і такі, які були з цього невдоволені чи критикували... І до ієрархів, і до людей я кинув клич: перш за все будьмо люди! Будьмо правдивими християнами! Шануймо правду і толеруймо релігійне визнання кожного. Не робімо насилля над ніким! Шануймося і робімо добро! Ця постава допомогла, бо покладено перші основи екуменічного діалогу...» [85, с. 94-95].

У своїх публічних інтерв'ю ректор ІФТКДІ о. Софрон Мудрий наголошував на необхідності духовного оновлення суспільства на основі відродження християнської віри. Про це він, зокрема, говорив в опублікованих у всеукраїнському греко-католицькому часописі «Нова Зоря» статті «Ми повинні оновити духовне життя» (листопад 1994 р.), в інтерв'ю з Богданом Кучером «Головне – реформа душі нації» (березень 1996 р.) [52, с. 35, 39].

У серпні 1995 р. ректор ІФТКДІ о. Софрон Мудрий ЧСВВ увійшов до складу новоствореної спеціальної комісії по підготовці документів для беатифікаційного процесу єпископа Станіславівського Григорія Хомишина [181, с. 16].

Цінуючи окреслену активну працю о. Софрона Мудрого, правлячий єпископ Софрон Дмитерко 6 листопада 1995 р. призначив його протосинклеом (або генеральним вікарієм) Івано-Франківської єпархії [85, с. 95; 33; 34, с. 7-8; 188, с. 226]. Таке призначення, відповідно до норм чинного для УГКЦ з 1991 р. Кодексу канонів Східних Церков, дозволяло краще забезпечити управління Івано-Франківською єпархією, а відтак стало черговим рубіжним етапом у житті та духовному служінні о. Софрона Мудрого.

Власне, за проектом о. Софрона Мудрого як протосинкела (генерального вікарія) єпархії, як стверджують дослідники, було проведено чергову реформу адміністративно-територіальної структури Івано-Франківської єпархії УГКЦ, коли декретами єпископа-ординарія Софрона Дмитерка № 18-25 від 20 лютого

1996 р., проведено новий розподіл на деканати: на основі наявних давніх 8 деканатів створено 19 нових деканатів та здійснено відповідні призначення: Більшівцівський (о. Л. Насташенський), Богородчанський (о. І. Яковлюк), Боднарівський (о. Я. Підлуський), Болехівський (о. В. Гладенький), Букачівський (о. М. Любінець), Бурштинський (о. Б. Демків), Войнилівський (о. М. Джиджора), Галицький (о. мітрат В. Завірач), Долинський (о. мітрат В. Керницький), Єзупільський (о. В. Гнатківський), Івано-Франківський (о. мітрат М. Сімкайло), Калуський (о. мітрат М. Бігун), Лисецький (о. М. Залеський), Перегінський (о. мітрат І. Когут), Рогатинський (о. мітрат Д. Бігун), Рожнятівський (о. мітрат Я. Жовнірович), Солотвинський (о. мітрат Б. Івахнюк), Тисменицький (о. мітрат В. Гринишин), Черченський (о. І. Демків) [181, с. 17; 188, с. 228].

3.2. Єпископське служіння Софрона Мудрого (1996–2005 рр.)

Черговий новий етап в житті о. Софрона Мудрого розпочався із його номінацією у 1996 р. єпископом-помічником і коад'ютором Івано-Франківської єпархії, а відтак позначений інтронізацією на єпископа-ординарія у 1997 р. [142]. Особливості архіпастирського служіння в цих двох «номінаціях» та поєднання їх з обов'язками ректора ІФТКДІ, слід відзначити, обумовлюють логічну детальнішу диференціацію цього підрозділу на три частини.

3.2.1. Служіння Софрона Мудрого як єпископа-помічника Івано-Франківської єпархії УГКЦ (1996–1997 рр.)

Декретом Глави УГКЦ Львівського Верховного архієпископа і кардинала Мирослава Івана Любачівського 2 березня 1996 р. о. Софрон Мудрий отримав призначення на єпископа-коад'ютора Івано-Франківської єпархії [33; 34, с. 9; 142]. У своїй автобіографії владика Софрон Мудрий пізніше так описав цю подію: «У лютому 1996 року покликав мене до Львова Блаженніший Верховний Архієпископ і кардинал Мирослав Іван Любачівський, поінформувавши мене, що синод єпископів вибрав, а Папа Іван Павло II призначив мене єпископом-помічником діючого Івано-Франківського єпископа Софрона Дмитерка з правом

успадкування. Так на Прикарпатті стало два єпископи Софрони. Для мене ця новина була абсолютною несподіванкою: у моєму віці – 73 роки життя – прийняти такий обов'язок! Я зніжковів і представив Архиепископу Мирославу Любачівському свою неготовність до єпископських обов'язків. Блаженніший рішуче відповів: Єпископи все це розглянули, Папа вирішив – отже така воля Божа. Прошу відповісти, чи ви приймаєте її чи ні». Я відповів зі сльозами в очах, що волі Божій противитись не можу, бо я склав обіт послуху. Тому волю Божу приймаю з благословення моїх настоятелів. Цим призначенням розпочалось для мене нове життя, нові обов'язки, приготування до хіротонії...» [85, с. 93-94].

Уже 12 травня 1996 р. відбулася єпископська хіротонія єпископа-номінанта Софрона Мудрого в катедральному соборі Святого Воскресіння Христового м. Івано-Франківська. Головним святителем був Секретар Конгрегації Східних Церков архиепископ Мирослав Марусин, а співсвятителями – митрополит Філадельфійський Стефан Сулик і єпископ Івано-Франківський Софрон Дмитерко ЧСВВ [порівн.: 33; 34, с. 9; 85, с. 94, 97; 207, с. 71; див.: 219, с. 145-152].

З цього моменту владика Софрон Мудрий вирішив змінити своє місце проживання та резидування. Про це він згодом написав так: «На 73 році мого життя я й далі проживав «у приймах» – у сестер Васліянок, які в той час на чолі з відважною настоятель кою Анісією відвойовували свій монастир, більшу половину якого займала обласна бібліотека. За сприяння добрих людей, зокрема голови обласної державної адміністрації п. Степана Волковецького, генерала Калашникова та міського голови Богдана Боровича, вдалося одержати одне з приміщень військовиків, яке мало бути зачиненим. Тепер воно призначалося під єпископську резиденцію. Немало коштів треба було вкласти для віднови вкрай знищеного столітнього будинку, для розширення забудови приміщень. Прилеглий город і садочок хотіла забрати міліція для побудови дому помешкань для своїх службовців. Але вдалося мені в цьому перешкодити, тобто встановити хреста, швидко вирити котловани і почати будову резиденційного храму Різдва Христового – як ювілейну церкву до 2000-ліття Різдва Господа нашого Ісуса Христа...» [85, с. 94].

Уже як владика Софрон Мудрий 14–21 жовтня 1996 р. вперше взяв участь у засіданнях Синоду єпископів УГКЦ, на якому було розглянуто питання розвитку богословської освіти, священничої формації, катехизації та «нової євангелізації». За рішенням Синоду, владика Софрон Мудрий увійшов до складу аж чотирьох синодальних комісій із відповідними дорученнями: як член богословської комісії покликаний був до «нагляду над богословським та духовними виданнями»; як член канонічної комісії – «розв'язувати біжучі юридичні питання, опрацювати партикулярне право УГКЦ»; як голова комісії священничої формації – «допильнувати здійснення синодальних рішень про семінарійну і академічну формацію священників»; як член комісії територій нових єпархій – «вивчити питання територій нових єпархій» [106].

Відтак владика Софрон Мудрий взяв участь у роботі першої сесії Патріаршого Собору УГКЦ 7–10 жовтня 1996 р., де як голова Комісії формації священників виступив із доповіддю «Покликання і формування священників Христової Церкви» [50, с. 240-261]. У доповіді він закликав: «Нам необхідно зайнятись формуванням релігійної освіти не тільки у храмі, а в цілому суспільстві, зокрема, в галузі свободи друку, свободи суспільних зв'язків, радіо, телебачення тощо. Нам необхідно дбати про цілеспрямоване формування в особі цінностей, починаючи від наймолодших наших дітей...» [50, с. 260]. Головною причиною кризових явищ в суспільстві владика вважав постатеїстичну спадщину: «Бездуховне атеїстичне суспільство на практиці через свою систему освіти вперто ігнорувало вічні істини моралі і права. Притуплені в душах людей відчуття закону і святині розмивалися деструктивними ідеями боротьби з справедливістю... Але в глибині людських душ жевріло переконання про Суд Божий, про правду і суд совісті...» [50, с. 260]. За результатами дискусії Комісія формації священників Патріаршого Собору розробила 20 конкретних пропозицій і 4 директиви, які вже частково були схвалені Синодом єпископів. Так, делегатам Собору повідомлено, що Синод єпископів вирішив зберігати в УГКЦ традицію одруженого священства та заохочувати до священства в неодруженому стані, встановити допустимий вік для прийняття до семінарії 17 років, а ректорам

семінарій подбати про належну психологічну та фізичну перевірку кандидатів. Запропоновано створити раду ректорів семінарій в Україні та в діаспорі, створити окрему комісію для нагляду за виконанням програми богословських студій. У резолюції Соборової комісії священничої формації зазначалося, що «Синод єпископів в Україні повинен добиватися від уряду України, щоб дипломи наших семінарій, інститутів та академій були прирівняні до дипломів випускників державних навчальних закладів [50, с. 266-268].

У 1996 р. владика Софрон Мудрий, дбаючи про упорядкування канонічних структур Івано-Франківської єпархії УГКЦ, розробив і опублікував у «Віснику Івано-Франківської єпархії» офіційний документ «Правильник Пресвітерської ради і Колегії Єпархіальних радників», а також спеціальну статтю «Юридична фігура протопресвітера у світлі Кодексу канонів Східних Церков» [52, с. 39].

У рамках відзначення у 1996 р. ювілею 400-ліття Берестейської унії владика Софрон Мудрий дав інтерв'ю редактору єпархіальних видань Ігорю Пелехатому на тему «Берестейське Поєднання – справа Божа», опубліковане у відродженому виданні «Добий Пастир». Згодом, на початку лютого 1996 р. він опублікував статтю «Митрополит Ісидор – подвижник З'єднання Христової Церкви в Русі-Україні» [52, с. 39]. Відтак, на урочистій академії з нагоди 400-ліття Берестейської унії владика Софрон Мудрий виголосив доповідь «Феномен Берестя: причини та наслідки» [52, с. 39].

Вдруге як єпископ-коад'ютор Софрон Мудрий взяв участь у роботі Синоду єпископів УГКЦ 14–20 вересня 1997 р. у Крехові Львівської архиєпархії. На цьому Синоді було розглянуто низку питань та прийнято відповідні постанови у літургійних справах, питаннях внутрішньої структури УГКЦ, душпастирства, беатифікації та канонізації святих, фінансової підтримки. За рішеннями Синоду владика Софрон Мудрий, як відомий каноніст, був обраний Головою Трибуналу Синоду єпископів УГКЦ терміном на п'ять років, Головою Канонічної комісії для підготовки проекту Партикулярного права УГКЦ, а також включений як член до складу Постійного Синоду єпископів УГКЦ [107].

Підсумовуючи короткий період діяльності владики Софрона Мудрого за 1996–1997 рр., варто підкреслити його активну участь у роботах Синоду єпископів і Патріаршого Собору, його особисту роль у формуванні стратегії розвитку УГКЦ, зокрема через становлення системи богословської та релігійної освіти в Україні.

3.2.2. Діяльність владики Софрона Мудрого як єпископа-ординарія Івано-Франківської єпархії УГКЦ (1997–2005 рр.)

У вересні 1997р. Синод єпископів УГКЦ розглянув проханням єпископа-ординарія Івано-Франківської єпархії Софрона Дмитерка звільнити його від виконання обов'язків. Синод єпископів УГКЦ задовольнив це подання на підставі кан. 210 ККСЦ, що передбачає зречення уряду єпархіальним єпископом, який досягнув 75 років життя або став нездатним для належного виконання свого уряду через слабе здоров'я [181, с. 17]. Ця обставина спричинила виникнення вакантного єпископського престолу, для заміщення якого було необхідно провести інтронізацію єпископа-коад'ютора.

Уже 22 грудня 1997 року відбулася інтронізація нового єпарха Івано-Франківської єпархії Софрона Мудрого ЧСВВ на місце емеритованого владики Софрона Дмитерка ЧСВВ [33; 34, с. 9; 142; фото події див.: 85, с. 98]. У своїй автобіографії владики Софрон Мудрий так описував цю подію: «...Дня 22 грудня 1997 року, на свято Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії, Покрову якої належить Івано-Франківська Єпархія, в Катедральному храмі Святого Воскресіння за участю Апостольського Нунція в Україні Антоніо Франко, Єпископа Любомира Гузара, помічника Блаженнішого Мирослава Івана Любачівського та інших єпископів, відбулася моя офіційна інтронізація на правлячого єпископа Івано-Франківської єпархії. З цієї нагоди весь клир Єпархії, а це понад 300 священників, склали свою присягу душпастирського послуху... Цього пам'ятного для мене дня, під покровом Пречистої Діви Марії, покладено на мене новий хрест обов'язків щодо Церкви і дорученої пастви мого улюбленого народу. Єпархія Івано-Франківська, колись Станиславівська, заснована 1885 року, коли

Галичина перебувала під айстро-угорським пануванням Габсбургів. Розлогою на той час єпархією Прикарпатського краю управляли єпископи: Юліан Пелеш (1885–1891), Юліан Куїловський (1891–1899), Андрій Шептицький (1899–1901), Григорій Хомишин (1904–1945). А після насильницького припинення легальної діяльності нашої Церкви, за час панування Советського Союзу (1946–1989), у підпіллі на цих землях діяли владика: Симеон Лукач, Іван Слезюк, Софрон Дмитерко, Павло Василик та Іриней Білик...» [85, с. 96]. Як історик Церкви владика Софрон Мудрий враховував досягнення своїх попередників.

За час свого служіння єпископом-ординарієм Івано-Франківської єпархії у 1997–2005 рр. владика Софрон Мудрий продовжив працю над її розвитком, використовуючи свій попередній досвід праці в Римі як відомий каноніст і ректор богословського освітнього закладу [181, с. 18; порівн.: 33; 34, с. 9]. У цей період Софрон Мудрий, як влучно зазначають дослідники А. Колодний і Л. Филипович, «ніс повну відповідальність за все, щоб відбувалося в єпархії, за відродження церкви, освіти, культури в краї...» [207, с. 74].

У першому пастирському листі-посланні «Господь – сила моя», зверненому до духовенства і вірних Івано-Франківської єпархії, владика Софрон Мудрий в січні 1998 р. підкреслив свої прагнення працювати для «спасіння душ» довіреного йому «народу Божого» [181, с. 18]. У черговому пастирському посланні «Церква Христова і практичний атеїзм» 25 серпня 1998 р. владика Софрон Мудрий застерігав християн перед сучасними небезпеками матеріалізму, закликав до відродження духовного життя [52, с. 44]. В інтерв'ю редактору часопису «Нова Зоря» Ігорю Пелехатому в листопаді 1998 р. владика Софрон Мудрий підкреслив: «Я вірю в мій народ, маю сильну надію на нього, я люблю мій народ і переконаний, що в ньому залишилось місце для любові до Бога і до Церкви» [52, с. 68].

Упродовж свого ординаріату в Івано-Франківській єпархії владика Софрон Мудрий постійно брав активну участь в засіданнях Синоду єпископів УГКЦ у 1997–2005 рр. Відтак, упродовж 1997–2000 рр. він був членом канонічної комісії, що мала своїм завданням розробити норми Партикулярного права УГКЦ [181,

с. 18; детальніше див.: 107; 108; 109; 110]. Вже у вересні 1999 р. владика Софрон Мудрий представив на розгляд учасників Синоду єпископів проект Партикулярного права УГКЦ, що був тоді схвалений у першому читанні «як зобов'язуюче право УГКЦ»; а згодом, у співпраці з новими членами канонічної комісії Синоду, продовжив працю над іншими частинами Партикулярного права УГКЦ [181, с. 18].

У цьому контексті підготовки Партикулярного права УГКЦ важливою була також участь владика Софрона Мудрого в зустрічі східних католицьких єпископів Європи 30 червня – 6 липня 1997 р. у м. Ніредьгаза (Угорщина), де він виступив із доповіддю «Ідентичність Східної Католицької Церкви» [див.: 76, с. 3, 71-76]. Відтак, на засіданні Синоду єпископів УГКЦ 1-10 вересня 1998 р., присвяченому питанню ідентичності Української Греко-Католицької Церкви, владика Софрон Мудрий детально проаналізував юридично-канонічний аспект проблеми [94, с. 49-90].

Водночас ієрарх порушував питання про юридичну реабілітацію УГКЦ Українською державою. У своїй проповіді на закінчення другої сесії Патріаршого Собору УГКЦ «Роль і місце мирян у Церкві» 30 серпня 1998 р. владика наголошував: «У нинішній посткомуністичній Україні нам потрібно, в першу чергу, організованими силами ієрархії та вірних рішуче вимагати юридичної реабілітації нашої Церкви, яку насильно ліквідувала советська влада. Теперішня демократична влада Української держави має правовий обов'язок сказати своє слово про цей насильницький акт несправедливості, заслань, каторг, мучеництва за віру і вірність Католицькій Церкві всієї ієрархії, майже всього духовенства, також сотень тисяч мирян. Ми, як Католицька Церква і віруючі демократичної вільної України, маємо право вимагати від Парламенту та Президента України нового Закону, який визнає нашу Церкву як таку, що має право церковної власності, зокрема на свої храми, культові споруди та інше майно, яке нині використовує держава або приватні особи» [181, с. 18-19]. Згодом, 11 лютого 1999 р. на зустрічі Львівського єпископа-помічника Любомира Гузара й Івано-Франківського єпископа-ординарія Софрона Мудрого з головою Державного

комітету у справах релігій при Кабінеті міністрів України Віктором Бондаренком обговорено питання про «можливість юридичної та майнової реабілітації УГКЦ» [181, с. 19]. Однак, як відзначають дослідники, ініціатива ієрархів надалі, пори підтримку окремих політиків та громадських діячів, так і не знайшла розуміння та підтримки державних чиновників і, слід підкреслити, до сьогодні питання реабілітації УГКЦ як інституції залишається невирішеним [181, с. 19].

У процесі розвитку організаційної структури Івано-Франківської єпархії владика Софрон Мудрий використовував канонічно-правові норми Кодексу канонів Східних Церков та Партикулярного права УГКЦ. Так, у січні 1998 р. своїми декретами єпископ-ординарій, відповідно до кан. 245 ККСЦ, призначив Генеральним вікарієм (протосинкелом) єпархії єпископа Іринія Білика ЧСВВ, а відповідно до кан. 271-п.1-6, при єпархіальному управлінні (консistorії) створив колегію єпархіальних радників, членами якої, окрім передбачених «силою уряду» владик Софрона Мудрого та Іринія Білика, канцлера о. Володимира Чорнія, віце-канцлера о. Івана Шевчука та економа о. Івана Репели, увійшли також декани – о. Микола Сімкайло (Івано-Франківський), о. Василь Завірач (Галицький), о. Михайло Бігун (Калуський), о. Богдан Івахнюк (Солотвинський), о. Іван Демків (Черченський), о. Михайло Залеський (Лисецький) та ігумен монастиря Христа Царя ЧСВВ в м. Івано-Франківську о. Володимир Палчинський. Колегія єпархіальних радників була покликана надавати дорадчі консультації єпископові у важливих ділянках управління єпархією [181, с. 19].

Згодом в структурі єпархіальних органів з'явилися ще декілька нових органів. Так, 16 січня 1998 р. владика Софрон Мудрий створив Молодіжну комісію Івано-Франківської єпархії, головою якої призначений о. Віталій Дем'янець. Відтак 14 грудня 1998 р. владика заснував «Фонд допомоги для їмостей-вдовиць, священників-інвалідів та хворих священників». З метою координації та проведення євангелізації та катехизації, духовної підтримки персоналу та хворих в медичних закладах декретом архієрея у травні 2003 р. засновано «Душпастирську місію Івано-Франківської єпархії УГКЦ в закладах охорони здоров'я» [181, с. 19].

Водночас владика Софрон Мудрий запровадив традицію регулярних зборів деканів єпархії, а згодом – також загальних зборів духовенства єпархії, що передбачено нормою кан. 372-п.2 ККЦ про конференції ієрарха для духовенства з метою «підтримання священних наук і душпастирства». Так, 25 лютого 1999 р. на загальних зборах священників єпархії обговорено питання практики посту, підвищення освітнього рівня духовенства, розвитку Літургії в УГКЦ, відзначення Великого Ювілею 2000-ліття Різдва Христового. Тоді владика Софрон, зауваживши наявність небезпеки «лефевризму» і «традиціоналізму» в УГКЦ, особливо підкреслив потребу ґрунтовних знань у священників з філософської антропології, догматичного богослов'я, біблістики, канонічного права, пастирського богослов'я, літургії та документів II Ватиканського Собору. Участь священників у регулярних загальних зборах-конференціях була обов'язковою, тому окремі випадки «відсутності без поважних причин» на подібних зборах каралися доганою [181, с. 19-20].

У процесі підготовки до третьої сесії Патріаршого собору УГКЦ, запланованого на липень 2002 р. на тему «Ісус Христос – джерело відродження українського народу», єпископ Софрон Мудрий ініціював проведення місцевого собору. Собор Івано-Франківської єпархії УГКЦ на тему «Євангелізація і душпастирство у III тисячолітті», що відбувся 15–16 січня 2002 р. в приміщенні ІФТА за участю Верховного Архієпископа УГКЦ Любомира Гузара та 150 делегатів – священників і мирян єпархії, розглянув актуальні аспекти євангелізації та різних видів душпастирського служіння УГКЦ в сучасному суспільстві [181, с. 21; також див.: 49, с. 209-326]. У своєму вступному слові владика Софрон Мудрий підкреслив, що «головною метою Єпархіального Собору є вивчати проблеми духовного життя вірних, привернути та зміцнити зусилля вірних щодо збереження Божих і Церковних законів, не допускати надужить, оживити християнське життя, зміцнити у вірних культ Божий та релігійні практики народу...» [88, с. 174].

Окремої уваги владика Софрона Мудрого потребувала розбудова церковних структур в Івано-Франківській єпархії УГКЦ. Владика добився повернення

будинку під консисторію, розбудував єпископську резиденцію. Всього за час свого єпископства рукоположив понад 130 священників. Своїми стараннями Софрон Мудрий збудував триповерховий реколекційно-відпочинковий дім на 40 осіб з їдальнею і просторою альтанкою в урочищі Підлюте Рожнятинського району Івано-Франківської області [33; 34, с. 10; 207, с. 75]. Водночас владика Софрон сприяв будівництву храмів у єпархії. Так, за підрахунками дослідників А. Колодного і Л. Филипович, якщо спершу, у 1997 р., функціонувало 375 парафій, то до 2005 р. їх кількість зросла майже удвічі [207, с. 72, 73].

На первинному парафіяльному рівні УГКЦ зберігалася небезпека міжконфесійних конфліктів з вірними Православних Церков трьох юрисдикцій. Причинами таких конфліктів, на думку дослідників, стало, з одного боку, те, що темпи зростання кількості релігійних громад випереджали темпи будівництва храмів, а з іншого – те, що ухвалені законодавчі зміни про почергове користування церквами двома і більше громадами віруючих, виявилися неконструктивними. Тому владика Софрон Мудрий докладав зусиль до екуменічного діалогу, в ході якого, як відзначають А. Колодний і Л. Филипович, мусив «доводити, що греко-католицька церква є церквою українців, а не антиукраїнського зговору, що вона незаконно була знищена радянською владою фактом «добровільного» приєднання до РПЦ, що греко-католицизм – це не тільки вузько галичанське явище, а всеукраїнський феномен, що свою резиденцію церква повинна мати саме в Києві» [207, с. 72]. На думку багатьох науковців, довічним пам'ятником Софрону Мудрому стане перетворення Івано-Франківська на місто екуменічного порозуміння [порівн.: 33; 99].

Сам владика Софрон Мудрий так згадував про тенденції розвитку екуменічного діалогу на Прикарпатті: «...Ми робили спільні зустрічі з головою обласної державної адміністрації Михайлом Вишиванюком, з міським головою – спочатку Богданом Боровичем, а згодом – Зіновієм Шкутяком. Це допомагало у взаємній толеранції і злагоді. Разом із православними братами ми брали участь у панахидах на могилах помордованих більшовиками в'язнів у Дем'яновому Лазі, у Посічі, на могилах Січових Стрільців; в благословенні музею в Угринові,

родинному селі Степана Бандери... Брали спільну участь у посвяттях Йорданської води на площах міста. Одного разу учасником такого посвяття був Президент Леонід Кучма...» [85, с. 95].

Як «добрий пастир» свого народу владика Софрон Мудрий, проповідуючи християнські цінності, розгорнув активну громадську працю. Про це, зокрема, свідчать його численні виступи на наукових конференціях та з нагоди різних подій, опубліковані згодом у його праці «Слова» у 5-ти книгах [88–92]. Висловлені владикою ідеї та пропозиції часто мали пасторальний характер. Так, у своїй доповіді «Галицька митрополія і роль Христової Церкви в історії України», виголошеній на Міжнародній науковій конференції, присвяченій 1100-річчю заснування Галича, 18 вересня 1998 р. Софрон Мудрий запропонував «піднести роль Галича як центру Галицької митрополії і з цією метою відбудувати Успенський Собор у Галичі як катедральний собор...» [88, с. 24]. Згодом, 23 грудня 1999 р. єпископ-ординарій Софрон Мудрий звернувся з листом до священників та вірних Івано-Франківської єпархії з проханням посприяти у зборі старовинних речей для відкриття з нагоди 2000-літнього Ювілею єпархіального Музею церкви, відтак зібрану о. Ярославом Жолобом колекцію сакральних речей, у 2007 р. виставлено в експозицію музею історії Галича [196, с. 132]. Сам владика Софрон Мудрий у 2008 р. передав до музею історії Галича унікальний експонат – єпископський жезл Андрея Шептицького [196, с. 134].

Особливу увагу владика Софрон Мудрий приділяв формуванню молодого покоління української нації. Так, у привітальному слові на спільному регіональному засіданні представників Церкви та управлінь освіти державних структур Львівської, Тернопільської, Чернівецької та Івано-Франківської областей у Львові 15 березня 1997 р. владика наголосив: «Якщо ми нині хочемо оздоровити хвору, звихнену атеїстично-комуністичною системою і казенною педагогікою українську людину, якщо ми нині бажаємо зростити здоровими наших дітей і молодь та культурну спільноту України, ми мусимо зачерпнути ліку і цілющого бальзаму з християнської етики і моралі... Колишньому атеїстично-комуністичному вихованню і навчанню ми мусимо з усією рішучістю

протиставити релігійне виховання. Щоби звільнити від атеїстичного чаду, ми мусимо відчинити вікна і двері наших шкіл, інститутів, університетів та парламентів для Христа...» [88, с. 6]. Згодом на засіданні круглого столу з директорами шкіл міста Івано-Франківська 12 лютого 2002 р. владика висловив очікування, що «Міністерство освіти і науки прислухається до «Звернення до освітян України» делегатів від Львівської області на II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти про поетапне введення предмета «християнська етика» чи «основи християнської моралі та культури» в перелік базових дисциплін державного компонента та про необхідність прийняття «Концепції українського національного виховання»...» [88, с. 147]. В Іншому виступі на науково-практичній конференції педагогічних працівників навчальних закладів Івано-Франківська 26 серпня 2002 р. владика Софрон Мудрий довів тезу, що «для зрілого виховання і оформлення громадянина нинішньої України необхідна тісна співпраця школи, Церкви Христової та сім'ї» [88, с. 8].

Активна архипастирська, науково-педагогічна, виховна та громадсько-культурна праця владика Софрона Мудрого виснажила його здоров'я, тому він вирішив використати передбачену канонічним правом норму про вихід на емеритуру. Про це він згодом згадував: «...Після осягнення мною вісімдесятидворічного віку найвищі настоятелі Церкви з благословення Святішого Отця Івана Павла II відпустили мене на емеритуру, передавши управління Івано-Франківською єпархією в надійні роки молодого, але заслуженого борця підпільної УГЦ, Преосвященного Владика Володимира Війтишина» [85, с. 122]. Врешті, 2 червня 2005 року Папа Римський Бенедикт XVI прийняв зречення з уряду за віком єпископа Івано-Франківського владика Софрона Мудрого. Його наступником на престолі Івано-Франківської єпархії УГКЦ став владика Володимир Війтишин [33; 34, с. 10].

Владика Софрон Мудрий згадував: «...Дотепер з волі Божої і благословення Правлячого Єпарха Володимира Війтишина виконую обов'язки Ректора Івано-Франківської Теологічної Академії, а з волі Синоду Єпископів – голови Патріаршої комісії теологічних студій УГКЦ в Україні...» [85, с. 122].

3.3. Діяльність владики Софрона Мудрого щодо розвитку богословської освіти УГКЦ (1996–2014 рр.)

У своїй автобіографії владики Софрон Мудрий згадував, що навіть після призначення 1996 р. єпископом-коад'ютором «паралельно продовжував працювати ректором Івано-Франківського Теологічно-Катехитичного Духовного Інституту, який 2000 року був перейменований на Івано-Франківську Теологічну Академію» [85, с. 95]. Справді, у період 1996–2014 рр. єпископ Софрон Мудрий продовжував очолювати цей богословський навчальний заклад, активно працювати над його якісним розвитком.

В офіційній біографії владики на сайті Синоду єпископів УГКЦ лаконічно зазначається: «Розбудував Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут (тепер Теологічна академія Йоана Золотоустого) і вивів його у число найкращих духовних навчальних закладів» [33; 34, с. 9]. Тим часом відомі українські релігієзнавці А. Колодний і Л. Филипівич натомість дали дещо глибшу оцінку: «Будівничий дар Мудрого проявився в створенні Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту (тепер Теологічна Академія). Талановитий освітянин, який добре розумівся на духовній освіті, сполучаючи українські традиції підготовки священників і свій досвід керування Української папської колегії св. Йосафата в Римі, вивів цей заклад у число найкращих духовних навчальних інституцій. Вчитися в цій семінарії було почесно, престижно, бо ж нею опікувався сам Софрон Мудрий» [207, с. 73]. Водночас, слід відзначити, за цими оцінками прихована значна кропітка праця як самого владики Софрона Мудрого, так і сформованого ним колективу.

У період його архіпастирського служіння розвиток богословської освіти УГКЦ став для єпископа Софрона Мудрого одним із найважливіших напрямів діяльності, адже, по суті, через підготовку нового покоління богословів закладав підвалини для інших напрямів праці та формував стратегію розвитку всієї УГКЦ. Тривалий час виконуючи обов'язки голови Комісії богословської освіти УГКЦ, заснованої Синодом єпископів УГКЦ у 1996 р., владики Софрон докладав зусиль для організаційного, кадрового та програмного забезпечення розвитку

богословських навчальних закладів. На організаційному рівні було, зокрема, створено Раду ректорів богословських навчальних закладів УГКЦ, котра проводила регулярні наради з метою узгодження спільної навчальної програми, вироблення спільних підходів щодо формації майбутніх священиків [181, с. 20].

Для програмного забезпечення розвитку системи богословської освіти УГКЦ було розроблено та схвалено Синодом єпископів УГКЦ 1998 р. навчальну програму. У постанові № 30 Синоду єпископів УГКЦ 1998 р. вирішено затвердити «проект навчального плану філософії і теології в Україні (семінарійний та академічний варіанти), запропонований Синодальною Комісією священичої формації» [108; 98, с. 26-31]. Відтак, 8 лютого 1999 р. на засіданні Ради ректорів богословських вищих навчальних закладів УГКЦ під головуванням єпископа Софрона Мудрого прийнято рішення затвердити єдину концепцію розвитку та програму богословської освіти УГКЦ. На засіданні Ради ректорів богословських освітніх закладів УГКЦ 23 вересня 2004 р. обговорювалися вже питання дотримання спільної програми навчання, затвердженої Синодом єпископів УГКЦ, також вирішено створити комісію для перевірки духовних семінарій УГКЦ. Зберігаючи за духовними навчальними закладами основну їх місію – підготовку майбутніх священиків, владика також виступав за можливість державної акредитації богословських освітніх закладів та включення спеціальності «Богослов'я (теологія)» до офіційного переліку спеціальностей Міністерства освіти і науки України [181, с. 20].

Наміри владика Софрона Мудрого щодо акредитації богословських закладів освіти, очевидно, були продиктовані, зокрема, існуючою практикою можливостей реалізації випускників церковних і державних освітніх закладів, а також особистим досвідом викладання у державному закладі вищої освіти. Так, як зазначають А. Колодний і Л. Филипович: «Софрон Мудрий успішно викладав і в світському навчальному закладі – в Прикарпатському національному університеті, де читав декілька курсів, зокрема канонічне право. Греко-католицький владика викладав світським студентам курс «Історія українського православ'я». Для багатьох така ініціатива католицького науковця і духовної

особи виглядала дивною. Він навіть читав цей курс майбутнім православним священикам. На запитання, як він знаходить порозуміння з Православною Церквою, владика жартома відповідав, що у нього з Філаретом спільний «бізнес»: паства і Церква. «Не личить українцеві сваритися з українцем та ще й на українській землі», – вважав владика»...» [207, с. 73-74].

Однак основну увагу єпископ Софрон Мудрий приділив єпархіальному закладу богословської освіти, який очолював ще з 1994 р. Уже 2000 р. Івано-Франківський теолгічно-катехитичний духовний інститут (ІФТКДІ) реорганізовано в Івано-Франківську теологічну академію (ІФТА), в структурі якої діяли філософсько-богословський, катехитично-педагогічний факультети. На початку 2000-х рр. владика навіть планував заходи щодо проведення державної акредитації ІФТА. Це питання обговорювалось на засіданнях Вченої ради ІФТА і навіть на Єпархіальному Соборі 2002 р. Однак відсутність на той час необхідного державного законодавства унеможлиблювала швидке вирішення питання про акредитацію ІФТА [181, с. 20; порівн.: 186, с. 55-57]. За деякими даними, «Софрону належить ідея відкриття вченої ради при теологічній академії для представників різних християнських і нехристиянських конфесій, які могли б захищати докторат і мали б міжнародне визнання» [33].

Значну роль в інтелектуальній та духовній формації студентів ІФТА владика Софрон Мудрий відводив науковій бібліотеці. До її фондів владика особисто передав значну частину власної бібліотеки, привезеної 1994 р. із Риму. Як відзначають дослідники А. Колодний і Л. Филипovich, «Владика Софрон дуже опікувався семінарійною науковою бібліотекою в Івано-Франківську. Любов Владика Мудрого до книги та друкованого слова була всім відома. Найкращим подарунком для владика назавжди залишалась книга. Книги були його найвірнішими друзями. Переїжджаючи з Риму, він привіз із собою величезну бібліотеку і дуже переживав, щоб навіть один томик не загубився чи не пошкодився. Єпископ Софрон також високо цінив друковану пресу, називав її голосом Єпископа, який будить зі сну і пропонує духовний план праці для багатьох тисяч читачів... Сьогодні бібліотека Академії є гордістю не тільки

навчального закладу, а й цілого Івано-Франківська. Там зберігаються унікальні стародруки, томи з персональних бібліотек відомих митрополитів, єпископів, збірники документів різними мовами. До бібліотеки Софрона Мудрого особисто передавав книги Константинопольський Патріарх» [207, с. 74].

Разом із тим владика Софрон Мудрий стимулював професорсько-викладацький колектив до наукової праці, спонукаючи передусім готувати до видання навчальні посібники з богословських дисциплін. Так, за його фінансової підтримки та експертної оцінки (у формі передмови) були опубліковані у 1997–2005 рр., зокрема, посібники «Антрополгія», «Онтологія», «Історія філософії», «Космологія», «Латинська мова» та «Християнська етика для старших класів» о. Івана Козовика, посібники «Апологетика» та «Християнська етика» о. Святослава Кияка, підручник «Проблеми сучасної філософії» о. Романа Микієвича, посібник «Душпастирство» о. Ярослава Будуйкевича, підручник «Іконологія та іконографія» Дмитра Степовика, посібник «Актуальні проблеми календаря, хронологія та пасхалія» Івана Климишина, монографія «Галицька Голгофа. Ліквідація УГКЦ на Станиславівщині у 1945–1961 рр.» Ігоря Андрухів та багато інших, а загалом 25 видань [52, с. 40-45; 197, с. 37-38].

Владика Софрон Мудрий, як відзначили дослідники О. Каськів та В. Майка, «прагнув зробити такий собі «кадровий переворот», в доброму розумінні цього звороту, не тільки у Івано-Франківській єпархії, але в цілій Українській Греко-Католицькій Церкві. В часі коли владика Софрон обіймав посаду Голово комісії кадрового забезпечення УГКЦ, то хотів, щоб в кожній єпархії були справді підготовлені кадри, які б плідно працювали над розбудовою Церкви. Завдяки його знайомствам в Римі та по цілому світу, велика плеяда випускників не тільки Івано-Франківської семінарії, але й Львівської, Тернопільської та багатьох інших, які існували на той час, мали можливість спробувати себе на вищих богословських студіях. Звичайно він їх відправляв із надією, що вони здобудуть там певний досвід, знання і повернуться назад для того щоб ними поділитися. Також працювали, не покладаючи рук, над освітнім процесом цілої Греко-Католицької Церкви. Щоб вони працювали, як викладачі, настоятелі різних

спільнот, а також по можливості, як працівники єпархій та єпархіальних структур в Україні» [204, с. 24; порівн.: 207, с. 74].

Варто додати, що владика Софрон Мудрий постійно дбав про якісне зростання складу професорсько-викладацького колективу Івано-Франківської теологічної академії. Так, якщо у 1995 р. в складі колективу ІФТКДІ налічувалося 11 професорів/викладачів з науковими ступенями, то у 2009 р. в ІФТА було вже 23 таких професори/викладачі (в тому числі 5 докторів теології, 4 доктори канонічного права, 1 кандидат філологічних наук, 10 ліценціатів з теології та 3 ліценціати з канонічного права), а вже у 2010 р. лише серед 31 члена Вченої ради ІФТА 17 докторів наук, 2 кандидати наук, 12 ліценціатів у галузях богословських та соціально-гуманітарних наук [186, с. 73].

Таке якісне зростання колективу ІФТА було результатом значної організаційної праці та «кадрової політики» владика Софрона Мудрого, яку він реалізовував, зокрема, через очолювану ним Комісію богословської освіти і виховання УГКЦ, згодом реорганізовану в Комісію кадрового забезпечення УГКЦ [детальніше див.: 56, с. 16-17; 54; 14; 57; 112].

Залишаючись базовим закладом для підготовки духовенства, ІФТКДІ – ІФТА у 1995–2005рр. випустила понад 500 богословів з чотирьох єпархій УГКЦ (за поділом 1993–2000 рр. – це Івано-Франківської, Коломийсько-Чернівецької, Самбірсько-Дрогобицької та Тернопільсько-Зборівської) [186, с.164]. Абсолютна більшість із них стали священиками УГКЦ. Зокрема, владика Софрон Мудрий за роки свого ординаріату в Івано-Франківській єпархії висвятив, за різними оцінками, від 130 до 160 священиків, з них близько 30 целебсів [181, с. 20-21].

3.4. Вшанування особистості та пам'яті владика Софрона Мудрого

Величезний авторитет владика Софрона Мудрого проявлявся як за його життя, так і в останній час провладу його до Вічності. Про це свідчать факти його вшанування як на державному рівні, так і в середовищі УГКЦ.

Особливим моментом його прижиттєвого пошанування стало перше відзначення у 2008 р. потрійного ювілею владика Софрона Мудрого: 85-річчя

життя, 60-річчя монашества і 50-річчя священства. На урочистості прибув Глава УГКЦ Любомир Гузар. Подячну Літургію очолив сам ювіляр у присутності Глави УГКЦ Любомира Гузара та спів служінні Івано-Франківського єпарха Володимира Війтишина, куріального єпископа Київської архієпархії Діонісія Ляховича, Апостольського візитатора для українців-католиків Італії, Іспанії, Ірландії Гліба Лончини, Стрийського єпарха Юліана Гбура, єпископа-помічника Стрийської єпархії Тараса Сеньківа, Самбірсько-Дрогобицького єпарха Юліана Вороновського, єпископа-помічника Самбірсько-Дрогобицької єпархії Ярослава Приріза, Тернопільсько-Зборівського єпарха Василя Семенюка, Апостольського адміністратора Бучацької єпархії о. Дмитра Григорака, Коломийсько-Чернівецького єпарха Миколая Сімкайла, Донецько-Харківського екзарха Степана Менька, уцького екзарха Йосафата-Олега Говери, Львівського архієпископа-митрополита РКЦ Мечислава Мокшицького та багатьох священників. Того ж дня в Івано-Франківському обласному музично-драматичному театрі імені І. Франка відбулася урочиста академія з нагоди потрійного ювілею владики Софрона Мудрого, ведучими якої стали заслужений журналіст України, композитор і співак Богдан Кучер та актриса театру Галина Баранкевич. Привітання з ювілеєм надійшли також від Папи Бенедикта XVI, архієпископа Івана Юрковича, Патріарха УПЦ КП Філарета (Денисенка), Апостольського адміністратора Мукачівського греко-католицької єпархії єпископа Мілана Шашіка, наукового співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України професора Дмитра Степовика [85, с. 212-213(вставка)].

Невдовзі владику Софрон Мудрий був відзначений нагородами на найвищому державному рівні. Так, 16 січня 2009 р. Президент України Віктор Ющенко нагородив єпископа Софрона Мудрого орденом «За заслуги» III ступеня «за вагомий особистий внесок у справу консолідації українського суспільства, розбудову демократичної, соціальної і правової держави та з нагоди Дня Соборності України». Окрім цього, 30 листопада 2013 року був нагороджений Орденом «За заслуги» II ступеня «за значний особистий внесок у соціально-

економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю» [33; 34, с. 10; 85, с. 212-213(вставка)].

Вдруге відзначення потрійного ювілею – 90-ліття з дня народження, 55-річчя священства владики та 65-ліття його монашого життя – відбулося 27 листопада 2013 р. Того дня Івано-Франківська архієпархія організувала особливе святкування: подячну Літургію в архикатедральному соборі Святого Воскресіння в м. Івано-Франківську очолив Глава УГКЦ Блаженніший Святослав (Шевчук) та Блаженніший Любомир (Гузар), а в обласній філармонії відбулася прем'єра фільму-портрету про життя, покликання і служіння владики Софрона, створеного телестудією «Апостол» до 90-літнього ювілею владики [20].

Загальновідомо, що владика Софрон Мудрий, єпископ-емерит Івано-Франківський, помер в ніч з 30 на 31 жовтня 2014 р. в Івано-Франківську та був похований в крипті Архикатедрального собору Воскресіння Христового у м. Івано-Франківську [33; 34, с. 10].

Журналістка Олена Нечвідова повідомляла: «...Нині (2 листопада) його поховали у крипті Архикатедрального собору Святого Воскресіння в Івано-Франківську. На площу перед Собором зійшлося море людей. Архієрейську літургію очолив Глава УГКЦ Блаженніший Святослав (Шевчук). Годі й казати – греко-католицька громада зазнала великої втрати...» [99].

Цікаво, що тим часом інтернет-часопис «Кредо-Україна» повідомляв дещо іншу версію: «У неділю, 2 листопада, поховали єпископа Софрона Мудрого. Похоронні богослужіння очолив владика Володимир (Війтишин), архієпископ і митрополит Івано-Франківський Української Греко-Католицької Церкви. З ним співслужили чотирнадцять єпископів, серед яких — глава римо-католиків в Україні Львівський митрополит архієпископ Мечислав Мокшицький. Спочиватиме владика Софрон у крипті архикатедрального собору Воскресіння Христового в Івано-Франківську. На завершення Літургії митрополит Володимир звернувся з прощальним словом до всіх присутніх. Він окреслив життєвий шлях владики Софрона, духовну працю і служіння Богові та Його святій Церкві й

Батьківщині Україні. «Сьогодні схиляємо голови перед владикою Софроном, дякуючи за його підтримку та духовну працю», – наголосив єпископ. Промовець відзначив, що владика Софрон до останнього подиху возносив свої молитви за кращу долю України та її розквіт, за мир та Боже благословення. «Він буде біля Господа, благаючи в Нього особливого заступництва над нашою Церквою, народом і державою Україною», – зазначив владика Володимир [19].

15 липня 2015 р. з архіву Івано-Франківської Архієпархії до Національного заповідника «Давній Галич» були передані деякі речі та документи єпископа Софрона Мудрого ЧСВВ, зокрема: Жезл єпископський (кінець ХХ ст.); Євангеліє (1979 р.), яким владика Софрон користувався в часі подорожей, коли служив Божественну Літургію; Чаша Літургійна з написом: «На пам'ять про звершення моєї першої Літургії. Рим 25 грудня 1958 року» (друга половина ХХ ст.); перстень єпископський (кінець ХХ ст.); архієрейський нагрудний знак «Панагія» (кінець ХХ ст.); Дикийрій і Трикийрій; Ложечка Літургійна (друга половина ХХ ст.); Посудина для мира та елею (кінець ХХ ст.); Свідоцтво про народження (повторне), видане 19 березня 1999 р.; Соджорно, або дозвіл на постійне проживання іноземців в Італії (оригінал), видане 22 квітня 1994 р.; Свідоцтво департаменту юстиції США (оригінал), видано 11 листопада 1954 р.; Кодіче фіскале або фінансова картка (оригінал), видане МФІ 27 серпня 1980 р.); відкріпне посвідчення на виборах президента України 31 жовтня 2004 р., видане 20 жовтня 2004 р. за № 0551539; фінансова картка (Італія, 1987 р., № MDRSHR23S27Z127I); годинник наручний (механічний), 1998 р; фотографія «Зустріч президента Віктора Ющенка з архієреями Софроном Мудрим, Володимиром Війтишиним, Миколою Сімкайлом та представниками влади» (початок ХХІ ст.); нагороди єпископа – орден за заслуги III ступеня Мудрого Степана-Василя (Софрона) Григоровича, виданий 16 січня 2009 р.; орден за заслуги II ступеня Мудрого Степана-Василя (Софрона) Григоровича, виданий 30 листопада 2013 р.; нагрудний знак Мудрого Степана-Василя (Софрона) Григоровича «Почесний громадянин Золочівського району» (недатовано); Медаль за заслуги перед Прикарпаттям, видана в 2010 р.; Ювілейна медаль Івано-Франківської єпархії присвячена 2000-літтю «Різдва

Христового» 2000 р.; Архієрейські ризи владики; богословські твори єпископа Софрона Мудрого. Усі ці речі та документи владики Софрона Мудрого збережено в окремій експозиції Музею історії Галича Національного заповідника «Давній Галич» [196, с. 134-142].

Для вшанування пам'яті владики Софрона Мудрого було проведено декілька заходів – «вечори пам'яті» та ювілейну конференцію. Так, 27 листопада 2018 р. в Івано-Франківській академії Івана Золотоустого відбулися урочистості з нагоди вшанування пам'яті Владика Софрона Мудрого «Епоха в історії Церкви (до 95-ліття від Дня народження)». В семінарійному храмі під час ранкового Богослужіння було відслужено парастас за упокій душі Владика Софрона Мудрого. Учасникам дійства були представлені фрагменти з фільму «Під покровом Божого Провидіння», тематична експозиція книг з фонду Владика і виставка-інсталяція особистих речей Софрона Мудрого. Основні віхи біографії Владика Софрона Мудрого висвітлила у презентації директор бібліотеки Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого пані Іванна Стрихар. Своїми спогадами про великого українця поділилися Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський Володимир Війтишин, ректор Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, доктор, митрофорний протоієрей Олександр Левицький, колишній ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, академік Віталій Кононенко, колишній голова Івано-Франківського облвиконкому Степан Волковецький, ректор Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, академік Євстахій Крижанівський, професор Нестор Середюк і лікар Роман Петровський, міський голова Івано-Франківська у 1998–2006 рр. Зіновій Шкутяк, міський голова Івано-Франківська у 1994–1998 рр. Богдан Борович, колишній начальник Управління Міністерства внутрішніх справ України в Івано-Франківській області, генерал, Герой України Анатолій Француз, директор Державної організації «Резиденція "Синьогора"» Владислав Ливинець, референт Владика Софрона Мудрого, протоієрей Юрій Козловський, доктор, митрофорний протоієрей Олег Каськів, доктор філософії та мистецтвознавства,

професор Дмитро Степовик. Урочистості супроводжував своїм співом семінарійний хор «Благовіст» [9, с. 444-445].

Для вшанування пам'яті владика Софрона Мудрого як одного з довголітніх ректорів закладів вищої богословської освіти – духовної семінарії й теологічної (богословської) академії у листопаді 2024 р. з ініціативи о. С. Балагури та о. О. Каськіва на фасаді Івано-Франківської духовної семінарії імені священномученика Йосафата УГКЦ було встановлено барельєф, який 5 листопада посвятив Архієпископ і Митрополит Володимир Війтишин. У своєму слові до учасників події владика Володимир Війтишин наголосив, що владика Софрон Мудрий «понад усе любив нашу Українську Греко-Католицьку Церкву, дбав про молодь та всім серцем переймався за нашу Батьківщину-Україну. Найбільшим викликом і водночас фундаментальною працею владика Софрона була розбудова нашої єпархії – духовної семінарії та академії Івана Золотоустого» [див. і порівн.: 15; 18].

Цікавими є оцінки сучасниками та, особливо, дослідниками постаті владика Софрона Мудрого, його ролі в історії Церкви та всієї України. Так, доктор політичних наук Іван Монолатій свого часу, після похорону владика 2014 р., в одному інтерв'ю відзначив, що владика Софрон Мудрий – це «жива легенда Української Греко-Католицької Церкви. Це людина високого інтелектуального гатунку, яка ставила інтелект на службу Церкві та Україні. Вважаю, що з часом УГКЦ та вся громада відчують цей вакуум. Він був одним з небагатьох богословів старої галицької традиції, що разом з Церквою пройшов увесь шлях поневірянь, заборон, переслідувань, катакомбної Церкви. Він був достойним репрезентантом УГКЦ за кордоном та перед Апостольським Престолом. Його постать завжди залишатиметься об'єктом наслідування вірними та науковцями», – стверджує [цит. за: 33; порівн.: 99].

Подібної думки дотримуються й відомі українські релігіє знавці А. Колодний та Л. Филипович, які вважають, що владика Софрон Мудрий як людина є «для багатьох – символ християнськості українця і українськості християнина» [207, с. 70]. Далі оцінюючи його роль в історії, дослідники

відзначили: «Софрона Мудрого вважають живою легендою Української Греко-Католицької Церкви. Людина високого інтелектуального гатунку, різноманітних талантів, унікальних комунікаційних здібностей, яка поставила свій інтелект і креативність на службу Богові, Церкві та Україні. Він достойно представляв християнську Україну в світі, і християнський світ в Україні...» [207, с. 75-76].

Таким чином, відповідна оцінка історичної ролі владика Софрона Мудрого, здійснена його сучасниками, актуалізує значною мірою суспільний запит та науковий інтерес щодо дослідження та популяризації його життєпису. Очевидно, його багатогранна діяльність, частково описана в даній роботі, потребуватиме ще значної прискіпливої уваги наступних поколінь дослідників.

РОЗДІЛ 4.

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ГУРТКОВІЙ РОБОТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Владика Софрон Мудрий свого часу сказав фразу, що стала «крилатою», тобто популярною: «Вчорашній день вже не мій. Завтрашній день ще не мій. Але нинішній день мій. Отже, кожний нинішній день стараюся проживати всю повноту злуки з Богом, з Його святою волею і, де можливо, творити добро й уникати зла. Це філософія мого життя» [цит. за: 33]. Ця настанова Софрона Мудрого може стати добрим дороговказом і в освітньому, й у виховному процесі як на рівні загальної середньої освіти, так і на рівні професійної та вищої освіти.

Водночас біографія владика Софрона Мудрого може стати одним із добрих прикладів для формування стійкої життєвої стратегії особистості в умовах складних історичних катаклізмів, що спирається не стільки на внутрішні сили людини, скільки на допомогу вищої сили – Божого Провидіння. Цей релігійний ідеал в сучасному суспільстві, звичайно ж, може бути неоднозначно трактований прихильниками атеїзму чи неоліберальних ідеологій, однак, на нашу думку, не повинен бути відкинений, а навпаки – прийнятий в сучасному демократичному світі як одна із моделей виховання та побудови моделі соціальної поведінки людини, а відтак може використовуватися в освітньому та виховному процесі у закладах загальної середньої, професійної та вищої освіти України.

В освітньому процесі закладу загальної середньої освіти життєпис владика Софрона Мудрого може бути використаний, звичайно ж, передусім на уроках з предметів духовно-морального спрямування (таких як «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі» тощо), частка викладання яких в Україні є достатньо вагомою (в межах 27 % станом на 2023 р. [120]). Разом з тим значний фактологічний матеріал з біографії владика буде корисним додатковим ілюстративним матеріалом також на уроках з предмету «Історія України». Зрештою, на нашу думку, застосування методологічних підходів

дослідження саме історичної науки до життя та діяльності владики Софрона Мудрого дозволить достатньою мірою досягнути максимально позитивного ефекту в освітньому процесі. Метод актуалізації, зокрема, дозволить показати чимало подій з біографії владики Софрона Мудрого, які набувають сьогодні, в умовах сучасної російсько-української війни (з 2014 р.), нового «прочитання» та «педагогічного ефекту» у процесі формування засобами історичної освіти моральних якостей юного громадянина України.

В сучасних умовах розвиток шкільної історичної освіти в Україні детермінується, очевидно, значною мірою процесами становлення української нації в умовах війни РФ проти України та продовження курсу на інтеграцію України до Європейського Союзу і НАТО. У цьому контексті продовження освітньої реформи на рівні загальної середньої освіти через модель «Нової української школи» (далі – НУШ), звичайно ж, потребує особливої уваги як з боку держави, так і громадянського суспільства, адже саме в школі закладаються та кристалізуються базові духовно-моральні цінності, світогляд і життєва стратегія нового покоління громадян України [257, с. 5].

Характерною рисою НУШ є націленість на формування «інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини», тому змінилася сама «філософія освітнього процесу», адже «замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть компетентностей», інакше кажучи, поступово «формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті» [258]. Слід зауважити, що вивчення історії в школі відтепер забезпечуватиме формування щонайменше двох із десяти ключових компетентностей Нової української школи, – це, по-перше, соціальна та громадянська компетентності, суть якої полягає у виробленні усіх форм поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі, уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів, мати повагу до закону, дотримуватися прав людини і підтримка

соціокультурного різноманіття; по-друге, обізнаність та самовираження у сфері культури, що, зокрема, передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших [257, с. 12].

Про важливість громадянської компетентності в процесі вивчення історії України свідчать, зокрема, дискусії на рівні громадянського суспільства в соціальних мережах навколо питання необхідності збереження в Національному мультипредметному тесті (НМТ) 2023 року предмету історії України. У ході цих дискусій та обговорень, незважаючи на політичні уподобання учасників, висловлювалася цікава думка про те, що за 30-літній період незалежності України саме вивчення в загальноосвітніх школах предмету історії України сприяло формуванню нового покоління українців, які сьогодні готові відстоювати її незалежність передусім на фронті новітньої російсько-української війни, а отже, виступають активними громадянами України, які продовжують утверджувати українську націю. Крім того, в ході одного з опитувань освітян Рівного і Черкас, проведених у вересні 2023 р. співробітниками порталу «Нова українська школа», більшість учасників погодились, що «знання історії необхідне, аби гідно будувати майбутнє незалежної України» [255].

Поетапна реалізація з 2017 р. освітньої реформи Нової української школи сприятиме поступовому впровадженню компетентнісного підходу до вивчення історії України. Для цього поетапно затверджуються Міністерством освіти і науки України модельні навчальні програми з історії України та громадянської освіти для учнів 5–12 класів закладів загальної середньої освіти, в яких подається передусім детальний перелік очікуваних результатів навчання (базові знання, розуміння, уміння, ставлення), приблизний зміст навчально-пізнавальної діяльності (орієнтовний перелік питань до «інтегрованих» тем) та види навчальної діяльності (форми і методи навчання) [254; 248].

Традиційною формою організації навчання учнів школи є класно-урочна система, що передбачає наявність двох елементів: першого – це класу, тобто групи учнів постійного складу, які мають однаковий вік і навчаються за однією

програмою; другого – це уроку, тобто заняття, яке проводить учитель в школі, що має однакову тривалість, проводиться за розкладом і дозволяє виконувати навчальну програму [260, с. 152].

Крім традиційної класно-урочної системи, в навчальному процесі закладу загальної середньої освіти часто використовуються інші форми навчальної роботи, такі як шкільна лекція, семінар, консультація, колоквиум, залік, а також різні форми позакласної роботи – позакласне читання, реферати, диспути, ігри, конференції, створення музею, екскурсія, історичний гурток, історико-краєзнавче товариство [260, с. 169-183].

З метою адаптації до освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти матеріалів даної дипломної роботи на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 014.03 «Середня освіта (Історія)», присвяченої проблемі громадської та релігійної діяльності владики Софрона Мудрого, проведемо детальніший аналіз основних результатів дослідження та методик їх використання в класно-урочній та позакласній роботі під час вивчення предмету «Історія України» у 10-му та 11-му класах закладу загальної середньої освіти.

Методичною основою для аналізу можливостей використання результатів дослідження дипломної роботи в класно-урочній навчальній роботі у процесі організації вивчення предмету «Історія України» у 10-му та 11-му класах закладу загальної середньої освіти обрано декілька затверджених Міністерством освіти і науки України та рекомендованих до використання підручників. При цьому слід враховувати наступні періоди життя та діяльності владики Софрона Мудрого: його дитячі роки (1923–1939 рр.), що проходили в період між Першою та Другою світовими війнами; юнацькі роки (1939–1944 рр.), що співпадають із періодом Другої світової війни; період становлення особистості через здобуття вищої освіти та формування «професійної кар'єри» в умовах еміграції (1944–1955 рр.); діяльність в «римський» період (1955–1994 рр.); діяльність на батьківщині в незалежній Україні (1994–2014 рр.). Фактологічний матеріал із дослідження кожного із цих періодів у біографії владики Софрона Мудрого допоможе

проілюструвати окремі тези у процесі вивчення відповідних тем з предмету «Історія України», що охоплюють хронологічні рамки 1920-х–2010-х рр.

Так, у процесі вивчення предмету «Історія України» у 10-му класі окремі факти з дипломної роботи можна використати під час занять на теми із розділів «Західноукраїнські землі в міжвоєнний період» та «Україна в роки Другої світової війни» [249, с. 181-190, 208-227]. Так, під час вивчення міжвоєнного періоду, аналізуючи тези про полонізацію системи освіти, зокрема, внаслідок закону 1924 р. про утраквістичні (двомовні) школи та формування мережі народних шкіл [249, с. 183-184], очевидно, як ілюстративний приклад можна згадати факти про навчання Степана-Василя (Софрона) Мудрого у народній 7-річній школі під проводом філії Українського педагогічного товариства «Рідна школа» у м. Золочів, про значний виховний вплив на нього вчителів релігії (катехитів) у школі та монахів місцевого монастиря Чину святого Василя Великого, їхню роль у формуванні національної та релігійної ідентичності особистості [див.: 85, с. 58]. У процесі вивчення періоду Другої світової війни, наприклад, характеризуючи втрати населення України у 1941–1945 рр., зокрема, згадують про частину людей, які були вивезені до Німеччини та не повернулися в Україну [249, с. 247]. На основі дослідження біографії владики Софрона Мудрого, який також був вивезений до Німеччини та згодом емігрував до США, варто детальніше проаналізувати його мотивацію щодо «неповернення» до СРСР (його високий рівень національної та релігійної ідентичності, що міг спричинити репресивні дії органів радянської влади), а відтак показати як приклад формування ним нової життєвої стратегії в період суспільно-політичних трансформацій, яка не тільки не виключила, але й навпаки – зміцнила й утвердила особисту національну ідентичність як українця та греко-католика [див. і порівн.: 85, с. 16-20].

Вивчення предмету «Історія України» в 11-му класі передбачає, зокрема, розгляд таких тем як «Радянська західноукраїнських земель», «Культурне і духовне життя в Україні наприкінці 1950-х – у першій половині 1960-х рр.» та, врешті, «Культурне та релігійне життя» в період сучасної «нової України» [250, с. 22-32, 62-71, 225-236]. Наприклад, у процесі вивчення теми про радянську

західноукраїнських земель, аналізуючи питання насильної ліквідації УГКЦ 1945–1946 рр., однією з ключових постатей якої став репресований митрополит Йосиф Сліпий [250, с. 23-25, 69-70], варто вказати, що майбутній влади́ка Софрон Мудрий деякий час був особистим секретарем митрополита Йосифа Сліпого після його звільнення із заслання та виїзду до Риму 1963 р., а сам Йосиф Сліпий був частим гостем в Українській Папській колегії святого Йосафата, довголітнім ректором якої був о. Софрон Мудрий [порівн.: 85, с. 47; 79, с. 76-78; 33; 99]. Під час розгляду культурного та релігійного життя сучасної України [250, с. 234-235], очевидно, недостатньою є коротка констатація існування УГКЦ, відтак варто звернути увагу на відродження після легалізації 1989 р. та активний розвиток структур УГКЦ, виокремити місце в ній Івано-Франківської єпархії (нині архієпархії та митрополії), яку свого часу, упродовж 1997–2004 рр., очолював єпископ Софрон Мудрий; не менш корисним при аналізі розвитку освіти в Україні за роки незалежності буде також короткий огляд тенденцій становлення та розвитку богословської освіти УГКЦ й інших конфесій в Україні взагалі й зокрема на прикладі Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту (згодом – теологічної академії, богословського університету, нині – Івано-Франківської академії Івана Золотоустого) під проводом влади́ки Софрона Мудрого [порівн.: 181, с. 18; 33; 34, с. 9].

Значний фактологічний матеріал дипломної роботи, присвяченої проблемі громадської та релігійної діяльності влади́ки Софрона Мудрого, можна використати також під час організації гурткової історико-краєзнавчої роботи вчителя історії як з учнями закладу загальної середньої освіти, так й зі студентами закладу вищої освіти [див., наприклад: 208, с. 92-96]. Одним із напрямів гурткової історико-краєзнавчої роботи може бути дослідження життєписів та діяльності відомих церковних діячів, до яких, звичайно ж, зараховуємо і влади́ку Софрона Мудрого. Дослідження його біографії, окремі життєві події в якій показують його взаємозв'язок із багатьма священиками та громадськими діячами, на нашу думку, може спонукати учнів до зацікавлення та започаткування дослідження власних родоводів, формування родовідного дерева, збору усно-історичних свідчень. При

цьому учасникам історико-краєзнавчого гуртка слід враховувати, що, як зазначає О. Єгрешій, «...поява генеалогічного проєкту є результатом проведеної кропіткої попередньої роботи, а якість і точність складання родоводу значною мірою залежать від збору потрібного фактичного матеріалу, до якого варто дуже педантично підходити. Генеалогічне дослідження доцільно розподілити на такі умовні етапи: збір матеріалу, систематизація матеріалу, репрезентація матеріалу» [див.: 245, с. 70-73].

Організація роботи шкільного історичного гуртка стане добрим засобом для використання інших форм і методів навчальної роботи, проведення екскурсійної діяльності тощо. Одним із елементів освітнього та виховного процесу може бути виконання та захист в рамках діяльності обласних територіальних відділень Малої академії наук України учнівської конкурсної науково-дослідної роботи за обраною темою [детальніше див.: 259, с. 68-79]. Для виконання такої учнівської конкурсної науково-дослідної роботи може бути обрано й життєпис владика Софрона Мудрого.

Окремої уваги у процесі виховної роботи за матеріалами дипломної роботи заслуговує екскурсія до Музею історії Галича Національного заповідника «Давній Галич» в с. Кринос Івано-Франківської області, де знаходяться експозиція про владика Софрона Мудрого [196], що можна використовувати з освітньо-пізнавальною та духовно-культурною метою.

Таким чином, використання матеріалів дипломної роботи, присвяченої проблемі громадської та релігійної діяльності владика Софрона Мудрого, сприятиме формуванню в учнів закладу загальної середньої освіти як загальних компетентностей – громадянської та соціальної, так і предметних компетентностей – хронологічної, просторово-предметної, інформаційної, логічної та аксіологічної. Це, в свою чергу, допоможе підготувати учнів до вибору життєвого шляху, прийняття відповідальних рішень в приватному та публічному житті, а отже, сформувати людину і громадянина.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження проблеми громадсько-культурної та релігійної діяльності єпископа Софрона Мудрого ми дійшли таких висновків.

Дослідження життя та діяльності владики Софрона Мудрого необхідно проводити на основі детального аналізу історіографічних та історичних джерел, порівняння здобутих наукових фактів і синтезу нового нарративу біографії церковного і громадського діяча сучасності. На сьогодні, у другій декаді XXI ст., дослідження життя та діяльності владики Софрона Мудрого, очевидно, перебуває на початковій стадії, коли корпус історіографічних джерел, що розкривають його біографію в цілому чи її окремі аспекти, лише перебуває на стадії формування, а окремі праці певною мірою можна відносити однаково як до історіографічних (в значенні наукових досліджень), так і до історичних джерел (з відповідною родово-видовою класифікацією).

Історіографічний аналіз проблеми громадсько-культурної та релігійної діяльності єпископа Софрона Мудрого можна провести за двома підходами: перший передбачає «послідовний хронологічний» аналіз історіографії із можливим врахуванням різних історіографічних напрямів і наукових шкіл, другий – за «принципом конуса» – дозволяє «вписати» досліджувану проблему в ширший контекст більш загальної наукової проблеми, а відтак поступово проаналізувати її від «вищого» загального рівня до «середнього» рівня, а далі – до «нижчого», більш конкретного рівня, на якому розкриваються окремі аспекти досліджуваної проблеми.

Відповідно до традиційного «послідовно хронологічного» підходу, історіографію життя та діяльності владики Софрона Мудрого на сучасному етапі (у 2024 році), враховуючи найбільш відомі короткі варіанти його біографії, можна умовно поділити на три періоди, умовно датовані за основним періодами його активного суспільного життя: перший – 1960–1994 рр.; другий – 1994–2014 рр.; третій – з 2014 р.

Використовуючи «принцип конуса» до історіографічного аналізу проблеми життєпису владики, необхідно виокремити таких три рівні. На першому рівні можна виокремити дослідження, присвячені історичній ролі УГКЦ в становленні української нації та розбудові Української держави, в яких тією чи іншою мірою згадано особу Софрона Мудрого. Аналізуючи «другий рівень» історіографічних джерел до проблеми, мусимо визнати, що формуванню цілісного історичного портрету владики Софрона Мудрого на початку XXI ст. не було присвячено жодної наукової праці. Єдиним винятком стала його офіційна біографія. Особливо прискіпливого аналізу заслуговують історіографічні джерела «третього рівня», тобто ті дослідження, котрі присвячені різним аспектам життя та діяльності владики Софрона Мудрого, від його народження і здобуття освіти до продовження освіти і діяльності в діаспорі та завершення земного шляху в Україні. Суттєвим успіхом у дослідженні життя та діяльності владики Софрона Мудрого стала вже вище згадувана Міжнародна науково-практична конференція, присвячена ювілею 100-ліття з дня народження ієрарха, проведена у листопаді 2023 р. в Івано-Франківській академії Івана Золотоустого, за результатами якої опубліковано серію наукових статей, які розкривають як «білі плями» та основні життєві етапи в біографії владики, так і розширюють наукові уявлення про різноманітні напрямки його діяльності.

У нашому дослідженні життя та діяльності владики Софрона Мудрого спробуємо не тільки спиратися на актуалізовані історіографічні (та історичні джерела, але й виявити та залучити до наукового обігу деякі нові історичні джерела. Найбільш прийнятною та найчастіше вживаною є родово-видова класифікація історичних джерел, яка дозволить нам типологізувати і класифікувати увесь комплекс джерел. Класифікуючи історичні джерела за родово-видовою ознакою, проаналізовано основні групи актуалізованих і потенційних джерел, що допоможуть висвітлити основні етапи життєвого шляху та діяльності владики Софрона Мудрого.

Однією з перших груп джерел традиційно вважають актові та діловодні документи. До цієї групи актуалізованих і потенційних джерел необхідно

віднести, зокрема, офіційні записи у парафіяльній метриці народження Степана (Софрона) Мудрого, документи про здобуття середньої освіти у навчальних закладах у м. Золочеві, про прийняття до Чину святого Василя Великого у м. Давсон (штат Нью-Йорк, США), про навчання в декількох університетах – м. Глен-Коув (штат Нью-Йорк, США) і м. Мондер (провінці Альберта, Канада), Папському Григоріанському університеті, Папському Латеранському університеті та Папському Східному інституті в м. Рим (Ватикан, Італія), про призначення Софрона Мудрого віце-ректором, а згодом ректором Української Папської колегії святого Йосафата в м. Рим, про призначення та діяльність ректором Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту, а відтак – Івано-Франківської теологічної академії, про призначення та діяльність протосинкелом, а згодом – єпископом-коадьютором та єпископом-ординарієм Івано-Франківської єпархії УГКЦ, офіційні документи про державні та церковні нагороди отця-доктора та владики Софрона Мудрого, документи Синоду єпископів УГКЦ та Патріаршого Собору УГКЦ.

Другу групу джерел нашого дослідження становлять матеріали періодичних видань, зокрема таких як всеукраїнський греко-католицький часопис «Нова Зоря», друковані та електронні засоби масової інформації як офіційний часопис «Вісник Івано-Франківської Єпархії УГКЦ», офіційний часопис Івано-Франківської обласної ради «Галичина», інформаційні Інтернет-ресурси «Релігійно-інформаційна служба України» тощо.

Тертю групу історичних джерел, що розкривають діяльність владики Софрона Мудрого, є цілий комплекс історіографічно актуалізованих джерел – творів самого релігійного діяча, які, як правило, поділяють на історичні, канонічні та богословські, зокрема гомілетичні (проповідницькі).

Четверту групу історичних джерел, що розкривають біографію владики Софрона Мудрого, складають мемуарні матеріали, зокрема автобіографічна праця владики Софрона Мудрого «Під опікою Божого Провидіння» (2008 р.). Зважаючи на незначну рівновіддаленість в часі, можемо констатувати незначну кількість опублікованих спогадів сучасників про владика Софрона Мудрого.

Окрему п'яту специфічну групу історичних джерел складають фото, кіно й аудіо документи, зокрема, колекції опублікованих та неопублікованих фотографій, понад 150 релігійних аудіокасет, грамплатівок, відеофільмів, аудіозаписи зі спогадами та духовними настановами владики, документальний фільм про владика Софрона Мудрого «Під покровом Божого Провидіння» (2014 р.).

До шостої специфічної групи історичних джерел належать речові джерела, до яких відносимо, зокрема, експозицію речей владики Софрона Мудрого у фондах Національного заповідника «Давній Галич» (з 2015 р.), барельєф на фасаді Івано-Франківської духовної семінарії імені священномученика Йосафата УГКЦ (2024 р.).

Таким чином, комплекс історичних джерел, який умовно поділено на шість груп, сприятиме об'єктивному і повному висвітленню життєпису та діяльності владики Софрона Мудрого.

Наукове дослідження біографії владики Софрона Мудрого, звичайно ж, потребує застосування відповідного методологічного інструментарію головним чином історичної науки, що, за необхідності розкриття окремих питань, може поєднуватися на основі міждисциплінарного підходу із деякими спеціальними (конкретно-науковими) методами таких наукових спеціальностей як релігієзнавство та богослов'я. Зокрема, використання методу біографістики дозволило окреслити основні анкетні дані про Софрона Мудрого (від народження до смерті, з врахуванням усіх необхідних елементів біографічної довідки енциклопедичного характеру), а застосування просопографічного методу допомогло детально реконструювати життєвий шлях владики, з'ясувати взаємовпливи соціального середовища на його особистість і навпаки, показати його роль у розвитку богословської освіти УГКЦ в Римі та в Україні, розбудові структур Івано-Франківської єпархії УГКЦ, формуванні екуменічного діалогу на місцевому та всеукраїнському рівнях, виробленні нової моделі державно-церковних відносин на регіональному рівні.

Життєвий шлях владики Софрона Мудрого можна поділити на декілька періодів, детермінантами яких виступають як внутрішні особисті обставини і соціальні мотиви, так і зовнішні фактори – суспільно-політичні події, що значною мірою визначали історичне тло та конкретні умови буття особистості. Відтак, перший, ранній період його життя Софрона Мудрого (1923–1944), що включає його дитячі та юнацькі роки, проходив спершу у Східній Галичині в складі Польської Другої Речі Посполитої, потім – в умовах першої радянської та німецької окупації під час Другої світової війни. Другий період його життя (1944–1955) розпочався на еміграції спершу в Німеччині, а потім в США, де він здобув освіту і звершив духовне покликання. Третій період життя Софрона Мудрого (1955–1994) пов'язаний із тривалим побутом у «Вічному місті» Римі, де він продовжив богословську освіту, а відтак провадив свою наукову, навчально-виховну та пасторальну діяльність. Четвертий період у його житті розпочався із поверненням у 1994 р. на батьківщину, в рідну Україну, де він у м. Івано-Франківську провів останні роки свого земного буття.

Родинне виховання у дитячому віці стало «першою школою життя» для Степана-Василя Мудрого. На формування світогляду й особистості Степана-Василя Мудрого у дитячому та юнацькому віці, окрім родинного середовища, значний вплив справляли і місцеві священники у м. Золочеві, які духовно опікувалися дітьми у дитсадочку та місцевих школах, тобто парох, його помічники-співробітники і катехити, зокрема, о. Степан Юрик (1864–1937), «хреститель» о. Василь Богонюк (1894–1960), о. Микола Стецишин (1894–1944?), о. Юліан Микитин (1902–1979). Найбільший вплив на духовні пошуки Степана-Василя Мудрого та вибір ним богопосвяченого життя вплинули саме отці-василіяни о. Макарій Розумійко, о. Онисим Шуплат, о. Йосафат Федорик, о. Володимир (Григорій) Ковалик (1910–1993).

Із початком Другої світової війни 1 вересня 1939 р. у житті Степана-Василя Мудрого наступив переломний момент у становленні його світогляду та духовних пошуках, викликаний змінами суспільно-політичної ситуації. Такими факторами, зокрема, була загроза вивезення родини на Схід у 1941 р., «незабутня перша

зустріч з червоноармійцями» 1940 р., поховання майже 900 жертв, розстріляних співробітниками радянських органів НКВС у в'язниці м. Золочева.

У період німецької окупації юний Степан-Василь Мудрий спершу знову вирішив вступити до новіціату Отців Василіян, але потім продовжив здобувати освіту, у 1942 р. вступив у середню електротехнічну школу в м. Золочеві та продовжував плекати християнське духовне життя під проводом катехита цієї школи о. Юліана Микитина, а також василіян о. Омеляна Шуплата (1907–1985), о. Йосафата Федорика (1897–1979) і брата Павла Плетенецького (1906–1993). У липні 1944 р. юний Степан-Василь Мудрий прийняв доленосне рішення – емігрувати на Захід.

Шлях на еміграцію до Німеччини Степана Мудрого у 1944 р. був доволі складним і непередбачуваним, зважаючи на воєнні обставини. Емігруючи спершу до Австрії, згодом перейшов до Німеччини, де у таборі м. Аугсбурга Степан Мудрий перебував упродовж 1945–1949 рр. Упродовж 1946–1948 рр. Степан-Василь Мудрий продовжив навчання в таборовому електро-інженерному інституті, який був апробований федеральним міністерством освіти Баварії.

Однак саме в цей період Степан-Василь Мудрий відчув духовне покликання та вирішив знову, як раніше в Галичині, спробувати вступити до новіціату Отців Василіян. На початку лютого 1949 р. Степан Мудрий вирушив у подорож до США. Уже 18 лютого 1949 р. Степан-Василь Мудрий вступив до монастиря отців Василіян у м. Давсон, штат Пенсильванія, США.

Упродовж 1950–1951 навчального року брат Степан Мудрий розпочинає вивчати філософію та богослов'я у монастирі Василіян м. Глен-Коув (штат Нью-Йорк, США), у 1951–1952 навчальному році продовжує студії на рівні схоластики у монастирі Василіян у м. Мондер (провінція Альберта, Канада), відтак знову повернувся до студій у монастирі м. Глен-Коув, де навчався упродовж 1952–1954 навчальних років. Відтак, 11 листопада 1954 р. Степан-Василь Мудрий здобув громадянство США, а 14 січня 1955 р. у парафіяльній церкві св. Юра прийняв вічні обіти у Чині святого Василя Великого і взяв собі чернече ім'я Софрон. Визначний вплив на становлення його особистості в цей, «американський» період

життя (1949–1955) справили передусім його наставники і вчителі у Василянському Чині – духівник новіціату о. Інокентій Лотоцький, протоархимандрит Чину о. Тит Галущинський, викладачі філософсько-богословських студій о. Василь Ваврик, о. Михайло Ваврик, о. Севастіян Сабол, о. Юліан Катрій. Зберігаючи на еміграції свою українську національну ідентичність, Софрон Мудрий надав перевагу релігійній ідентичності українського греко-католика і надалі спрямував свої сили на служіння Богові, Церкві та українському народові саме як монах Василянського Чину.

У серпні 1955 р. розпочинається «римський» період життя Софрона Мудрого, брата василіянина. Тут у Римі визначальний вплив на Софрона Мудрого справив тогочасний протархимандрит Чину Василін у 1953–1963 рр. о. Павло Миськів (1911–1984), який скеровував його освітню і духовну формацію як богослова.

Упродовж 1955–1958 рр. брат василіянин Софрон Мудрий пройшов навчання на богословському факультеті Папського Григоріанського університету в м. Рим (Італія), яке завершив на основі дипломної праці здобуттям ступеня магістра-ліценціата з богослов'я. у 35-річному віці брат Софрон Мудрий ЧСВВ отримав 25 грудня 1958 р. Таїнство Священства з рук єпископа Івана Бучка (1891–1974). У 1959 р. о. Софрон Мудрий розпочав студії римського та канонічного права у Папському Латеранському університеті у м. Рим, а невдовзі, у 1960 р., він отримав додаткові обов'язки – віце-ректора Української Папської колегії святого Йосафата та ведучого програм Української секції Ватиканського радіо

У 1963 р. о. Софрон Мудрий завершив поглиблені студії «церковно-правничих предметів» у Латеранському університеті захистом докторської дисертації з римського і канонічного права. Відтак, у 1966–1968 рр. о. Софрон продовжив навчання у Папському Східному інституті, де отримав ступінь ліценціата з східного канонічного права.

У жовтні 1960 р. о. Софрон Мудрий, окрім церковно-правничих студій, отримав додаткові обов'язки віце-ректора Української Папської колегії святого Йосафата. У 1974 р. о. Софрон Мудрий був призначений ректором Української

Папської колегії св. Йосафата в Римі, й ці обов'язки виконував до 1994 р., коли повернувся в Україну. З 1965 до 1994 року працював в українській службі «Радіо Ватикан». Його радіопроповіді підтримували дух українців по всьому світу, а найбільше в атеїстичній радянській Україні. Упродовж 1968–1994 навчальних років о. Софрон Мудрий систематично викладав джерела права у Папському Східному інституті. Завдяки цьому він був залучений упродовж 1971–1991 рр. до роботи Комісії для підготовки Кодексу канонів Східних Церков.

На 71-му році життя преосвященний Софрон Мудрий повернувся в Україну, де у 1994 році очолив Івано-Франківський теологічний інститут, який завдяки його зусиллям у 2000 р. піднявся до рівня теологічної академії.

6 листопада 1995 року призначений протосинкелом Івано-Франківської єпархії. 2 березня 1996 року отримав призначення на єпископа-коад'ютора Івано-Франківської єпархії, а 12 травня 1996 року відбулася єпископська хіротонія в катедральному соборі Воскресіння Христового м. Івано-Франківська. 22 грудня 1997 року відбулася інтронізація нового єпарха Софрона Мудрого, ЧСВВ, на місце емеритованого владика Софрона Дмитерка, ЧСВВ.

Владика добився повернення будинку під консисторію, розбудував єпископську резиденцію. Всього за час свого єпископства рукоположив понад 130 священників.

2 червня 2005 року Папа Римський Бенедикт XVI прийняв зречення з уряду за віком єпископа Івано-Франківського владика Софрона Мудрого. Його наступником на престолі Івано-Франківської єпархії УГКЦ став владика Володимир Війтишин.

З 2005 р. продовжував виконувати обов'язки ректора Івано-Франківської теологічної академії, сприяв її розвитку через відповідний добір кадрового складу, організацію якісного освітнього та духовно-формаційного процесу, розширення наукової діяльності викладачів.

Помер 31 жовтня 2014 року в Івано-Франківську. Похований в крипті Архикатедрального собору Воскресіння Христового у м. Івано-Франківську.

Таким чином, можемо констатувати, що владика Софрон Мудрий упродовж свого життя дотримувався християнських цінностей і настанов, образно названі ним «під опікою Божого Провидіння», що стимулювали його активну громадсько-культурну та релігійну діяльність.

Водночас біографія владики Софрона Мудрого може стати одним із добрих прикладів для формування стійкої життєвої стратегії особистості в умовах складних історичних катаклізмів. В освітньому процесі закладу загальної середньої освіти життєпис владики Софрона Мудрого може бути використаний, звичайно ж, передусім на уроках з предметів духовно-морального спрямування (таких як «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі» тощо). Разом з тим значний фактологічний матеріал з біографії владики буде корисним додатковим ілюстративним матеріалом також на уроках з предмету «Історія України». Вважаємо, що використання матеріалів дипломної роботи, присвяченої проблемі громадської та релігійної діяльності владики Софрона Мудрого, сприятиме формуванню в учнів закладу загальної середньої освіти як загальних компетентностей – громадянської та соціальної, так і предметних компетентностей – хронологічної, просторово-предметної, інформаційної, логічної та аксіологічної. Це, в свою чергу, допоможе підготувати учнів до вибору життєвого шляху, прийняття відповідальних рішень в приватному та публічному житті, а отже, сформувати людину і громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Неопубліковані матеріали

1. Державний архів Львівської області. Фонд 1262 (Навчальні заклади львівського шкільного округу. Об'єднаний фонд). Опис 168 (Державна гімназія імені Яна Собеського у м. Золочеві, Тернопільського воєводства, 1914–1938 pp.). 7 справ. URL: <https://e.archivelviv.gov.ua/inventories/1241/?Limit=10&Page=1> (дата звернення: 05.11.2024).
2. Іменні фонди: Іменний фонд Єпископа Софрона Мудрого. *Наукова бібліотека ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*. URL: http://lib.pnu.edu.ua/fondu_name.php (дата звернення: 05.11.2024).
3. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Фонд 179 (Кураторія львівського шкільного округу, м. Львів). Описи 1, 2, 2а, 3, 4, 4а, 5. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/index5.html> (дата звернення: 05.11.2024).
4. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Фонд 179 (Кураторія львівського шкільного округу, м. Львів). Опис 2. Справа 1260 (Справа про діяльність приватної початкової школи імені М. Шацкевича Українського педагогічного товариства «Рідна школа» в м. Золочів. Статут. Том 1, 1923–1934 pp., 167 арк.); Справа 1261 (Справа про діяльність приватної початкової школи імені М. Шацкевича Українського педагогічного товариства «Рідна школа» в м. Золочів. Статут. Том 2 і останній, 1935–1939 pp., 117 арк.). URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20179%20%D0%BE%D1%80.%202.pdf>.
5. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Фонд 179 (Кураторія львівського шкільного округу, м. Львів). Опис 2а. Справа 1656 (Свідectва успішності учнів початкових шкіл з прізвищами на букву «М», 1902–1939 pp., 127 арк.); Справа 1662 (Річні свідectва учнів державних початкових шкіл, 1921–1939 р., 164 арк.). URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20179%20%D0%BE%D1%80.%202%D0%B0.pdf>.

II. Опубліковані документи

6. Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том III / НТШ. Український архів, т. XXXIX. Редактор-упорядник Ю. Гаєцький. Нью-Йорк – Київ – Івано-Франківськ: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станиславівщини, 2009. 864 с.
7. Апостольські повчання на неділі. Радіопроповіді з Ватикану. Рим, Італія: Видавництво ОО. Василян, 1986. 288 с.
8. Архієпархіальний Вісник. *Івано-Франківська архієпархія УГКЦ*. URL: <https://ugccif.org.ua/visnyk/>.
9. Білоус О. Урочистості з нагоди вшанування пам'яті владики Софрона Мудрого. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана*

- Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія.* 2018. Вип. 12-13. С. 444–445. <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/219>.
10. Біографії єпископів: Владика Софрон (Мудрий), Єпископ-емерит. УГКЦ: веб-архів офіційної сторінки. URL: <https://web.archive.org/web/20140411073221/http://www.ugcc.org.ua/38.0.html> (дата звернення: 30.05.2024).
 11. Блаженніший Святослав привітав учасників конференції про владика Софрона Мудрого. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 27.11.2023. URL: <https://ugcc.ua/data/blazhennishyy-svyatoslav-pryvitav-uchasnykiv-konferentsiy-pro-vladyku-sofrona-mudrogo-3972/> (дата звернення: 11.05.2024).
 12. Бодак В. Владика Софрон Мудрий: «В Україні є мало кандидатів, котрі могли би очолити Церкву» [інтерв'ю для газети «Західний кур'єр», 17 лютого 2011]. *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 19.02.2010. URL: https://risu.ua/vladika-sofron-mudriy-v-ukrajini-ye-malo-kandidativ-kotri-bi-mogli-ocholiti-cerkvu_n45538 (дата звернення: 11.05.2024).
 13. Боечко Ю. Владика Софрон – двічі мудрий: [інтерв'ю]. *Нова Зоря*. 2007. 23 листопада. Ч. 46. С. 4.
 14. В Івано-Франківській духовній семінарії відбулася зустріч Комісії Богословської Освіти і виховання УГКЦ (середа, 19 вересня 2007 року). *Івано-Франківська духовна семінарія УГКЦ*. URL: <http://ifds.org.ua/arhiv/322-ns--si-ni---.html> (дата звернення: 12.05.2024).
 15. В Івано-Франківську відбувся Чин освячення барельєфа владичі Софрону Мудрому. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 06.11.2024. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/v-ivano-frankivsku-vidbuvsya-chyn-osvyachennya-barelefa-vladytsi-sofronu-mudromu-15871/> (дата звернення: 12.11.2024).
 16. В Івано-Франківську відзначили 100-літній ювілей світлої пам'яті владичі Софрона Мудрого. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 29.11.2023. URL: <https://ugcc.ua/data/v-ivano-frankivsku-vidznachyly-100-litniy-yuviley-svitloy-pamyati-vladyky-sofrona-mudrogo-3997/> (дата звернення: 11.05.2024).
 17. В Івано-Франківську відкрили музей владичі Софрона Дмитерка. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 26.10.2020. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/v-ivano-frankivsku-vidkryly-muzey-vladyky-sofrona-dmyterka-4300/> (дата звернення: 12.09.2024).
 18. В Івано-Франківську освятили барельєф Владичі Софрону Мудрому. *Інтернет-ресурс газети «Галичина»*. Дата оновлення: 06.11.2024. URL: <https://galychyna.if.ua/2024/11/06/v-ivano-frankivsku-osvyatili-barelyef-vladitsi-sofronu-mudromu/> (дата звернення: 09.11.2024).
 19. В Івано-Франківську попрощалися з владикою Софроном Мудрим. *CREDO Україна*. Дата оновлення: 03.11.2014. URL: <https://credo.pro/2014/11/125036> (дата звернення: 12.05.2024).
 20. Вислуженому єпископу Івано-Франківської архієпархії УГКЦ Софрону Мудрому сьогодні виповнюється 90 років. *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 27.11.2013. URL: https://risu.ua/visluzhenomu-yepiskopu-ivano-frankivskoji-arhiyeparhiji-ugkc-sofronu-mudromu-sogodni-vipovnyuyetsya-90-rokiv_n65959 (дата звернення: 11.05.2024).

21. Відійшов по вічну нагороду владика Софрон Мудрий, ЧСВВ, довголітній співробітник нашої редакції. *Радіо Ватикан*. Дата оновлення: 31.10.2014. URL: http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2014/10/31/відійшов_по_вічну_нагору_владика_софрон_мудрий,_чсвв,_довголітній/uk-1112971 (дата звернення: 12.05.2024).
22. Вісник Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 2004. Січень, лютий, березень / Друкується з благословення Єпископа Софрона Мудрого, Правлячого Архисерея Івано-Франківської Єпархії УГКЦ. Матеріали, подані Консисторією Івано-Франківської Єпархії УГКЦ, підготував до друку Ю. Трухан під загальним редагуванням о.-мітрата І. Шевчука. Івано-Франківськ, 2004. 88 с.
23. Владика Амвросій Сенишин. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-amvrosiy-senyshyn-3381/> (дата звернення: 11.05.2024).
24. Владика Андрій Сапеляк. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-andriy-sapelyak-433/> (дата звернення: 11.05.2024).
25. Владика Єронім Химій. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-eronim-hymiy-437/> (дата звернення: 11.05.2024).
26. Владика Іван Бучко. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-ivan-buchko-3385/> (дата звернення: 23.09.2024).
27. Владика Іван Хома. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-ivan-homa-444/> (дата звернення: 11.05.2024).
28. Владика Інокентій Лотоцький. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-inokentiy-lototskyu-445/>.
29. Владика Йосиф Мартинець. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-yosyf-martynets-3392/> (дата звернення: 23.09.2024).
30. Владика Максим Германюк. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-maksym-germanyuk-448/> (дата звернення: 11.05.2024).
31. Владика Мирослав Марусин. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-myroslav-marusyn-452/> (дата звернення: 11.05.2024).
32. Владика Роман Даниляк. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-roman-danylyak-470/> (дата звернення: 11.05.2024).
33. Владика Софрон Мудрий. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-sofron-mudryy-472/> (дата звернення: 12.05.2024).
34. Владика Софрон Мудрий: життя і діяльність [офіційний біографічний нарис]. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана*

- Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 6–10. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/417>.*
35. Владика Софрон Мудрий ЧСБВ (27.11.1923–31.10.2014). *Провінція святого Миколая. Василянський Чин святого Йосафата в Україні.* URL: <https://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/istoriya/4116-vladyka-sofron-mudryi-chsvv-27-11-1923-31-10-2014> (дата звернення: 12.05.2024).
 36. Владика Софрон Мудрий. *Золочів.нет.* Дата оновлення: 24.02.2012. URL: <https://zolochiv.net/vladyka-sofron-mudryj/> (дата звернення: 12.05.2024).
 37. Владика Софрон Мудрий: «Люди не є такі дурні. Вони важать, куди вони йдуть». *Агенція новин «Фіртка».* Дата оновлення: 27.09.2013. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/vladika-sofron-mudrij-ludi-ne-e-taki-durni-voni-vazat-kudi-voni-jdut41215> (дата звернення: 12.05.2024).
 38. Владика Софрон Мудрий поділився з Медіа-Центром Львівської Духовної Семінарії Святого Духа думками про блаженнішого Любомира Гузара. *Львівська духовна семінарія Святого Духа: YouTube-канал.* Дата оновлення: 26.02.2013. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6Gfzxd6PfmC> (дата звернення: 12.05.2024).
 39. «Владика Софрон – муж молитви», – митрополит Володимир поділився спогадами про владика Софрона Мудрого. *Католицький оглядач.* Дата оновлення: 27.11.2018. URL: <http://catholicnews.org.ua/vladika-sofron-muzh-molitvi-mitropolit-volodimir-podilivsya-spogadami-pro-vladiku-sofrona-mudrogo> (дата звернення: 12.05.2024).
 40. Владичі УГКЦ Софроніві (Мудрому) виповнилося 89 років. *Релігійно-інформаційна служба України.* Дата оновлення: 29.11.2012. URL: https://risu.ua/vladici-ugkc-sofronovi-mudromu-vipovnilosya-89-rokiv_n60139 (дата звернення: 11.05.2024).
 41. Вулиця Гарбарська перейменована на Софрона Мудрого. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого.* Дата оновлення: 14.12.2018. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/323-vulytsia-harbarska-pereimenovana-na-sofrona-mudroho.html> (дата звернення: 25.10.2024).
 42. День поминання Преосвященного Владика Софрона Мудрого ЧСБВ – Єпарх Івано-Франківський – (9 років тому). *Eparchia Wroclawsko-Koszalinska Kosciola Grecko-Katolickiego w Polsce.* Дата оновлення: 31.10.2023. URL: https://www.cerkiew.net.pl/z-historii-cerkwi/_den-pominania-preosvyashchennogo-vlady-102/ (дата звернення: 12.05.2024).
 43. Димид М. Сім книг і 1.752 канони. *Патріярхат.* 1984. № 2 (лютий) С. 12. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17d137f7-449e-43b7-b143-0f083dac5d1a/content>.
 44. Днесь. Владика Софрон Мудрий 17.04.2011. *Українська Молитва: YouTube-канал.* Дата оновлення: 13.12.2017. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TgIiHIf9ojA> (дата звернення: 12.05.2024).
 45. Днесь. Владика Софрон Мудрий 13.03.2011. *Українська Молитва: YouTube-канал.* Дата оновлення: 13.12.2017. URL: https://www.youtube.com/watch?v=mETvdar_zRE (дата звернення: 12.05.2024).

46. Днесь. Владика Софрон Мудрий 1.05.2011. *Українська Молитва: YouTube-канал*. Дата оновлення: 13.12.2017. URL: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=S3Q4ygZMfms> (дата звернення: 12.05.2024).
47. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19. Ч. 1. 165 с. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1>.
48. Документи [постанови Синоду єпископів за 1989–2023 роки]. *Синод Єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/library/docs/> (дата звернення: 05.11.2024).
49. Документи Єпархіальних Соборів УГКЦ 2001–2002 рр. – Львів: Секретаріат Патріаршого Собору, 2004. Т. 1. 608 с.
50. Документи Патріаршого Собору УГКЦ. Перша сесія (жовтень 1996 р.). Львів: Свічадо, 1998. XXV+326 с.
51. Єпископ-емерит Софрон Мудрий. *Івано-Франківська єпархія УГКЦ: веб-архів*. Дата оновлення: 11.03.2008. URL: https://web.archive.org/web/20080311060551/http://if-eparchia.org/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=33 (дата звернення: 30.05.2024).
52. Єпископ Софрон Мудрий ЧСВВ: бібліографічний покажчик / укладач І. Пелехатий. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. 72 с.
53. Єпископ Софрон Мудрий ЧСВВ: бібліографічний покажчик друкованих персональних праць (з нагоди 90-літнього ювілею) / укладач І. Пелехатий. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2013. 92 с.
54. З життя Івано-Франківської Єпархії: 13 березня Івано-Франківську Теологічну Академію та семінарію відвідала група з перевірки навчально-виховних закладів УГКЦ, створена Синодом Єпископів Києво-Галицької Митрополії і комісією богословської освіти та виховання. *Нова Зоря*. 2007. 30 березня. Ч. 14. С. 2.
55. Засідання Комісії Богословської освіти та виховання УГКЦ (7 жовтня 2008 р. Б.). *Комісія в справах кадрового забезпечення Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ*. URL: <http://theocom.ugcc.org.ua/component/content/article/1/12.html> (дата звернення: 10.09.2024).
56. Збори ректорів семінарій. *Вісник Івано-Франківської Єпархії УГКЦ*. 2004. липень, серпень, вересень. С. 16-17.
57. Звіт роботи Комісії перед Синодом єпископів Києво-Галицького Архієпископства (14 вересня 2009 р.). *Комісія в справах кадрового забезпечення Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ*. URL: <http://theocom.ugcc.org.ua/component/content/article/1/41.html> (дата звернення: 11.07.2024).
58. *Золочівщина, її минуле і сучасне* / Упорядкував Володимир Болюбаш. Видання Комітету Золочівщини: д-р В. Болюбаш, І. Вжесневська, ред. Б. Гошовський, В. Луцак, о. Ю. Микитин, Я. Петрович, Ю. Сумик, Н. Винницька, д-р Б. Стебельський. Нью-Йорк – Торонто – Канберра: Друкарня Вид-ва Спілки «Гомін України», 1982. 662 с. (НТШ, Укр. архів,

- т. XXV). URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/6363-zolochivshhina-yiyi-minule-i-suchasne/>.
59. Зустріч о. Бориса Гудзяка та вл. Софрона Мудрого (2 січня 2009 року). *Комісія в справах кадрового забезпечення Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ*. URL: <http://theocom.ugcc.org.ua/component/content/article/1/25.html> (дата звернення: 12.06.2024).
60. Історія Архієпархії. *Івано-Франківська Архієпархія УГКЦ*. URL: <https://ugccif.org.ua/istoriia-arkhiieparkhii/>.
61. Історія та сучасність семінарії. *Івано-Франківська духовна семінарія УГКЦ*. URL: <https://ifds.if.ua/istoriia-ta-suchasnist-seminarii/> (дата звернення: 10.11.2024).
62. Історія часопису. *Нова Зоря*. URL: https://novazoria.com.ua/?page_id=82 (дата звернення: 05.11.2024).
63. Кодекс канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II / Авторизований переклад Й.Кобів; Канонічна комісія: о. Протоархимандрит І. Патрило, о. С. Мудрий, о. К. Корчагін і о. Т. Галицький. Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. 472 с.
64. Костюк І. Владика Софрон Мудрий: «Радіо Ватикан дуже багато зробило для розпаду СРСР... У нас було відчуття, що Бог помагає». *Галицький кореспондент*. Дата оновлення: 30.07.2013. URL: <https://gk-press.if.ua/x9626/> (дата звернення: 12.05.2024).
65. Костюк І. Один з найбільших екуменістів держави складає свої єпископські повноваження. *Радіо Свобода*. Дата оновлення: 12.07.2005. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/932459.html> (дата звернення: 12.05.2024).
66. Крайній І. Мудрий у Ватикані [інтерв'ю, 18 лютого 2010]. *Україна молода*. Дата оновлення: 19.02.2010. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1598/161/56329/> (дата звернення: 11.05.2024).
67. Крайній І. Мудрий у Ватикані [інтерв'ю для газети «Україна молода», 18 лютого 2010]. *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 19.02.2010. URL: https://risu.ua/mudriy-u-vatikani_n35177 (дата звернення: 11.05.2024).
68. Молебні до Христа і Богородиці: [Аудіокасети] / організатор вид. о. С. Мудрий; диригент А. Гнатишин; Український Хор Церкви св.Варвари у Відні. Відень: [б.в.], Б.р. 90 хв.
69. Мудрий С. Гомілетика – проповідництво. Короткий нарис історії проповідництва (рукопис для приватного вжитку). Рим: Українська Папська Колегія св. Йосафата, 1975. 98 с.
70. Мудрий С., єп., ЧСВВ. Духовні бесіди. Івано-Франківськ: Видавництво Теологічної Академії, 2002. 125 с.
71. Мудрий С., єп., ЧСВВ. Духовні бесіди: [у 3-х кн.]. Львів: Місіонер, 2012. [Кн. 1]. 168 с.; Кн. 2. 136 с.; Кн. 3. 112 с. URL: <https://missioner.com.ua/catalogue/nashi-vydannia/dukhovnist/>.

72. Мудрий Софрон. Духовні бесіди [у 3-з кн.]. *Слово: інтернет-ресурс*. URL: http://www.god.in.ua/?page_id=21259. (дата звернення: 20.10.2024).
73. Мудрий С. Євхаристійне сопричастя – виклик традиції та сучасності для традиційних церков. *Науковий вісник Івано-Франківської теологічної академії УГКЦ «Добрий Пастир»*. 2007. Вип. 1: Теологія. С. 7–9. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/248>.
74. Мудрий С. Значення Галицької митрополії і Церкви в історії України. *Київська Церква*. 1999. № 2-3. С. 20-22.
75. Мудрий С. Значення Галицької митрополії і Церкви в історії України. *Християнська спадщина Галицько-Волинської держави: ціннісні орієнтири духовного поступу українського народу (присвячується 70-річчю археологічного відкриття і 850-літтю Галицького кафедрального собору)*: Матеріали ювілейної наукової конференції / Редколегія: Остафійчук Б. (голова), Коваль І., Остащук І. та ін. Івано-Франківськ – Галич, 2006. С. 24-28.
76. Мудрий С. Ідентичність Східної Католицької Церкви. В пошуках ідентичності. *Студійні дні в Ниредьгазі / Видання Секретаріату Синоду єпископів УГКЦ*. Львів: Свічадо, 1998. С. 71-76.
77. Мудрий С. Короткий коментар Кодексу канонів Східних Церков: Вибрані титули. Івано-Франківськ: Накладом Івано-Франківської Теологічної Академії, 2002. 581 с.
78. Мудрий С. Нагірна проповідь Ісуса Христа. Жовква: Місіонер, 2011. 96 с.
79. Мудрий С. Нарис історії Української Папської колегії св. Йосафата в Римі. Рим: Видавництво ОО. Василян, 1984. 197 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18019/file.pdf>.
80. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. Рим: Вид-во ЧСВВ, 1990. 404 с.
81. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. Рим – Львів: Видавництво ЧСВВ, 1995. 404 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Mudryi_Sofron/Narys_istorii_Tserkvy_v_Ukraini/.
82. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. 2-е [3-є] вид. Івано-Франківськ: Вид-во Івано-Франківського Теологічно-Катехитичного Духовного Інституту, 1999. 528 с.
83. Мудрий С. Нарис Історії Церкви в Україні. 4-те вид. Жовква: Місіонер, 2010. 544 с.
- 83а. Мудрий С. Недільна Благовість. Недільні радіопроповіді з Ватикану Друге видання. Львів: Видавництво Отців Василян, 1996. 300 с.
84. Мудрий С. Перехід на інший обряд / пер. з латин. о. І. Козовика. Львів: Місіонер, 2013. 228 с.
85. Мудрий С. Під опікою Божого Провидіння. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 216 с.
86. Мудрий С. Про сумління людини: Доповідь, виголошена на конференції в Підлютому 17.06.2003 р. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»*. Богослов'я. 2014. Вип. 5. С. 314-317. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/38>.
87. Мудрий С. Публічне право Церкви і конкордати. Жовква: Місіонер, 2011. 192 с.

88. Мудрий С. Слова. Випуск 1. Івано-Франківськ: Видавництво Теологічної Академії, 2002. 168 с.
89. Мудрий С. Слова. Випуск 2. Івано-Франківськ: Видавництво Теологічної Академії, 2004. 216 с.
90. Мудрий С. Слова. Випуск 3. Івано-Франківськ: Видавництво Теологічної Академії, 2008. 352 с.
91. Мудрий С. Слова. Випуск 4. Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківської Теологічної Академії, 2009. 308 с.
92. Мудрий С. Слова. Випуск 5. Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківської Теологічної Академії, 2011. 272 с.
93. Мудрий С. Українська Греко-Католицька Церква у двадцятому столітті: тріумф, трагедія, відродження. *Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ століття*. Збірник науково-теоретичних статей / гол. ред. С. П. Павлюк. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. С. 58-60.
94. Мудрий С. Юридично-канонічний аспект. *В пошуках ідентичності. Документи Східних Католицьких Церков* / гол. ред. владика Ю. Ѓбур, секретар Синоду єпископів УГКЦ. Львів: Свічадо, 2000. С. 49-90.
95. Мудрий С., Делятинський Р. «Це буде знак перемоги Христа над атеїзмом»: Розмова з ректором Івано-Франківської Теологічної Академії, єпископом Софроном Мудрим ЧСВВ. *Нова Зоря: всеукраїнський греко-католицький часопис*. 2011. 20 жовтня. Ч. 23 (899). С. 1, 4. URL: <http://novazorya.if.ua/last/282-this-will-mark-the-victory-of-christ-over-atheism> (дата звернення: 11.04.2024).
96. На Івано-Франківщині відзначають 100-річчя з дня народження владика Софрона Мудрого. *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 27.11.2023. URL: https://risu.ua/na-frankivshchini-vidznachayut-100-richchya-z-dnya-narodzhennya-vladiki-sofrona-mudrogo_n144270 (дата звернення: 11.05.2024).
97. На факультеті психології відбувся круглий стіл на тему «Світоглядні й життєві пріоритети видатних українців: на пошану пам'яті єпископа Івано-Франківського (1997–2005) УГКЦ Софрона Мудрого». *Кафедра філософії, соціології та релігієзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Дата оновлення: 13.11.2024. URL: <https://kfsr.pnu.edu.ua/2024/11/13/na-fakulteti-psykholohii-vidbuvsia-kruhlyj-stil-na-temu-svitohliadni-j-zhyttievi-priorytety-vydatnykh-ukraintsiv-na-poshanu-pam-iaty-iepyskopa-ivano-frankivskoho-1997-2005-uhkts-sofrona-mudroho/> (дата звернення: 14.11.2024).
98. Навчальна програма духовних семінарій України, прийнята на зустрічі Ради ректорів 26 червня 2000 р. *Богословія*. Львів, 2000. Т. 64, кн. 1-4. С. 26-31.
99. Нечвідова О. Софрон Мудрий: Нам належить тільки сьогодні. *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 02.11.2014. URL: https://risu.ua/sofron-mudriy-nam-nalezhit-tilki-sogodni_n71384 (дата звернення: 11.05.2024).
100. Новини: Гості з Риму [14 квітня 1991 р. в Івано-Франківську побували ректор Папської греко-католицької колегії Св. Йосафата о. д-р Софрон

- Мудрий ЧСВВ та Головний економ Римської Василянської Курії о. д-р Северіян Якимішин ЧСВВ]. *Нова Зоря*. 1991. Ч. 5-6 (квітень). С. 8.
101. Отче наш: роздуми над Господньою молитвою / Блаж. кардинал Мирослав Іван Любачівський, архієп. Мирослав Марусин, єп. Софрон Мудрий, єп. Северіян Якимішин, о. Порфірій Підручний. Львів: Місіонер, 1998. 184 с.
 102. Пересильний табір Штрассгоф (Штрасгоф). *Verein Arbeitsgruppe Strasshof*. Дата оновлення: 22.03.2023. URL: <https://www.vas-strasshof.at/пересильний-табір-штрассгоф/> (дата звернення: 02.11.2024).
 103. Помер владика УГКЦ Софрон (Мудрий). *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 31.10.2014. URL: https://risu.ua/pomer-vladika-ugkc-sofron-mudriy_n71370 (дата звернення: 11.05.2024).
 104. Помер владика Софрон Мудрий. *CREDO Україна*. Дата оновлення: 31.10.2014. URL: <https://credo.pro/2014/10/124938> (дата звернення: 12.05.2024).
 105. Помер владика Софрон (Мудрий). *Надвірнянська РДА*. Дата оновлення: 31.10.2014. URL: <https://nadrda.gov.ua/pomer-vladyka-sofron-mudryi/> (дата звернення: 12.05.2024).
 106. Постанови Синоду єпископів УГКЦ 1996 року. Синод єпископів УГКЦ. Дата оновлення: 21.10.1996. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/postanovy-synodu-epyskopiv-ugkts-1996-roku-318/> (дата звернення: 21.10.2024).
 107. Постанови Синоду єпископів УГКЦ 1997 року. Синод єпископів УГКЦ. Дата оновлення: 20.09.1997. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/postanovy-synodu-epyskopiv-ugkts-1997-roku-265/> (дата звернення: 21.10.2024).
 108. Постанови Синоду єпископів УГКЦ 1998 року. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 14.09.1998. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/postanovy-synodu-epyskopiv-ugkts-1998-roku-264/> (дата звернення: 21.10.2024).
 109. Постанови Синоду єпископів УГКЦ 1999 року. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 08.09.1999. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/postanovy-synodu-epyskopiv-ugkts-1999-roku-263/> (дата звернення: 21.10.2024).
 110. Постанови Синоду єпископів УГКЦ 2000 року. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 21.09.2000. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/postanovy-synodu-epyskopiv-ugkts-2000-roku-262/> (дата звернення: 21.10.2024).
 111. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 2005 року. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/postanovy-synodu-pyskopiv-ugkts-2005-roku-203/> (дата звернення: 05.11.2024).
 112. Постанови Сорок шостої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ 13-14 вересня 2009 року Божого. *Офіційні документи УГКЦ*. URL: <https://docs.ugcc.ua/1203/> (дата звернення: 30.10.2024).
 113. Представники Академії взяли участь у круглому столі. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 14.11.2024. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1307-predstavnyky-akademii-vzialy-uchast-u-kruhlomu-stoli.html> (дата звернення: 14.11.2024).
 114. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України № 2834-IX від

- 13 грудня 2022 року. *Верховна Рада України – Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#n442> (дата звернення: 05.11.2024).
115. Святої пам'яті Владика Софрон Мудрий, ЧСВВ, і Радіо Ватикан. *Радіо Ватикан*. Дата оновлення: 31.10.2014. URL: http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2014/10/31/святої_пам'яті_владика_с_офрон_мудрий,_чсвв,_і_радіо_ватикан/ucr-834000 (дата звернення: 12.05.2024).
116. Символ віри. Радіопроповіді з Ватикану. 2-е вид. Львів: Місіонер, 2008. 232 с.
117. Слово Блаженнішого Святослава Шевчука до учасників наукової конференції з міжнародною участю «Життя і діяльність владики Софрона Мудрого». *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 11. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/418>.
118. Софрон Мудрий. *Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. URL: <https://pnu.edu.ua/6248-2/> (дата звернення: 11.07.2024).
119. Сьогодні минає шоста річниця смерті Владика Софрона Мудрого. *Івано-Франківська духовна семінарія ім. свщмч. Йосафата УГКЦ*. Дата оновлення: 31.10.2020. URL: <https://ifds.if.ua/sohodni-mynaie-shosta-richnytsia-smerti-vladyky-sofrona-mudroho/> (дата звернення: 12.05.2024).
120. Терещук Г. 27 % шкіл України мають у програмі уроки духовно-морального спрямування. *Нова українська школа*. Дата оновлення: 27.12.2023. URL: <https://nus.org.ua/news/27-shkil-ukrayiny-mayut-u-programi-uroky-duhovno-moralnogo-spryamuvannya/> (дата звернення: 25.11.2024).
121. Треті роковини смерті владики Софрона Мудрого. *CREDO Україна*. Дата оновлення: 31.10.2017. URL: <https://credo.pro/2017/10/193002> (дата звернення: 12.05.2024).
122. Українська секція Радіо Ватикан святкує 70-літній ювілей. *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 29.03.2010. URL: https://risu.ua/ukrajinska-sekciya-radio-vatikan-svyatkuye-70-litniy-yuviley_n36073 (дата звернення: 11.05.2024).
123. Фільм-портрет «Під покровом Божого Провидіння». *Місія «Апостол»*: YouTube-канал. Дата оновлення: 02.09.2014. URL: https://www.youtube.com/watch?v=sh16Vqz_eVc (дата звернення: 12.05.2024).
124. Шематизм гр.-кат. духовенства Львівської Архієпархії на рік 1924. Річник 72. Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1924. 347 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shematyzm_Lvivskoi_arkhyieparkhii/1924_rik/.
125. Шематизм гр.-кат. духовенства Львівської Архієпархії на рік 1927. Річник LXXIII. Львів: Накладом священичої кооперативи «Власна допомога», 1927. 328 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shematyzm_Lvivskoi_arkhyieparkhii/1927_rik/.
126. Шематизм гр.-кат. духовенства Львівської Архієпархії на рік 1928. Річник LXXIV. Львів: Накладом канцелярії Митрополичої Консисторії, 1928. 138 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shematyzm_Lvivskoi_arkhyieparkhii/1928_rik/.

127. Шематизм гр.-кат. духовенства Львівської Архієпархії на рік 1930. Річник LXXV. Львів: Накладом канцелярії Митрополичої Консисторії, 1930. 164 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shematyzm_Lvivskoi_arkhyieparkhii/1930_rik/.
128. Шематизм гр.-кат. духовенства Львівської Архієпархії на рік 1932/33. Річник LXXVII. Львів: Накладом Митрополичої Консисторії, 1932. XX+242 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shematyzm_Lvivskoi_arkhyieparkhii/1932_rik/.
129. Шематизм духовенства Львівської Архієпархії на рік 1935/36. Львів: Накладом Митрополичої Консисторії, 1935/36. 400 с.
130. Шематизм духовенства Львівської Архієпархії на рік 1938. Львів: Накладом Митрополичої Консисторії, 1938. V+114 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shematyzm_Lvivskoi_arkhyieparkhii/1938_rik/.
131. Шематизм духовенства Української Католицької Церкви в Німеччині / Накладом Апостольської Візитатури українців-католиків в Німеччині. Мюнхен: Кооперативне видавництво «Заграва», 1947. XXVIII+115 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/shematyzm-duhovenstva-ukrayinskoyi-katolyczkoyi-czerkvy-v-nimechchyni-1947/>.
132. Шематизм Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви станом на 10 листопада 1995 року Божого / Надруковано за дорученням Ординарія Івано-Франківського Кир Софрона Дмитерка ЧСВВ. Редагування І. Пелехатий. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківської греко-католицької єпархії, 1995. 160 с.
133. Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 2009 рік / Упорядкував митр. прот. Іван Шевчук, Віц-Канцлер Івано-Франківської Єпархії. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. 128 с.
134. Шематизм Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ на 2019 рік / Відп. за випуск о. ліц. В. Федун. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2019. 320 с.
135. Mudryj S. S., p., OSBM. De transitum ad alium ritum (A byzantino-ucraino ad latinum). Dissertatio historic-iuridica. Ed. 2. Romea: PP. Basiliani, 1973. XXIV+182 s. (Analecta Ordinis S. Basili Magni. Series II. Sectio I: Opera. Vol. XXVI).
136. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 marca 1932 r. «O zmianie granic powiatów kamioneckiego i złoczowskiego w województwie tarnopolskiem». prawo.sejm.gov.pl. *Dziennik Urzędowy*. 1932. Nr. 27. poz. 258. URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1932/s/27/258> (дата звернення: 30.10.2024).

III. Енциклопедичні та довідкові видання

137. Айзенштадт. *Вікіпедія*. URL: <https://w.wiki/CCBX> (дата звернення: 11.05.2024).
138. Баб'як А., о. Головацький Родіон-Роман. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Том 6. URL: <https://esu.com.ua/article-25320>.
139. Василик М. Ковалик Володимир. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень

- НАН України, 2013. Том 13. URL: <https://esu.com.ua/article-8347> (дата звернення: 01.11.2024).
140. Гаврилюк Ю. Команча. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. Том 14. URL: <https://esu.com.ua/article-5836>.
141. Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська теологічна академія УГКЦ. *Енциклопедія Сучасної України*: в 25 томах. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. Т. 11. С. 132. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13416 (дата звернення: 11.04.2024).
142. Делятинський Р. І., Єгрешій О. І. Мудрий Софрон. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Том 22. URL: <https://esu.com.ua/article-69822> (дата звернення: 12.09.2024).
143. Запит на пошук інформації за тегом «Софрон Мудрий». *Інтернет-ресурс газети «Галичина»*. URL: <https://galychyna.if.ua/?s=софрон+мудрий> (дата звернення: 10.11.2024).
144. Запит на пошук інформації за тегом «Софрон Мудрий». *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/sofрон-mudrij_t1595 (дата звернення: 10.11.2024).
145. Запит на пошук інформації за тегом «Софрон Мудрий». *CREDO Україна*. URL: <https://credo.pro/> (дата звернення: 10.11.2024).
146. Запит на пошук інформації за тегом «Софрон Мудрий». *Офіційний медіа ресурс Івано-Франківської Архієпархії Української Греко-Католицької Церкви*. URL: <https://ugccif.org.ua/page/3/?s=Софрон+мудрий> (дата звернення: 10.11.2024).
147. Запит на пошук інформації за тегом «Софрон Мудрий». *Провінція Найсвятішого Спасителя в Україні Василіянського Чину святого Йосафата*. URL: <https://osbm.in.ua/search/?s=софрон+мудрий> (дата звернення: 10.11.2024).
148. Земмерінг (гірськолижний курорт). *Вікіпедія*. URL: <https://w.wiki/CCBe> (дата звернення: 11.05.2024).
149. Зорівчак Р. П. Кобів Йосип Устимович. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. Том 13. URL: <https://esu.com.ua/article-8877>.
150. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник / В. М. Литвин, В. І. Гусев, А. Г. Слюсаренко та ін. Київ: Вища школа, 2002. 430 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0006160>.
151. Йохберг. *Вікіпедія*. URL: <https://w.wiki/CCCa> (дата звернення: 11.05.2024).
152. Кіцбюель. *Вікіпедія*. URL: <https://w.wiki/CCCh> (дата звернення: 11.05.2024).
153. Короткий теологічний словник / К. Рагнер, Г. Форгрімлер; за ред. кир Софрона Мудрого. Львів: Вид-во Львів. полігр. технікуму, 1996. 664 с.
154. Кость С. А., Крив'як Б. М. Назарко Іриней. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський,

- М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Том 22. URL: <https://esu.com.ua/article-71665>.
155. Малий теологічний словник / Джерард О'Коллінз, Едуард Г. Фаруджі; загальна редакція Владики Софрона Мудрого ЧСВВ, ректора ІФТКДІ. Івано-Франківськ: ІФТКДІ, 1997. 448 с.
156. Мишанич О. В. Букатко Гавриїл. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. Том 3. URL: <https://esu.com.ua/article-36641>.
157. Паславський І., Ясь О. Великий Атанасій-Григорій. *Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія* [онлайн]. Київ, Львів: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015. URL: <https://encyclopedia.com.ua/entry-536>.
158. Патрило І.І. ЧСВВ. Джерела і бібліографія історія Української Церкви. Рим, 1975. Т. 1: Джерела. 376 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/7148-patrilo-i-o-dzherela-i-bibliografiya-istoriyi-ukrayinskoyi-tserkvi-t/>.
159. Патрило І.І. ЧСВВ. Джерела і бібліографія історія Української Церкви. Рим, 1988. Т. 2. 330 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/7076-patrilo-i-o-dzherela-i-bibliografiya-istoriyi-ukrayinskoyi-tserkvi-t-2/>.
160. Патрило І.І. ЧСВВ. Джерела і бібліографія історія Української Церкви. Рим, 1995. Т. 3. 323 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/7077-patrilo-i-o-dzherela-i-bibliografiya-istoriyi-ukrayinskoyi-tserkvi-t-3/>.
161. Пошук «Софрон Мудрий». Синод єпископів УГКЦ. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/?q=Софрон+Мудрий> (дата звернення: 10.11.2024).
162. Пустовіт Т. П. Ігор (Губа Іван). *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. Том 11. URL: <https://esu.com.ua/article-13752>.
163. Словник біблійного богослов'я / за ред.: Ксав'є Леон-Дюфура [та ін.]; пер. з фр. Вл. Софрона Мудрого, ЧСВВ. Вид. 2-ге. [Жовква]: Місіонер, 2010. 952 с.
164. Софрон (Мудрий). *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=221695> (дата звернення: 11.07.2024).
165. УГКЦ. Історія. Відродження. Ісповідники віри: до 30-річчя виходу з підпілля Української Греко-Католицької Церкви: бібліографічний покажчик / Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка; уклад. О. Шаран, С. Джоґолик; ред. Г. Горбань; відп. за вип. Л. Бабій. Івано-Франківськ, 2019. 76 с. URL: <https://www.calameo.com/books/002820791faa8c5680919>.
166. Bishop Sofron Stefan Wasyl Mudry, O.S.B.M. †. *The Hierarchy of the Catholic Church*. URL: <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmudry.html> (дата звернення: 11.07.2024).
167. Blażejowskyj D. Historical schematism of the Archeparchy of Lviv (1832–1944). Vol. 1: Administration and Parishes. Lviv: Misioner, 2004. 1004 p.
168. Blażejowskyj D. Historical schematism of the Archeparchy of Lviv (1832–1944). Vol. 2: Clergy and Religious Congregations. Lviv: Misioner, 2004. 570 p.

169. Blažejowskyj D. Historical šematism of the Eparchy of Stanislaviv from its establishment until the outbreak of World War II (1885–1938). Lviv: Misioner, 2002. 450 p. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Blazheiovskyi_Dmytro/Series_II_Sectio_I_Vol_51_Blajejowskyj_D_Historical_ematism_of_the_Eparchy_of_Stanslaviv_from_Its_Es/.
170. Blažejowskyj D. Schematism of the Ukrainian Catholic Church – A Survey of the Church in Diaspora. Rome 1988. 1318 p. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Blazheiovskyi_Dmytro/Series_II_Sectio_I_Vol_45_Blajejowskyj_D_Schematism_of_the_Ukrainian_Catholic_Church_a_Survey_of_the/.
171. Blažejowskyj D. Byzantine Kyivan Rite Students in Pontifical Colleges, and in Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576–1983) / *Analecta OSBM*, series 2, sectio 2, vol. 43. Rome: PP. Basiliani, 1984. 365 p. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Blazheiovskyi_Dmytro/Series_II_Sectio_I_Vol_43_Blajejowskyj_D_Byzantine_Kyivan_Rite_Students_in_Pontifical_Colleges_and_in/.
172. Search Results for: «Софрон Мудрий». *Католицький оглядач*. URL: <https://www.catholicnews.org.ua/?s=софрон+мудрий> (дата звернення: 10.11.2024).
173. Strasshof an der Nordbahn. *Wikipedia*. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Strasshof_an_der_Nordbahn (дата звернення: 02.11.2024).

IV. Монографії і статті

174. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. Івано-Франківськ; Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. 500 с.
175. Бабинський А. Історія УГКЦ за 90 хвилин. Вид. 2-ге, допов. Львів: Свічадо, 2019. 160 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Babynskyi_Anatolii/Istoriia_UHKTs_za_90_khvylyn/.
176. Березко І. В. Кризова ситуація: біфуркація у життєвому сценарії. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Т. 2. Вип. 8. С. 109-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsub_2014_2_8_11.
177. Браславець О. Ю. Правова природа конкордатів та конкордатних угод як специфічної форми публічно-правового договору. *Юридична наука*. 2012. № 2. С. 44-51. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/jnn_2012_2_7.pdf.
178. Василіяни – піонери друкованого слова. Vancouver – BC: Collection —Pillar of Fire, 2001. 17 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7845/file.pdf>.
179. Верменич Я. В. Мікроісторія як проблемне поле соціогуманітарних досліджень. *Український історичний журнал*. 2010. № 4. С. 156-169. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2010/4/12.pdf>.

180. Війтишин В. Владика Софрон Мудрий: науковець, ректор, проповідник, меценат. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 12–21. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.1>.
181. Війтишин В. Івано-Франківська єпархія – митрополія (1989–2011 рр.): етапи відродження та особливості становлення (канонічно-правовий аспект). *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»*. Богослов'я: Збірник наукових праць / Гол. ред. Р. А. Горбань. 2017. Вип. 10-11. С. 9-31. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/121>.
182. Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України: матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції / Редколегія: В. Кононенко, О. Береговський, В. Грабовецький, В. Грещук, М. Лесюк, В. Полек, С. Хороб; відп. за вип. Б. Остафійчук. Івано-Франківськ – Галич: Плай, 1998. 350 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zbirka/Halych_i_Halytska_zemlia_v_derzhavotvorchy_kh_protseakh_Ukrainy_materialy_Mizhnarodnoi_iuvileinoi_na/.
183. Генік Л. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2017–2018. Вип. 7–8. С. 305-326. URL: <https://carpathiansjournal.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/76/2018/11/Любов-Генік.pdf>.
184. Генік С. Віра і Правда в словах і ділах Софрона Мудрого. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.5>.
185. Горбань Р. На сторожі збереження української національно-релігійної ідентичності (філософсько-богословська модель держави єпископа Софрона Мудрого). *State and church: historical, philosophical, and political-legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. S. 75–120. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-460-3-4>.
186. Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська теологічна академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії): Наукове видання. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. 168 с. (Серія наукових видань «Бібліотека Наукового вісника ІФТА «Добрий Пастир», Випуск 1). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Horban_Richard/Ivano-Frankivska_Teolohichna_Akademiia_UHKTs_Tradytsii_ta_stanovlennia_do_125-richchia_Ivano-Frankiv/.
187. Дашкевич Я. Об'єктивне і суб'єктивне в просопографії. *Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України*. Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2011. С. 238-244. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Dashkevych_Yaroslav/Maisternia_istoryka_Dzhereloznavstvo_ta_spetsialni_istorychni_dystsypliny/.
188. Делятинський Р. Відновлення та реорганізація структури Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви (1989–1993).

- Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Збірник наукових праць. Богослов'я /* Гол. ред. Р. А. Горбань. 2015. Вип. 8: до 150-річчя від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. С. 204–233. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/150>.
189. Делятинський Р. Основні тенденції становлення та розвитку богословської освіти в незалежній Україні (на прикладі закладів богословської освіти Української Греко-Католицької Церкви у 1991–2010 рр.). *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2022. Вип. 17. С. 149-198. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.14>.
190. Делятинський Р. Розвиток богословської освіти УГКЦ як засіб реєвангелізації («нової євангелізації») українського суспільства. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/ruslan-delyatinskiy-rozvitok-bogoslovskoj-osviti-ugkc-yak-zasib-reyevangelizaciji-novoji-yevangelizaciji-ukrajinskogo-suspilstva_n59734 (дата звернення: 11.04.2024).
191. Делятинський Р. Українська Греко-Католицька Церква на шляху легалізації, відродження та становлення структури (1989-2005): основні етапи. *Українська греко-католицька церква: історія і сучасність. Матеріали регіональної наукової конференції, присвяченої 30-річчю виходу УГКЦ з підпілля у 1989 році на теренах Делятинщини Надвірнянського Івано-Франківської області /* Ред.-упоряд. Л. Я. Генік. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2019. С. 30-50.
192. Делятинський Р., Гоголь В., П'яста Р. До питання про внесок владики Софрона Мудрого у розвиток богословської освіти і науки Української Греко-Католицької Церкви. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 83–119. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.9>.
193. Деркач В., Котик Т. Національна ідея у творчій спадщині та діяльності владики Софрона Мудрого. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 60–69. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.6>.
194. Димид М. Єпископ Київської Церкви (1589-1891). Львів: ЛБА, Інститут канонічного права, 2000. 248 с.
195. Єгрешій О., Мужик Р. Основні напрямки наукових досліджень владики Софрона Мудрого у ділянці історії Церкви. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 120–130. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.10>.
196. Зінковський Т., Жолоб А. Роль владики Софрона Мудрого у формуванні експозиції історії Церкви в Галичині музею історії Галича. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 137–144. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.11>.

197. Каськів О. Вплив єпископа Софрона Мудрого на видавничу діяльність в Українській Греко-Католицькій Церкві. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 44. С. 34-40. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.44.4>.
198. Каськів О. Вплив отця Софрона Мудрого на розвиток проповідництва в Українській Греко-Католицькій Церкві (1960-1993 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 43. С. 32-38. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.43.4>.
199. Каськів О. Минуле та сучасність Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії. *Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата*. Івано-Франківськ, 2007. С. 22-26.
200. Каськів О. Наукова діяльність єпископа Софрона Мудрого. *Virtus: Scientific Journal*. 2019. Issue 35 (June). P. 25-27. URL: <http://conference-ukraine.com.ua/en/archivej>.
201. Каськів О. Роль єпископа Софрона Мудрого в реорганізації Івано-Франківського Теологічно-Катихитичного Духовного Інституту в Івано-Франківську Теологічну Академію (1994–2014 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 42. С. 55-61. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.6>.
202. Каськів О., Білоус О. Анонс міжнародної науково-практичної конференції до 100-ліття з дня народження Владики Софрона Мудрого. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2023. Вип. 18. С. 366. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.21>.
203. Каськів О., Бурдяк В. Особливості навчального процесу та формації священників в Івано-Франківському Теологічно-Катехитичному Духовному Інституті – Івано-Франківській Теологічній Академії під керівництвом владики Софрона Мудрого. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 22–36. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.2>.
204. Каськів О., Майка В. Вплив Єпископа Софрона Мудрого на семінарійну формацію та кадрову політику в Івано-Франківській Єпархії. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2021. Вип. 16. С. 10-26. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2021.16.2>.
205. Клоновський Ю. Праці Софрона Мудрого як джерело до вивчення діяльності владики та історії Церкви. *Студентські історичні зошити / Інститут історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*. 2015. Вип. 6. С. 49–60. URL: https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2018/06/SIZ_6_2015_r.pdf.
206. Клоновський Ю. Праці Софрона Мудрого як джерело до вивчення діяльності владики та історії Церкви. *Academia.edu*. URL:

<https://www.academia.edu/16735559/ПРАЦІ СОФРОНА МУДРОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДИКИ ТА ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ>

(дата звернення: 11.04.2024).

207. Колодний А., Филипович Л. Будівничий дар Владики Софрона Мудрого: Церква-Освіта-Культура. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.7>.
208. Королько А. Історико-краєзнавча робота у вищій школі як складова частина популяризації вивчення історії м. Івано-Франківська. *Питання історії України*. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Чернівці: ЧНУ, 2018. Т. 20. С. 92–96. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/6403>.
209. Крайник Х., Рохман Б. Генеза релігійно-філософських поглядів Блеза Паскаля у викладах духовних настоятелів УГКЦ (Софрон Мудрий). *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2020. Вип. 15. С. 35–39. <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2020.15.7>.
210. Кухарський Р. Громадська активність Владики Софрона Мудрого у контексті національно-патріотичного виховання. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2015. Вип. 8: до 25-річчя створення кафедри історії України. С. 333-340. URL: http://www.irbis-nbuiv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuiv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vkpnui_2015_8_34.pdf.
211. Лагоцький В. Внесок отця Ісидора Патрила в розвиток української історичної науки. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2019–2021. Спецвипуск. С. 109–116. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/109-116Lahockyi-RM.pdf>.
212. Левицький О. Розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви в 1957–2004 роках. *Науковий вісник Івано-Франківської теологічної академії УГКЦ «Добрий пастир»: Збірник наукових праць. Теологія / Гол. ред. Р. А. Горбань*. Івано-Франківськ, 2011. Вип. 4. С. 46-83. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/336>.
213. Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ: монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. 264 с.
214. Лях С. Р. Сучасні технології історичного дослідження: канони і імпровізації. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. Vol. 5 (57). С. 9-20. DOI: <https://doi.org/10.26661/zhv-2021-5-57-01/>.
215. Мазур Т., Каськів О. Внесок Владики Софрона Мудрого у створення перших спільнот «Матері в молитві» Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19. Ч. 2. С. 6–22. DOI: <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2024.19.2.1>.
216. Марціновська Д. Внесок отців Чину Василя Великого у розвиток української теологічної освіти. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2017–

2018. Вип. 7–8. С. 239-244. URL: <https://carpathiansjournal.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/76/2018/11/Дарина-Марціновська.pdf>.
217. Марчук В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11520>.
218. Маслій О. Греко-католицька парафія м. Золочева в дитячі та юнацькі роки єпископа Софрона Мудрого (1923–1944). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 71, том 3. С. 12-18. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-3-2>.
219. Маслій О.-А., Гуцуляк В. Єпископська хіротонія владики Софрона Мудрого 12 травня 1996 р. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 145–152. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.12>.
220. Маслій О.-А., Пархомук В. Владика Софрон Мудрий та український відділ радіо «Ватикан»: на основі інтерв'ю та споминів (1965-1994 рр.). *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 153–163. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.13>.
221. Маслій О.-А., Юнгер С. Сприяння владики Софрона Мудрого ЧСВВ у відновленні та розвитку відпустового місця Крилоської чудотворної ікони Богоматері та архипастирські візити в с. Крилос. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.8>.
222. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви. В двох томах. Т. 1 / За загальною редакцією М. Вегеша; авторський колектив: М. М. Вегеш, Н. М. Концур-Карабінович, В. В. Марчук, М. М. Палінчак; передмова В. В. Гудзя, О. М. Ситника. Ужгород, 2022. 392 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/41005>.
223. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви: в 2-ох томах. Т. 2 / за загальною редакцією М. Вегеша; авторський колектив: М. М. Вегеш, Н. М. Концур-Карабінович, В. В. Марчук, М. М. Палінчак; передмова В. В. Гудзя, О. М. Ситника. Ужгород, 2022. 392 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/41006>.
224. Недавня О. Сучасні Інтернет-ресурси Української греко-католицької церкви як джерела релігієзнавчих досліджень. *Історія релігій в Україні. Актуальні питання*. 2020. Вип. 30. С. 137-140. URL: <https://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/590>.
225. Оглоблин О. Українська церковна історіографія. *Український історик*. 1969. Ч. 4. С. 12-29. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/3067-ukrayinskiy-istorik-1969-ch-4/>.
226. Пасічник-Рак В. Владика Софрон Мудрий: значення Часослова в житті священика та Церкви. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської*

- академії Івана Золотоустого. *Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 37–46. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.3>.
227. Патрило І. Отець Павло Петро Миськів, ЧСВВ (1911–1984). *Записки ЧСВВ*. 1985. Том XII (XVIII). Вип. 1-4. С. 255-268. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/9938-zapiski-chsvv-1985-ch-12-18/>.
228. Пена Л. Мовостиль «Духовних бесід» Софрона Мудрого. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2016. Вип. 772: Романо-слов'янський дискурс. С. 83-86. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvchu_rsd_2016_772_18.pdf.
229. Пена Л. «Слова» Софрона Мудрого: риси мовостилю. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2019. Вип. 812: Романо-слов'янський дискурс. С. 53-58. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvchu_rsd_2019_812_12.pdf.
230. Поліщук Н. Історія сестер-студиток: спочатку Буття, а потім Вихід. *Релігійно-інформаційна служба України*. Дата оновлення: 02.10.2015. URL: https://risu.ua/istoriya-sester-studitok-spochatku-buttya-a-potim-vihid_n76336 (дата звернення: 02.11.2024).
231. Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії. *Шематизм Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви станом на 10 листопада 1995 року Божого* / Надруковано за дорученням Ординарія Івано-Франківського Кир Софрона Дмитерка ЧСВВ. Редагування І. Пелехатий. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківської греко-католицької єпархії, 1995. С. 99-156.
232. Попик В. І. Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень. *Український історичний журнал*. 2015. № 3. С. 122-136. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2015_3_10.
233. Рохман Б., Савчук О. Діяльність єпископа Софрона Мудрого з активізації соціального служіння. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19. Ч. 2. С. 23–31. DOI: <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2024.19.2.2>.
234. Стоцький Я. Історичні аспекти відновлення, реорганізації та структурування православних і католицьких церков у 1988-1999 роках. *Київська Церква*. 1999. № 2-3. С. 44-57.
235. Стоцький Я. Методологія досліджень комплексної історії єпархій та монастирів УГКЦ на сучасному етапі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2014. Вип. 1. Ч. 3. С. 221-226. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/hystory/2014_1_3.pdf.

236. Томазов В. В. Просопографія: дисциплінарний статус і дослідницькі можливості. *Українська біографістика*. 2021. Вип. 22. С. 55–71. DOI: <https://doi.org/10.15407/ub.22.055>.
237. Федорів Ю. Організаційна структура Української Церкви. Торонто, 1990. 210 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/religiya/14894-fedoriv-yu-o-organizatsiyna-struktura-ukrayinskoji-tserkvi/>.
238. Хортик О. Сучасний стан української каноністики. *Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. 2014. Вип. 5: Богослов'я. С. 76–83. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/44>.
239. Християнська спадщина Галицько-Волинської держави: ціннісні орієнтири духовного поступу українського народу (присвячується 70-річчю археологічного відкриття і 850-літтю Галицького кафедрального собору): Матеріали ювілейної наукової конференції / Редколегія: Остафійчук Б. (голова), Коваль І., Осташук І. та ін. Івано-Франківськ – Галич, 2006. 430 с.
240. Ципердюк І. Радіо «Ватикан»: історико-функціональні особливості роботи. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Вип. 15. С. 88-95. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tir_2016_15_15.pdf.
241. Ципердюк І. Роль єпископа Софрона Мудрого у становленні та розвитку української редакції радіо «Ватикан». *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. 2016. № 9-10 (7). С. 154–159. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/12125/1/Tsyperdyuk%20I.pdf>.
242. Яцишин А., Тимків Л. Святе Письмо як особлива сфера зацікавлення наукової, проповідницької та перекладацької діяльності єпископа Софрона Мудрого. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19, ч. 1. С. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.4>.

V. Підручники, посібники, навчально-методичні матеріали

243. В УкрІНТЕІ зареєстровано науково-дослідну тему «Реабілітована пам'ять: історія УГКЦ в особах». *Кафедра історії України та методики викладання історії. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/07/03/v-ukrintei-zareiestrovano-naukovo-doslidnu-temu-reabilitovana-pam-iat-istoriia-uhkts-v-osobakh/?fbclid=IwAR25elMCgv8BA5WoOAOOrmljLUPNfVJwH88wmHJ8AyzvIOnyXJRqUrmWU6oA> (дата звернення: 12.05.2024).
244. Великий А.-Г. 3 літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим: Видавництво ОО. Василіян, 1968–1977. Т. I: IX–X–XI ст. 1968. 277 с.; Т. II: XII–XIII–XIV ст. 1968. 277 с.; Т. III: XIV–XV–XVI ст. 1969. 279 с.; Т. IV: XVI–XVII ст. 1971. 278 с.; Т. V: XVII ст. 1972. 287 с.; Т. VI: XVIII ст. 1973. 286 с.; Т. VII: XVIII–XIX ст. 1975. 279 с.; Т. VIII: XIX ст. 1976. 275 с.; Т. IX: XX ст. 1977. 275 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/?s=3+Літопису+Християнської+України>.

245. Єгрешій О. І. Методичні аспекти генеалогічного пошуку в середніх освітніх навчальних закладах. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2022. С. 70-73. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/56/2023/05/materialy-zbirnyka-konferentsii-istoryko-kraieznavcha-diialnist-u-zakladakh-osvity.-2022.-na-sajt.pdf>.
246. Історичне джерелознавство: підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. Київ: Либідь, 2002. 488 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0007771>.
247. Історія релігії в Україні: у 10-ти тт. / Редкол.: А. Колодний (голова) та ін. Київ, 1996-2002. Т. 4: Католицизм / За ред. П. Яроцького. Київ: Світ знань., 2001. 598 с. URL: <https://ure-online.info/iru-4-kat/>.
248. Історія України. Всесвітня історія 6 – 11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). 106 с. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf>.
249. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ: Літера ЛТД, 2018. 256 с.
250. Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Н. М. Сорочинська, О. О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 240 с.
251. Коцур В.П., Коцур А.П. Історіографія історії України: курс лекцій. Чернівці: Золоті литаври, 1999. 520 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kotsur_Anatolii/Istoriografii_istorii_Ukrainy_Kurs_1_ektsii/.
252. Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. Львів: Свічадо, 2003. 600 с.
253. Макогончук Н. В., Голярдик Н. А., Гевко О. В. Методологічні підходи до побудови портрету історичної особистості та їх використання в дидактиці історії. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51. Том 2. С. 41–45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.2.7>.
254. Модельна навчальна програма «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 2) для закладів загальної середньої освіти (автори: Власова Н.С., Желіба О.В., Кронгауз В.О., Секиринський Д.О., Щупак І. Я.) / «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 № 883). 87 с. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Hromad.ta.istor.osv.hal.2023/Istoriya-Ukr.i.svit.7-9-intehr.kurs-variant.2-Vlasova.ta.in.13.09.2023.pdf>.

255. Назарук В. Уроки історії в школі: нові навчальні програми та коментарі вчителів. *Нова українська школа*. Дата оновлення: 07.09.2023. URL: <https://nus.org.ua/articles/uroky-istoriyi-v-shkoli-novi-navchalni-programy-ta-komentari-vchyteliv/> (дата звернення: 18.11.2024).
256. Наукові проекти НДІ історії Церкви. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1107-naukovi-proiekty-iic.html> (дата звернення: 10.11.2024).
257. Нова Українська Школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Концепція Нової Української школи Документ пройшов громадські обговорення і ухвалений рішенням Колегії МОН 27.10.2023. 40 с. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
258. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 20.11.2024).
259. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2011. 338 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Прокопчук%20В.С..pdf>.
260. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/942225ae-467a-4e6a-9299-ed279e9b6783/content>.
261. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 376 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Yakovenko_Natalia/Vstup_do_istorii/.

VI. Автореферати дисертацій

262. Подобед О. А. Культурне життя та повсякдення переміщених осіб і біженців з України у Західній Німеччині (друга половина 1940-х рр.). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2018. 549 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Podobied_Olena/Kulturene_zhyttia_ta_povsiakdennia_peremischenykh_osib_i_bizhentsiv_z_Ukrainy_u_Zakhidnii_Nimechchyni/.
263. Сенько Д. Культурно-освітня діяльність Івано-Франківської архієпархії УГКЦ (1989–2020 рр.): дипломна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти / керівник А. І. Міщук, рецензент О. І. Єгрешій; Кафедра історії України і методики викладання історії, Факультет історії, політології та міжнародних відносин, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2021. 98 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17566/1/Сенько%20В.%20Дипломна%20робота.%202021%20р..pdf>.

ДОДАТКИ

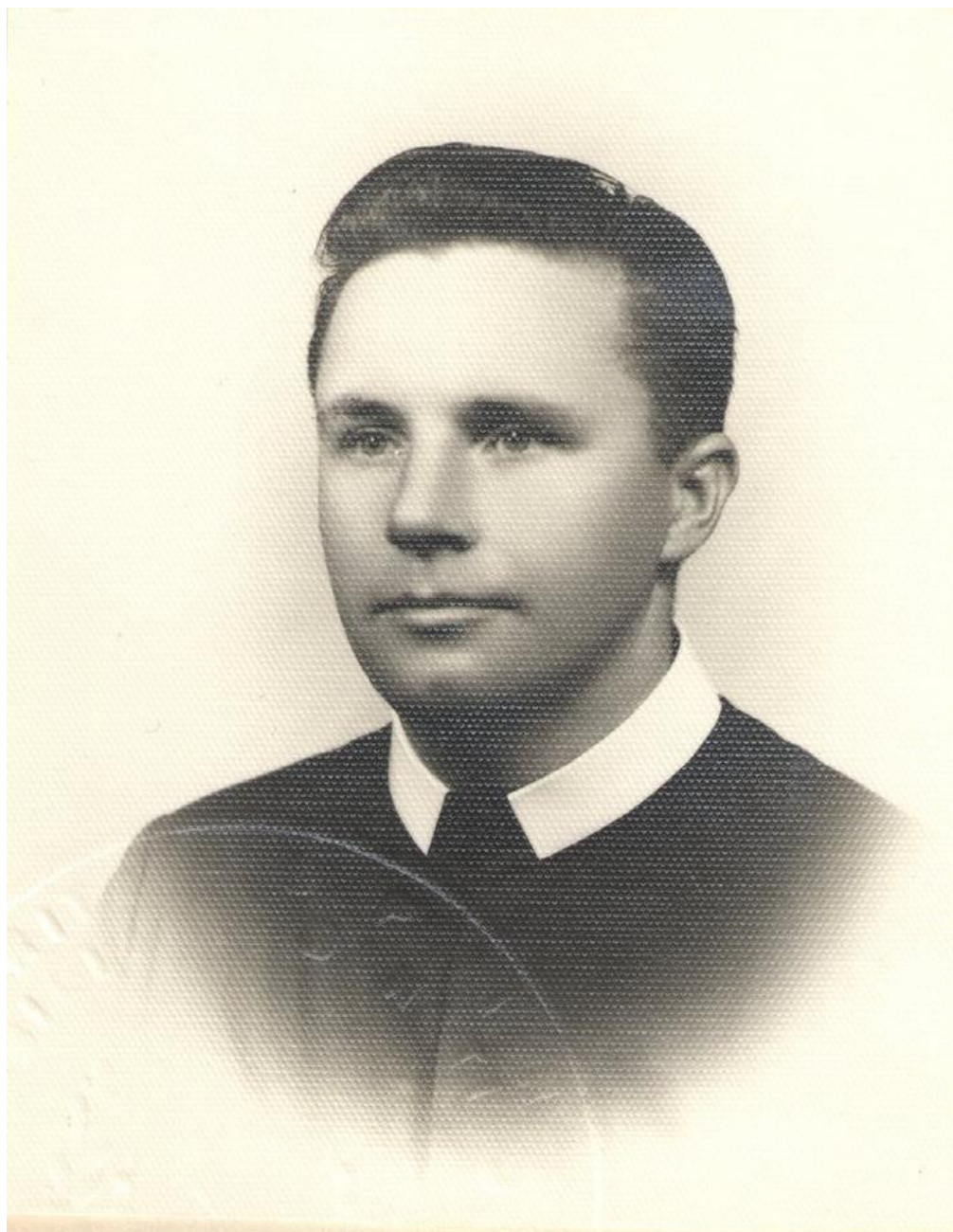
Додаток 1.

Владика Софрон Мудрий: офіційний портрет

Джерело: Владика Софрон Мудрий. *Синод єпископів УГКЦ*. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-sofron-mudryy-472/>.

Додаток 2.

**Софрон (Степан-Василь) Мудрий ієромонах Чину святого Василя Великого
(імовірно, 1958 р.)**

Джерело: Владика Софрон Мудрий. *Синод єпископів УГКЦ.* URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-sofron-mudryy-472/>.

Додаток 3.

**Ректор Української папської колегії о. Софрон Мудрий і Патріарх УГКЦ
Йосиф Сліпий (26 березня 1981 р.)**

**Кард. Й. Сліпий відвідує Колегію св. Йосафата з нагоди панахиди за упокій
сп. Я. Габра, 26.3.1981 р.**

Джерело: Мудрий С. Нарис історії Української Папської колегії св. Йосафата в Римі. Рим: Видавництво ОО. Василян, 1984. 197 с. С. 132.

Додаток 4.

**Папа Іван Павло II та ректор Української папської колегії о. Софрон
Мудрий (1980-ті рр.)**

Джерела:

Мудрий С. Під опікою Божого Провидіння. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. С. 35.

Владика Софрон Мудрий. *Синод єпископів УГКЦ.*

URL:

<https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-sofron-mudryy-472/>.

Додаток 5.

**Єпископ Софрон Мудрий – Правлячий Архисерей Івано-Франківської єпархії
УГКЦ (1997–2005 рр.)**

Джерело: Владика Софрон Мудрий. *Синод єпископів УГКЦ.* URL: <https://synod.ugcc.ua/data/vladyka-sofron-mudryy-472/>.

**Барельєф владыки Софрона Мудрого,
встановлений на фасаді Івано-Франківської духовної семінарії імені
священномученика Йосафата УГКЦ й освячений 5 листопада 2024 р.
Архієпископом і Митрополитом Івано-Франківським Володимиром
Війтишиним**

Джерело: В Івано-Франківську освятили барельєф Владиці Софрону Мудрому.
Інтернет-ресурс газети «Галичина». Дата оновлення: 06.11.2024. URL:
<https://galychyna.if.ua/2024/11/06/v-ivano-frankivsku-osvyatili-barelyef-vladitsi-sofronu-mudromu/>
(дата звернення: 09.11.2024).

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок 1

11 клас

Дата: 31.10.2024 р.

Тема: Громадсько-культурна і релігійна діяльність єпископа Софрона Мудрого (1923–2014 рр.).

Мета:

навчальна:

- проаналізувати внесок єпископа Софрона Мудрого у розвиток громадсько-культурного й релігійно-церковного життя Прикарпатського регіону зокрема та України загалом /інформаційно-логічна
- з'ясувати особливості формування особистості єпископа Софрона Мудрого, основні етапи та чинники, що впливали на його становлення /інформаційно-логічна
- ознайомитися із особливостями діяльності єпископа Софрона Мудрого закордоном та на Батьківщині /інформаційно-логічна, аксіологічна
- охарактеризувати обставини й особливості міжконфесійних конфліктів в західних областях України та внесок владики Софрона Мудрого у їх врегулювання та розвиток екуменічного діалогу в 90-х рр. ХХ ст. /інформаційно-логічна, аксіологічна
- визначити роль єпископа Софрона Мудрого у становленні та розвитку богословської освіти в УГКЦ взагалі й Івано-Франківську зокрема /інформаційно-логічна, аксіологічна
- розглянути основні результати та наслідки діяльності єпископа Софрона Мудрого для Івано-Франківської єпархії УГКЦ /інформаційно-логічна

розвивальна:

- продовжити розвивати вміння роботи з історичними джерелами та документами (на основі опрацювання автобіографічних спогадів владики Софрона Мудрого) /просторова
- розвивати вміння аналізувати історичні факти (на основі виконання завдань на уроці (аналіз історичних документів, документального фільму), порівняння здобутих на уроці знань з раніше засвоєними) /хронологічна, логічна
- розвивати хронологічну компетентність (на основі опрацювання дат у контексті вивчення теми уроку та виконання завдань на знання хронології, повторення раніше засвоєних дат) /хронологічна
- розвивати навички роботи з поняттями (засвоєння понять, які потрібно знати відповідно до теми уроку та володіння термінами з попередньо вивчених тем) /логічна
- формувати вміння визначати вплив історичних подій на життя людей (на основі інформації про життя і діяльність єпископа Софрона Мудрого в контексті геополітичних зрушень в Європі та світі в 2-й пол. ХХ ст.) /логічна, аксіологічна
- формувати вміння характеризувати історичні постаті (на основі опрацьованої інформації про діяльність вл. Софрона Мудрого) /аксіологічна
- розвивати навички роботи з ілюстраціями (на основі аналізу зображень та фотографій з теми заняття) /логічна, аксіологічна

виховна:

- виховувати почуття уважності та зацікавленості до історії життя видатних постатей рідного краю (на основі розгляду подій з життя єпископа Софрона Мудрого) /аксіологічна, особиста
- виховувати високоморальні якості (на основі осмислення значущості єпископа Софрона Мудрого як духовно-моральної авторитетної особистості Івано-Франківська свого часу) /особиста, аксіологічна
- виховувати почуття патріотизму (на основі вивчення інформації про плекання владикою Софроном Мудрим своєї української національної та греко-католицької обрядово-

релігійної ідентичності, патріотичної любові до своєї Батьківщини на різних етапах життя) /аксіологічна, особиста

- формувати креативне мислення (на основі завдань «Мозковий штурм», «Про кого мова» та ін.) /логічна
- формувати мовленнєву компетентність (шляхом усних відповідей, міркувань про особливості мовного стилю владики Софрона Мудрого) /мовленнєва, логічна
- виховати почуття відповідальності за збереження історичної пам'яті про видатних особистостей нашого краю (на прикладі збереження та вшанування пам'яті про владика Софрона Мудрого) /громадянська, особиста

Тип уроку: комбінований; урок засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздавальний матеріал.

Основні дати:

- 27 листопада 1923 р. – народився Степан-Василь (Софрон) Мудрий;
- 14 січня 1955 р. – довічні обіти у Василянському Чині, під час яких змінив хресне ім'я Степан-Василь на чернече ім'я Софрон;
- 25 грудня 1958 р. – ієрейські свячення о. Софрона Мудрого, ЧСВВ з рук владики Івана Бучка, Апостольського візитатора для українців-католиків у Західній Європі;
- 1960–1974 рр. – віце-ректор Української папської колегії святого Йосафата в Римі;
- 1974–1994 рр. – ректор Української папської колегії святого Йосафата в Римі;
- 12 травня 1996 р. – Архієрейська хіротонія в катедральному соборі Воскресіння Христового м. Івано-Франківська;
- 1994–2014 рр. – ректор Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту (з 2000 р. – Івано-Франківської теологічної академії);
- 1974–1994 рр. – єпископ-ординарій Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви;
- 31 жовтня 2014 р. – смерть єп. Софрона Мудрого;
- 31 жовтня 2024 р. – освячення пам'ятного барельєфу вл. Софрону Мудрому на фасаді Івано-Франківської духовної семінарії ім. свщч. Йосафата (Кунцевича) УГКЦ.

Основні терміни: Чин святого Василія Великого (ЧСВВ), Українська папська колегія святого Йосафата в Римі, Українська секція Ватиканського Радіо, єпископ, Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут, Івано-Франківська єпархія, Українська Греко-Католицька Церква.

Основні історичні постаті: Софрон (Степан-Василь) Мудрий.

План уроку

1. Формування особистості в Україні та діаспорний період життя і діяльності Софрона Мудрого (1923–1994 рр.);
2. Діяльність отця і владики Софрона Мудрого на батьківщині (1994–2014 рр.);
3. Вшанування особистості та пам'яті владики Софрона Мудрого.

ХІД УРОКУ

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
2 хв.	I. Організаційний	Привітання учасників навчального процесу. Налаштування усіх перед роботою на уроці: створення непримушеної атмосфери в аудиторії та побажання всім плідної праці із повною самовіддачею.		
5 хв.	II. Перевірка домашнього завдання	<u>Скласти тезисну довідку по запропонованим темам</u> (для виконання завдання клас ділиться на дві групи і отримує завдання) <u>Встановіть хронологічну послідовність:</u>	Група 1: розглядає питання «Насильна ліквідація УГКЦ радянською владою. Львівський псевдособор 1946 року». Група 2: розглядає питання «Рух за легалізацію УГКЦ в СРСР. Акція голодування на Арбаті». 1) Створення Ініціативної групи по возз'єднання УКЦ з РПЦ; 2) Переїзд в Україну Мирослава-Івана, кардинала Любачівського; 3) Львівський псевдособор; 4) Смерть митрополита Андрея Шептицького; 5) Голодування на Арбаті; 6) Приїзд до Риму Патріярха Йосифа Сліпого; 7) Приїзд в Україну Папи Івана Павла II.	логічна, аксіологічна логічна, аксіологічна хронологічна, логічна
3 хв.	III. Мотиваційний етап	<u>Вправа «Про кого мова»</u> (для перевірки вірності даної відповіді потрібно відсканувати QR-код)	I. У 1973 р. арештований та етапований у 38-му зону, що в присілку Ленінському на Луганщині; входив до делегації представників УГКЦ до вищого партійного керівництва СРСР у 1988 р. для відродження УГКЦ; Став першим правлячим єпископом Івано-Франківської	логічна

			<p>єпархії УГКЦ після її легалізації у 1989 р.:</p> <p>(Софрон Дмитерко)</p> <p>П. Його чернече ім'я та прізвище вказують на особливу обдарованість, що відобразалося в ньому протягом цілого життя; посаду єпископа отримав, будучи вже в досить поважному віці (72 р.); в історії відзначився як будівничий, освітянин, богослов, оратор, меценат:</p> <p>(Софрон Мудрий)</p>	логічна
		Отже, шановне товариство, сьогоднішньою темою уроку буде <i>«Громадсько-культурна і релігійна діяльність єпископа Софрона Мудрого (1923–2014 рр.)»</i> .		
3 хв.	IV. Актуалізаційний етап	Методом «Мікрофон»	По-черзі озвучте свою думку, про роль і значення греко-католицького духовенства у національно-культурному відродженні в Галичині в 90-х рр. XX ст.	аксіологічна логічна
25 хв.	V. Етап вивчення	Степан-Василь Мудрий (Софрон — монаше ім'я) прийшов на цей світ у м.	• За яких умов проходили дитячі та юнацькі роки майбутнього єпископа?	логічна, аксіологічна,

нового матеріалу	<p>Золочеві (Львівська область) 27 листопада 1923 року. Початкову і середню освіту здобув у народній школі під продом УПТ «Рідна школа» м. Золочеві, у 1942–1944 років почав вивчати електричну інженерію в Золочеві, відтак у 1945–1948 роках продовжив її вивчення у м. Аугсбург (Німеччина), де й отримав диплом. У 18 років після побачених катувань та вбивств під час червоного терору на Золочівщині твердо вирішив посвятити себе служінню Господу. «Яка марнота, оце людське життя! Якою жахливою є людина й держава без віри в Бога! Безбожна людина стає страшнішою за лютого звіра. Навіть більше: вона стає страшним знаряддям самого сатани», — читаємо у книзі його спогадів. / інформаційна</p> <p>Шлях на еміграцію до Німеччини Степана-Василя Мудрого у 1944 р. був доволі складним і непередбачуваним, зважаючи на воєнні обставини відступу німецької армії перед наступаючими радянськими військами. Спершу він після молитви у монастирській каплиці отців Василян вирішив перейти до свого дядька Федора Мудрого «на горах Вороняцьких» у с. Вороняки. Але випадкова зустріч в дорозі із своїм кузином адвокатом Ярославом Совчуком змінила його напрям, і удвох вони вирушили до м. Львова, зупинились на нічліг «до стодоли монастиря сестер Студиток» у с. Яхторові. А зі Львова – товарним поїздом прямо до Австрії, де перебував спершу в таборах</p>	<p>• Які були обставини вимушеної еміграції юного Степана-Василя Мудрого?</p>	<p>хронологічна</p> <p>логічна, аксіологічна, хронологічна</p>
------------------	--	---	--

	<p>м. Штрасгоф-ан-дер-Нордбанн, м. Айзенштадт, відтак переїхав до родичів у м. Земмерінг, з травня 1945 р у с. Йохберг.</p> <p>Цікаво, що пізніше владика Софрон Мудрий про цю подію згадував так: «На Заході я опинився ще до повернення „советів—... нас, кілька сотень мешканців міста Золочева, що на Львівщині, „німаки— вивезли в Австрію, де я працював на різних примусових роботах...».</p> <p>У вересні 1945 р. він перейшов до табору репатріантів у Ляндеку у французькій зоні, звідки згодом із групою молоді виїхав до американської зони в Німеччині, де на тривалий час, до 1949 р., знайшов притулок у таборі для переселенців коло м. Аугсбурга. / інформаційна</p> <p style="text-align: center;">Графічний диктант</p> <p><i>(позначте на карті знаком ✕ населені пункти, через які емігрував Степан Мудрий. Знизу під знаком зазначайте час перебування його тут. Початковою точкою має бути м. Золочів – кінцевою м. Рим)</i></p> <p>Зі спогадів самого владика: «... здобув фах електроінженера і мав добрі перспективи працевлаштування в Бразилії, проте життя за покликанням</p>	 <p>• Як склалася доля юнака в Європі?</p>	<p>логічна, просторова</p> <p>логічна, аксіологічна, хронологічна</p>
--	---	--	---

	<p>Божого Провидіння повернуло в інше русло. Я віддавна хотів стати священником-місіонером. Мрія почала збуватися в 1949 році, коли вступив до монастиря отців Василян в м. Гленков у штаті Пенсильванія США. 14 січня 1955-го, в день пам'яті святого Василя Великого, склав довічну чернечу обітницю, взявши ім'я Софрон. Через півроку разом із Тарасом Прокопівим та Дмитром Височанським відбув до Риму на богословські студії. Так і потрапив у святе Вічне Місто, де навчався в Григоріянському та Латеранському університетах, згодом став докторантом римського і церковного права. Мав повертатися до Америки і заступити на посаді одного з професорів Вашингтонського католицького університету, але був призначений віцеканцлером Української папської колегії св. Йосафата. Згодом він згадував: «Нібито ці обов'язки поклалися на мене тимчасово, а їх виконання затягнулося на цілих 15 років, ще двадцять наступних — працював там ректором».</p> <p>/ інформаційна</p> <p><u>Вправа «Хронологія життя»</u></p> <p>Сорок років, з 1965 до 1994 року працював в українській службі «Радіо Ватикан». Його радіопроповіді підтримували дух українців по всьому світу, а найбільше в атеїстичній радянській Україні. Владика</p>	<p>Складіть ланцюжок професійної зайнятості Софрона (Степана) Мудрого від його еміграції і до повернення в Україну.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чим головню займався о. Софрон Мудрий, перебуваючи у Вічному Місті? 	<p>хронологічна, логічна, аксіологічна</p> <p>логічна, аксіологічна, хронологічна</p>
--	--	--	---

		<p>пізніше згадував: «Попри чималу кількість обов'язків, праця на цьому радіо, яку я офіційно почав заступником керівника української секції в 1965 році, була моєю улюбленою місією для України. Докладав усіх зусиль, щоб своїми промовами перед мікрофоном закласти ще одну цеглинку для збереження на рідній землі нашої релігійної культури, яка тоді зазнавала жорстких утисків войовничого атеїзму. Ми мали щодня 15 хвилин ефіру та раз на місяць – півторагодинну Службу Божу. Ми не торкалися політичних проблем – мовили лише на теми релігійного життя. Якщо людина має віру в Бога, то вона все зрозуміє й переживе. Та час від часу й ми отримували листи „трудящих—, гадаю, написані або співробітниками КДБ, або під їхню диктовку, в яких „обурені— громадяни протестували проти трансляції наших передач на Україну. Насправді ж їх там із нетерпінням чекали тисячі спраглих до слова Божого людей, в чому я особисто переконався, відвідавши Україну зі своїм товаришем, громадянином Канади Томом-Петром Шишком, котрий студював у Римі богослов'я. Ми винайняли на місяць „Ауді— й поїхали спершу в Чехію, де мешкала моя сестра – черниця Софія, а потім через Чоп – до Львова. На рідній землі весь час відчували зриму й приховану присутність кадебістів, проте почули молитовні прохання галичан частіше передавати Служби Божі, а не лише раз на місяць. Повернувшись до Ватикану, розповіли про це Святійшому</p>		
--	--	--	--	--

		<p>Отцю Павлу VI, і він видав розпорядження збільшити час ефіру для української секції до двох передач на добу і щотижня транслювати богослужіння». / інформаційна</p> <p>На 71-му році життя преосвященний Софрон Мудрий повернувся в Україну, де у 1994 році очолив Івано-Франківський теологічний інститут, який завдяки його зусиллям піднявся до рівня теологічної академії. Окрім цього, у цьому ж інституті викладав канонічне право, а в Прикарпатському університеті – історію Церкви. / інформаційна</p> <p>6 листопада 1995 року призначений протосинкелом Івано-Франківської єпархії. 2 березня 1996 року отримав призначення на єпископа-коад'ютора Івано-Франківської єпархії, а 12 травня 1996 року відбулася його єпископська хіротонія в катедральному соборі Воскресіння Христового м. Івано-Франківська. Головним святителем був архієпископ Мирослав Марусин, Секретар Конгрегації Східних Церков, а співсвятителями – митрополит Філадельфійський Стефан Сулик і єпископ Івано-Франківський Софрон Дмитерко, ЧСВВ. 22 грудня 1997 року відбулася</p>	<p><u>Вправа «Хронологічна задача»</u></p> <p><i>Скільки часу минуло від моменту виїзду Степана Мудрого в еміграцію і до 10-ї річниці від його смерті?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Яким було перше завдання о. Софрона Мудрого після повернення в Україну? • Якими були перші кроки Софрона Мудрого як єпископа? 	<p>логічна, хронологічна</p> <p>логічна, аксіологічна</p> <p>логічна, аксіологічна</p>
--	--	---	--	--

		<p>інтронізація нового єпарха Софрона Мудрого, ЧСВВ, на місце емеритованого владики Софрона Дмитерка, ЧСВВ. Від 1997 до 2004 року був Правлячим Архиреєм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. За час правління Івано-Франківською єпархією владика Мудрий працював над її розбудовою. Розбудував Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут (з 2000 р. – Івано-Франківська теологічна академія, з 2014 р. – Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого, а з 2018 р. і дотепер – приватний заклад вищої освіти «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого») і вивів його у число найкращих духовних навчальних закладів, добився повернення будинку під консисторію, розбудував єпископську резиденцію. Всього за час свого єпископства рукоположив понад 130 священників. Преосвящений владика Софрон написав багато праць, випустив українською мовою понад 150 релігійних аудіокасет, грамплатівок, відеофільмів. / інформаційна</p> <p style="text-align: center;"><u>Відео-пауза</u></p> <p style="text-align: center;"><i>перегляньте відео за посиланням:</i> https://youtu.be/mETvdar_zRE</p> <p>16 січня 2009 року Президент України Віктор Ющенко нагородив єпископа Софрона Мудрого орденом «За заслуги» III ступеня «за вагомий особистий внесок</p>	<p><u>Внутрішня рефлексія на тему:</u></p> <p><u>Які Ваші враження про цю особу від перегляду відео?</u></p> <p>• За час своєї активної діяльності якими нагородами та відзнаками було удостоєно вл. Софрона Мудрого?</p>	<p>аксіологічна</p> <p>логічна, аксіологічна</p>
--	--	--	--	--

		<p>у справу консолідації українського суспільства, розбудову демократичної, соціальної і правової держави та з нагоди Дня Соборності України». Окрім цього, 30 листопада 2013 року був нагороджений Орденом «За заслуги» II ступеня «за значний особистий внесок у соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю».</p> <p>/ інформаційна</p> <p style="text-align: center;">Метод «ПРЕС»</p> <p style="text-align: center;"><i>Аргументуйте наведені нижче твердження за схемою зазначеного методу:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>Вл. Софрон Мудрий доклав багато зусиль для розбудови структури УГКЦ на Прикарпатті;</i> 2) <i>Єп. Софрон Мудрий став моральним авторитетом для багатьох людей свого часу та майбутніх поколінь;</i> 3) <i>Вл. Софрон Мудрий є особою, гідною для наслідування та ще більшого шанування його особи серед молодого покоління українців задля яких він докладав так багато зусиль і старань.</i> <p style="text-align: center;">Я вважаю, що...</p>	<p style="text-align: center;">Метод «ПРЕС»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Я вважаю.... (висловіть свою думку) 2. Тому, що... (наведіть причину появи цієї думки) 3. Наприклад,... (наведіть факти, докази) 4. Таким чином (висновки) <p>Дослідники <u>Анатолій Колодний</u> і <u>Людмила Филипович</u> стверджує, що «<i>владика Софрон Мудрий</i> як людина є «для багатьох – символ християнськості українця і українськості</p>	<p>логічна, аксіологічна</p> <p>логічна, аксіологічна</p>
--	--	---	--	---

			<p><i>християнина... Людина високого інтелектуального татунку, різноманітних талантів, унікальних комунікаційних здібностей, яка поставила свій інтелект і креативність на службу Богові, Церкві та Україні. Він достойно представляв християнську Україну в світі, і християнський світ в Україні...».</i></p> <p>Чи згодні ви із їхньою позицією? (відповідь обґрунтуйте)</p>	
3 хв.	VI. Систематизація знань	<p><u>Мислю творчо і самостійно</u></p> <p><i>група учнів розподілять між собою етапи із життя єп. Софрона Мудрого:</i></p> <p>а. Дитинство б. Еміграція в. Римський період г. Повернення в Україну д. Єпископське служіння е. Емеритура</p> <p><i>та дають відповідь на запитання:</i></p> <p><i>Що б Ви розповіли про своє життя за цей відрізок часу будучи на місці єп. Софрона Мудрого?</i></p>		логічна, аксіологічна, хронологічна, просторова
3 хв.	VII. Висновки	<p>Владика Софрон Мудрий залишив неоціненну спадщину для нащадків та майбутніх дослідників історії українського християнства, адже він став творцем міцних основ для подальшого розгляду історичних явищ чи подій, котрі потребують сучасного переосмислення у світлі останніх відкриттів та актуального контексту етнополітичної та конфесійної</p>		

		<p>ситуації України й цілого світу. Розгляд різнопланової діяльності єпископа Софрона Мудрого характеризується суспільною, культурною, політичною та науковою актуальністю. На жаль, до цього часу не проведено жодного фундаментального дослідження, не існує нині й узагальнюючих праць, присвячених науковій спадщині цього релігійного діяча. Віриться, що на часі також наукові розробки, які розкриватимуть роль владики у суспільно-політичному, культурно-просвітницькому і релігійному житті Галичини й цілої України другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.</p> <p>/ інформаційна</p>		
1 хв.	VIII. Домашнє завдання		<p>1. Перегляньте біографічний документальний фільм-портрет про життя єпископа Софрона Мудрого «Під покровом Божого Провидіння» URL: https://www.youtube.com/watch?v=sh16Vqz_eVc</p> <p>2. На основі інформації почутої у відео та засвоєної на уроці напишіть есе (1-1,5 ст.) на тему «Чого варто повчитися на прикладі владики Софрона Мудрого».</p>	